

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI**

**EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS ADLI YAZMA
ESERİN ÇEVİRİ METNİ VE İNCELEMESİ**

**Hazırlayan
Ayşe ERMİŞ TÜRKMEN**

**Danışman
Prof. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU**

Yüksek Lisans Tezi

**Mart 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI**

**EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS ADLI YAZMA
ESERİN ÇEVİRİ METNİ VE İNCELEMESİ**

**Hazırlayan
Ayşe ERMİŞ TÜRKMEN**

**Danışman
Prof. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU**

Yüksek Lisans Tezi

**Mart 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı -Soyadı:

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK

El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs Adlı Yazma Eserin Çeviri Metni Ve İncelemesi adlı Yüksek Lisans / Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ayşe ERMİŞ TÜRKMEN

Danışman

Prof. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU

Prof . Dr. Sebahattin SAMUR

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Başkanı

KABUL ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Ali Çavuşoğlu danışmanlığında Ayşe Ermiş Türkmen tarafından hazırlanan “**El-İstinas Fi-Ahvali'l-Efras** adlı Yazma Eserin Çeviri Metni ve İncelenmesi” adlı yazma eserin, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

08/03/2019

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman :Prof. Dr. Ali Çavuşoğlu

Üye :Prof. Dr. Sabahattin Samur

Üye :Dr. Öğretim Üyesi Fatih Ramazan Süer

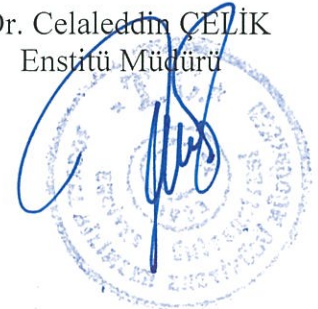

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 01.../04/2019 tarih ve ...15..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

01.../04/2019

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Atın evcilleştirilip insan hakimiyetine alınması insanlık tarihi için bir mihenk taşıdır diyebiliriz. Kültürlerarası etkileşim, ticaret, savaşlar, haber getirip götürmede atın etkisi inkar edilemez bir gerçektir. Coğrafi keşiflerle denizciliğin gelişmesinden başlayıp, Sanayi Devrimiyle hızlanan teknolojik gelişmelere kadar bu durum böyle devam etmiştir.

Eski çağlarda, Türk kültür yapısı bozkır kökenli, atlı/konar-göçer yapıya sahipti. Türk kültür tarihini doğru yorumlayabilmek için yaşanan coğrafyanın özelliklerini ve yaşam tarzını bilmek gerekir. Uçsuz bucaksız bir arazide dinamik bir yaşam tarzı süren atalarımız, bu hareketli yapılarını ata borçludurlar. Uzak mesafeler at ile alınmış, gür otlaklara at sayesinde ulaşılmış, savaşlarda üstünlük sağlayan ordu teşkilatı at ile oluşmuştur. Toylarda ve yuğlarda at ile iç içe olunmuştur. Atın hızlı sağlam ve dayanıklı olması, hem binek hem de yük hayvanı olarak kullanılması, attan besin kaynağı olarak faydalanılması Türk kültür yapısını etkilemiştir. Bu etki kurganlarda, dini törenlerde, destanlarda ve mitolojide de görülmektedir.

Atın Türk kültür yapısındaki önemi bakımından, feraset-name alanında yazılmış olan Ahmed Resmi Efendi'nin *El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs* isimli yazma eserinin tanıtılması amaç edinilmiştir. Çalışmamızda elde edilen sonuçların, hem kültürümüze ışık tutması hem de edebiyatımıza sağlamış olduğu katkılar onur kaynağım olacaktır.

Planlanmasından yazımına kadar geçen sürede, bilimsellik ve yararlılık ilkesi ile yürütülen bu araştırmamın; konunun tespitinden başlamak üzere son noktanın koyulduğu ana kadar, büyük bir özveri ve anlayış ile bana yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU hocama, akademik çalışmamın her evresinde bana maddi-manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Ömer TÜRKMEN'e içtenlikle teşekkür ederim.

Ayşe **ERMİŞ TÜRKMEN**

Kayseri, Şubat 2019

EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS ADLI YAZMA ESERİN ÇEVİRİ METNİ VE İNCELEMESİ

Ayşe ERMİŞ TÜRKMEN

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Mart 2019
Danışman Prof. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU

ÖZET

Türklerin hayatlarının önemli bir kısmının at üzerinde geçmiş olduğu ve tarihi belgelerden anlaşıldığı kadarıyla atı en etkin şekilde Türklerin kullanmış olduğu bilinmektedir. Türklerin hayatlarında son derece önemli bir yeri olan at, hayatın her safhasında sadece maddi bir değer olarak değil, manevi bir değer olarak da yerini alır. Ehlileştirilmiş hayvanlar içerisinde at özel bir konuma sahiptir. At, hem binek ve ulaşım aracı olarak, hem de askeri bir güç olarak kullanılmıştır. Atın ekonomik değeri de önemli bir yere sahiptir. Ayrıca atın etinden ve sütünden faydalanılması da atı Türkler arasında önemli bir yere getirmiştir.

Türk kültüründe atın sahip olduğu yeri belirtmek ve Resmi Ahmed Efendi'nin feres-name alanında türünün bir örneği olarak yazdığı *El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs* adlı yazma eserinin bu bağlamda günümüze ışık tutması amacıyla yapılan bu çalışma kültürümüzde atın yeri ve önemi, eserin incelemesi ve çeviri metni olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Ayrıca sözlük çalışmasına da yer verilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında At ve Atla İlgili Bilgiler; Atın Türk Kültüründeki Yeri, Atın İslamiyetteki Yeri, Atın İktisadi Hayattaki Yeri, Atın Türk Edebiyatındaki Yerine değinilmiştir. İkinci ve üçüncü kısımda ise eserin çeviri metni ve incelemesine yer verilmiş olup sözlük çalışması yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: At, kültür, Türk, feres-name

**THE TRANSLATION TEXT AND INVESTIGATION
OF THE ‘EL- ISTINAS FI AHVALI'L- EFRAS’ TITLED
MANUSCRIPT BOOK**

Ayşe ERMIŞ TURKMEN
Erciyes University Social Science Institute,
Master Science Thesis, March 2019
Prof. Dr. Ali ÇAVUŞOĞLU

ABSTRACT

It is known that the most important part of Turks' life lasted on their horses and it is also known that according to the historical documents the most effective usage of the horses belongs to Turks. The horse, in all stages of Turks' life has the extremely important role, has not only concrete worth but also has intangible worth. Turks used the horses as riding and transportation vehicle, at the same time military force. The economical values of the horse are very important. The Turks eat horse meat and drink horse milk when they need.

This manuscript book was written by Resmi Ahmed Efendi for specifying the position and importance of the horse in Turkish culture. In this context, our study's aim is shedding light on present days. This study contains three sections which are about to the position and importance of the horse in Turkish culture, investigation of the book and, translation text. The first section is about horses and general information of horses; the place of the horse in Turkish culture, in Islam, in our economic life, in Turkish literature. In second and the third section include the book's translation text and vocabulary study.

Key words : horse, culture, Turks, feres-name

İÇİNDEKİLER

EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS ADLI YAZMA ESERİN ÇEVİRİ METNİ VE İNCELEMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK	ii
ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİM LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AT VE ATLA İLGİLİ BİLGİLER	3
1.1. Atın Mitolojideki Yeri	4
1.2. Atın Dünya Tarihindeki Yeri	8
2. ATIN TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ	13
2.1. At, Cenaze ve Ölü Gömme Kültürü	14
2.2. Tuğ Kavramı ve At Kuyruğu	18
2.3. Besin Kaynağı Olarak At	20
2.4. Savaş Aracı Olarak At	22
2.5. Türk At Irkları	26
2.5.1. Donlarına ve Nişanlarına Göre Atlar	29
2.5.2. Atın Bazı Uzuvarına Verilen Adlar	31
2.6. Atlı Sporlar ve Oyunlar	32
3. ATIN İSLAMİYETTEKİ YERİ	34
4. ATIN İKTİSADİ HAYATTAKİ YERİ	35
5. ATIN TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ	37
5.1. Divan Edebiyatı Nazım Biçimlerinde At Motifi	37

5.2. Türk Halk Edebiyatı Ürünlerinde At	44
5.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında At	54
5.4. Türk Kültürü ve Edebiyatı Kaynaklarından Biri Olan El-İstinâs Fî Ahvâli'l- Efrâs'ın Yazarı Ahmet Resmi Efendi Hakkında Bilgi	57
İKİNCİ BÖLÜM	
2. EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L EFRÂS ADLI YAZMA ESERİN İNCELEMESİ	60
2.1. Nüsha Tavsifleri	60
2.1.1. Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi Nüsha Tavsifi	60
2.1.2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüsha Tavsifi.....	61
2.1.3. Çalışmada İzlenen Metot	61
2.2. Eserin Muhtevası	62
2.2.1. Esere Giriş	62
2.2.2. Mukaddime	63
2.2.2.1. Atların Alametleri	63
2.2.2.2. Künye ve Lâkapları	64
2.2.2.3. Atların Farsça İsimleri	64
2.2.2.4. Atların Farsçada Örnekleri	64
2.2.2.5. Atlarla İlgili Arapçadaki Örnekler	64
2.2.2.6. Türkçe Örnekler	65
2.2.2.7. Araplar Arasında Ata İyi Binen ve Silahşörlükleri ile Meşhur Olanlar ...	66
2.2.2.8. Atla ilgili güzel söz , hikaye ve beyitler	66
2.2.3. Birinci Bâb	67
2.2.4. İkinci Bâb	69
2.2.5. Hatime	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS ADLI YAZMA ESERİN ÇEVİRİ METNİ ..	73
3.1. Sözlük	85
3.2.Tıpkıbasım	128
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	144
ÖZ GEÇMİŞ	149

RESİM LİSTESİ

Resim 1.	Poseidon Arabasıyla mozaik, Ostia	5
Resim 2.	Moğolistan Devlet Arması.....	7
Resim 3.	Kazakistan Devlet Arması	8
Resim 4.	Chauvet Mağarası At başı çizimi Fransa	9
Resim 5.	Lascaux Mağarası Fransa.....	10
Resim 6.	Hitit Dönemi At ve Adam. Yozgat M.Ö 2200 - 2000 Bronz Anadolu Medeniyetleri Müzesi.	11
Resim 7.	Lukyanus Anıtı Konya – Beyşehir.....	13
Resim 8.	Sislikır'ın mezar taşı kitabesi.....	17
Resim 9.	Ötüken'de bulunan Göktürk Kaan mezarının içi, cenaze töreni.....	17
Resim 10.	Pazırık Halısı (Atın kuyruğu bağlanmış)	18
Resim 11.	Türkmenistan Devlet Arması.....	52

KISALTMALAR

ATS	: Arapça-Türkçe sözlük
BK	: Burhan-ı Katı
EL-İS	: El-İstinâs fi Ahvâli'l-Efrâs
FD	: Ferit Devellioğlu
FTL	: Farsça-Türkçe Lügat
MOL	: Mükemmel Osmanlı Lügatı
OTABL	: Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat
OTS	: Osmanlıca-Türkçe Sözlük
OTÜS	: Osmanlı Türkçesi Sözlüğü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TS	: Türkçe Sözlük

GİRİŞ

İnsanoğlunun bilinen tarihinden günümüze kadar geçen süreçte oluşturduğu kültür-medeniyet ekseninin içinde, özellikle de belli çağlarda yoğun olmak üzere evcilleştirilen hayvanların, bu kültür-medeniyet gelişimine ve tarihi olaylara olan katkısı inkar edilemez bir gerçekliktir. Köklü milletlerin tarihine baktığımızda; yaşantılarında, ordu teşekküllerinde, mitolojilerinde, masal ve hikâyelerinde insanlarla beraber hayvanlar da yer almıştır. Örneğin biz Türkler’de kurt, dağ keçisi, at ve geyik motifleri sıkça kullanılmıştır. Yunan mitolojisinde Pegasus, İskandinav mitolojisinde arabasını keçilerin çektiği Thor, Antik Mısır mitolojisinde hayvan başlı tanrılar görmekteyiz. İnsanoğlunun yaşam mücadelesinde, yerleşik hayata geçtikten sonra üretim faaliyetlerinde bulunmasında, dini inanç sisteminin oluşmasında hayvanların rolü büyüktür. Bunlardan biri de konar-göçer bozkır kültüründe hayati öneme sahip olan attır. Bu kültürde at; göç faaliyetlerinde, savaşlarda, dini törenlerde ve beslenmede önemli bir yere sahiptir.

Araştırma konum olan " *El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs* " isimli yazma eser, 18.yy’da, feraset-name alanında yazılmış bir eserdir. Feraset-name at yetiştiriciliği bilimi anlamına gelmektedir. Feraset-name atla ilgili pek çok konuyu işler ve atçılığı başlı başına bir ilim olarak değerlendirir. Türk kültüründe atın maddi ve manevi kültür ögesi olarak önemli bir yeri vardır. Bu edebiyatımıza da yansımıştır. *El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs* ’ın çeviri metni ve incelemesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Ahmed Resmi Efendi’nin Feraset - name alanında yazmış olduğu *El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs* adlı yazma eserin inceleme ve çeviri metnini kültürümüze kazandırmak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Feraset-name ile firaset-name çoğunlukla birbirine karıştırılmaktadır. Kıyafet; ilm-i kıyafetü’l beşer, ilm-i firase olarak adlandırılır. Kıyafet ilmi; insanın kaş, göz,

burun, kulak, baş, ses, ten rengi, el ve ayak gibi organ ve özelliklerinden kişinin ahlaki özelliklerine ulaşmayı ve onu tanıtmayı amaç edinir. Bu konuları ele alan eserlere de kıyafet-name (firaset-name) denir. Bu kavram feraset-name olarak kullanılmaktadır.

Günümüz Türkçesinde feraset olarak kullanılan kavramın doğru şekli firaset olmalıdır. Çünkü feraset at yetiştiriciliği, feraset-name ise at yetiştiriciliği bilimi anlamına gelmektedir. Bu eser feraset ve firaset kavramlarının birbirine karıştırılmadan doğru bir şekilde kullanılması bakımından da önemlidir.

Atlar hakkında bilgi veren bir başka kaynak da baytarnamelerdir. İçeriklerinde atçılık, at hastalıkları, at donları, hastalanan atların nasıl tedavi edileceğine dair bilgiler bulunmaktadır. Baytarnamelerin kökeni Büyük İskender-Aristoteles devrine kadar gitmektedir. Bir savaş sırasında Büyük İskender'in atları hastalanır; dönemin bilgini Aristoteles'ten Büyük İskender yardım ister. Aristoteles de atların tedavileri için bir kitap yazar. Baytarnameler bu şekilde ortaya çıkmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AT VE ATLA İLGİLİ BİLGİLER

Atgiller (Lat .Equidae) ailesi içinde bulunan Equus cinsine üye, tek tırnaklı hayvana at adı verilir. Atlar otçul ve tek mideli hayvanlardır. Geviş getirmezler. Eşek ve katıra nazaran baş büyük, yele ve kuyruk kılları daha uzundur. (Przewalski ve Tarpan Atı gibi yabani atlarda yele kısa ve dik kıllardan ibarettir.) Atın dört ayağında (bazı ırklarda 2 ayağında) kestane bulunur. Ayrıca atların kendisine has kişneme sesleri vardır. (Yılmaz , 2016 , s . 11) Atın dişisine kısrak, erkeğine aygır, yavrusuna tay adı verilir. Atların ortalama yaşam süreleri çeşitli faktörlere bağlı olarak 30 yıl civarındadır. Ata rahat binmeyi ve atı kontrol etmeyi sağlayan bazı malzemeler; gem, dizgin, yular, eyer ve üzengidir. Gem, atı idare etmek için kullanılır, ağza takılır. Dizgin de aslında gemin bir parçasıdır. Ağzın iki yanında halka ile geme bağlanır, böylece atın idaresi kolaylaşır. Yular ise hem atlara hemde atlı arabalarda kullanılır. Eyer, içe doğru çukur ve kavisli olup; ön ve arka taraflarında iki tane yukarıya doğru çıkıntı olur. Atın sırtına konulur. Üzengiler eyere bağlı atın iki yanında da bulunur. Ata kolay binmeyi, binerken destek dayanak olmaya yarar. Ok atarken at sürücüsü ayağa kalktığında üzengilerden destek alır.

Türk ile özdeşleşmiş olan atın evcilleştirilmesi, insanlık tarihinde en az ateş veya tekerleğin icadı kadar önemlidir. Bilim adamlarınca kabul gören inanışa göre, at M.Ö. 3000 yıllarında Orta Asya Türkleri tarafından evcilleştirilmiştir. Fransız ilim adamı Buffen'e göre ise at yaklaşık M.Ö. 4000 yıllarında Türkler tarafından evcilleştirilmiştir. Koppers ise atın Türkler tarafından evcilleştirilmesiyle atlı çoban kültürünün ortaya çıktığını ve insanlık tarihinin bu güne gelmesinde, Türklerin atı evcilleştirmesinin büyük yeri olduğunu savunmaktadır. Flor, Türklerin atı evcilleştirdiğini ve insanlığa kazandırdığını iddia etmektedir. Schmidt ise atın Türkler

tarafından evcilleştirildiğini ve Türklerin ata ilk binen insanlar olduğunu belirtmektedir. (Yılmaz, 2016, s. 11)

Orta Asya'daki Afanasyevo, Andronovo kültür bölgelerinden elde edilen arkeolojik buluntular bölge insanının çok eski dönemlerden beri at ile ilişkili olduklarını göstermektedir. Bu veriler yukarıdaki paragrafta ismi geçen bilim adamlarının iddialarını destekler niteliktedir.

MÖ. 2500-1700 seneleri arasında tarihlenen Afanasyevo kültüründen çıkan arkeolojik buluntularda koyun ve at kemiklerinin av hayvanlarına ait kemiklerin yanında görülmesi, bu kavimlerin avcılıkla beraber çobanlığı da yürüttükleri anlaşılmaktadır. Atlar, eski ren geyiklerinin yerini almıştı. (Ögel, 2014, s. 19) MÖ. 1700-1200 yılları arasındaki Andronovo kültüründe at, artık bir binek ve yük hayvanı olmakla kalmamış; eti yenen bir hayvan olarak da önem kazanmıştır. (Ögel, 2014, s. 25)

Kültürümüzün dayandığı Orta Asya bölgesine baktığımızda petrogliflerde (kaya resimleri) at tasvirlerini, kurganlarda ise atın kendisini ve at ile ilgili metaları görmekteyiz. Ayrıca Çin yazılı kaynaklarında da Türklerin iyi atlara sahip olduğu belirtilmektedir. Yaşanılan bölgenin coğrafi koşulları, atın Türklerin yaşamında ayrılmaz bir parça olduğu gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Çölde deve, tropikal iklimde fil ne kadar önemliyse bozkırda da at o derece önemlidir.

1.1. Atın Mitolojideki Yeri

Albert Camus'un dediği gibi mitler, hayal gücü onları canlı tutsun diye vardır. Mitler, doğa güçlerini ve doğaüstü yaratıkları vurgulayan hayal ürünü öykülerdir. (Esen ve Laporte, 2002, s. 1) Mitlerde geçen konular, yüzyıllar boyunca kulaktan kulağa, nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Köklü tarihe sahip her milletin mitolojisi vardır. Mitoloji denilince akla sadece Antik Yunan mitolojisi gelmemelidir. Biz Türklerin de zengin bir mitolojisi vardır. En eski Türk mitleri Radloff, Verbitsky ve Potanin, Ç. Valihanov ve Vladimir Proop gibi Rus bilim adamları tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir. (Koca, 2003, s. 191)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi mitolojide doğüstü güçler, efsaneler, kahramanlar yoğun olarak işlenmektedir. İşlenen bu konularda tanrılar, insanlar ve hayvanlar vardır. Bu hayvanlardan birisi de attır. At, Türklerin kültüründe ve mitolojilerinde kutsal sayılan, günlük hayatta içli dışlı olduğu için değer verilen bir hayvandır. Çünkü at ile mesafeler alır, sürülerini atın üstünde kontrol eder, akın ve savaşlarda atı en üst seviyede kullanır. Bu durum masal, efsane, destanlarda kendisini gösterir. Örneğin; Şubar, Alpamış Han'ın; Akkula Manas'ın; Burul, Kablandı Han'ın; Çalkuyruk, Töştük Han'ın ve Akbut, Ural Han'ın atının adıdır. (Arabacı , 2013: 9)

At, Türk mitolojisinde Tulpar ismini alırken; Yunan mitolojisinde Pegasus olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde geçen deniz ve depremlerin tanrısı Poseidon aynı zamanda atın yaratıcısı kabul edilmektedir.

Dört ayaklı bu kara hayvanıyla deniz tanrısı arasındaki bu ilişki kabaran dalgaların uyandırdığı imgelerden doğmuş olabilir. Poseidon tunç ayaklı, altın yeleli atların çektiği arabasına binerdi. Şaha kalkarcasına fırlardı atlar. Öylesine hızlı koşarlardı ki atlar, arabasının altındaki tunç dingil ıslanmazdı bile. (Cömert, 2015, s. 46)

Resim 1. Poseidon Arabasıyla mozaik, Ostia

Hellen şiirinin Homeros'tan sonraki ikinci büyük şairi Hesiodos (M.Ö 700 yıllar) kanatlı ve uçan at şeklinde tasvir edilen Pegasus'un Perseus'un başını kestiği Medusa'nın kanından doğmuş olduğunu söylemektedir. (Hesiodos, 2015, s. 70)

Eski Türk destanlarında Tulpar olarak isimlendirilen uçan atlar vardır. Bu atlar konuşabiliyor, binicisini koruyabiliyorlar. Tulpar, Moğalistan ve Kazakistan Devlet Armasında bulunmaktadır. Uygur Türkleri tarafından runik yazıyla yazılmış eski Türkçe fal kitabı Irk Bitig'de yol tanrısı at üzerinde tasvir edilmiştir. Şöyle ki:

Ala atlı yol tengrim,

En yarın kiçe sürmen.

Utru iki aylıĝ kişi oĝlu sokuşmuş, korkmuş.

Korkma timiş, kut bir geymen. (Irk Bitig, fal 2) (Esin, 2003, s. 271)

Yukarıdaki dörtlükte yol tanrısının ala atlı olduğu, gece gündüz atını sürüp gittiği, iki aylık insanoğluna rastladığında insanın korktuğu, ona korkmamasını ve kut verdiğini söylediği belirtilmektedir.

Divânu Lügati't-Türk'te geçen;

Yaşın atıp yanşadı

Tuman turup tuşnadı

Öğür alıp okraşır. (Kaşgarlı, 1999 : 236)

Sözlerde, şimşegin çakıp parladığı, bulutun geldiği ve yağdığı, aygırın kişnediği ifade edilerek; şimşek, su, at arasında bağlantı kurulmuştur.

Atlarla ilgili H.1031 tarihli İhtîârât-i Türkî adlı, Osmanlılar'a ait bir eserde atın mitolojik yönünün tam bir portresi verilir. At yılında kış soğuktur ve yaz bolluk getirir. Bu kehanet, atın en çok soğuk diyarları ve yazları da bereketli otlakları sevmesi gerçeğine dayanır. (Esin, 2003, s. 260) Atalarımızın eskiden kullandığı oniki hayvanlı Türk takviminde at yılı vardır. Tulpar dışında olağanüstü özelliklere sahip atlar şunlardır:

Yılmaya: Kanatlı at.

Kilin: Boynuzlu at.

Ciren: Konuşan at.

Burşun: İkiz atlar. Ak Burşun ve Kök Burşun. Uçabilirler. (Şehir Kültür Sanat, 2017 : 37)

At, ayrıca Türk kozmolojisinin çeşitli unsurlarına göre de anlam kazanmaktadır. Örneğin su unsurunun zoomorfik simgesi attır. Öte yandan su kökenli atlar denilen ve sudan çıkan kanatlı atları anlatan efsanelerde bu unsurlarla ilgilidir. Ayrıca, özellikle beyaz atların üzerinde beneklerin bulunması da uğurlu sayılmakta olup yine bu unsurlarla ilişkilidir. Diğer bir tür efsanevi atlar ise gök kökenli atlar olarak anılırlar. Göğe bağlı atlar kanatlı olarak düşünülmüşlerdir. (Çoruhlu, 1999, s. 157)

Türk kültüründe at; savaşta-barışta, yarışlarda, talimlerde ve avlarda, ad vermede, ölüm anında ve törenlerinde önemli bir işleve sahiptir. Alp tasvirinde at, sahibiyile özdeşleştirilir ve alpin vefalı bir arkadaşıdır. Buna örnek olarak Manas'ın atının yas tutmasını ve hiçbir şey yememesini gösterebiliriz.

Resim 2. Moğolistan Devlet Arması

Resim 3. Kazakistan Devlet Arması

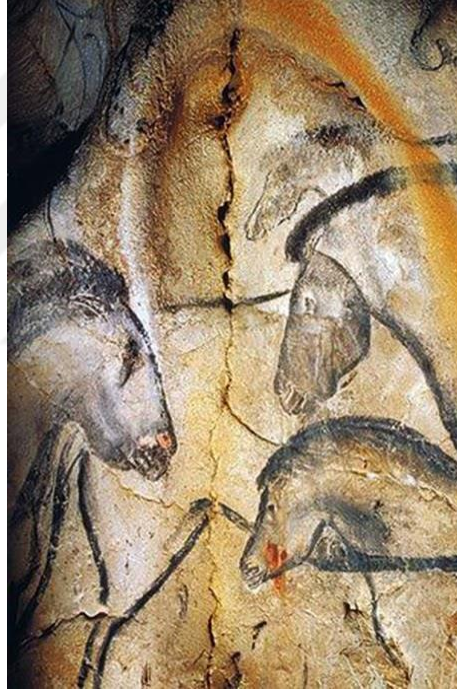
1.2. Atın Dünya Tarihindeki Yeri

İnsanoğlunun evcilleştirip de en çok faydalandığı hayvanlardan birisi, belki de en önemlisi attır. At, yolculuklarda, yük taşımada, savaşlarda, avlanmada, etinden ve sütünden yararlanmada, hemen hemen dünyadaki bütün toplumların hayatında önemli bir yer tutmuştur. Zorlu coğrafyalar at yardımıyla geçilmiş, savaş meydanlarında ise adeta günümüzün tankları olmuştur.

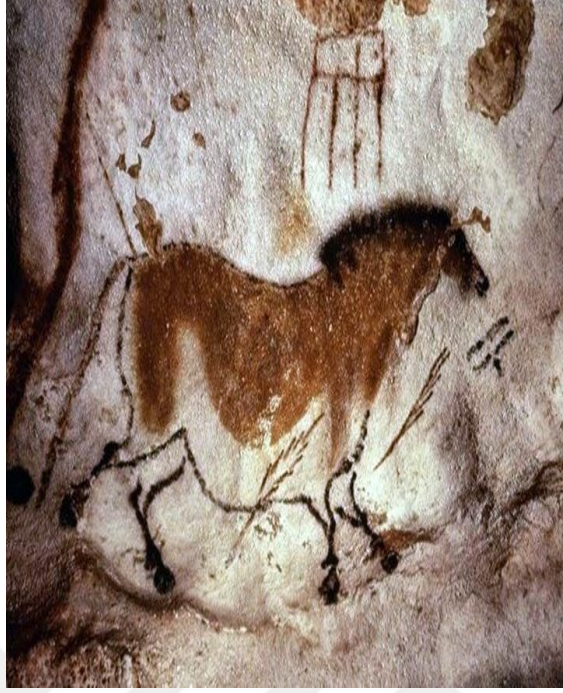
Tarihin derinliklerinden günümüze kadar gelecek olursak; Asur, Babil İmparatorluklarının yayılması, dünyanın bilinen ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşmasının yapılması (MÖ. 1280 Mısır ve Hitit savaş arabalarının savaşta etkili olması), Homeros'un İlyada'sında anlattığı Truva Savaşı (Yunanlıların tahtadan bir at yapıp Truvalıların kalesinin önüne koyması, Truvalıların tahta atı içeri alması ve tahta atın içindeki Yunan askerlerinin gece çıkıp şehri yakıp yıkması), Mete Han'ın Baideng Savaşında ordusunu at donlarına göre ayırıp Çin İmparatorunu kuşatması, Roma İmparatorluğunun; İspanya, İngiltere, Kuzey Afrika, Suriye ve Anadolu'ya kadar yayılması, Perslerin Greklerle yaptıkları savaşlar, Pers posta teşkilatı, Büyük İskender'in Hindistan'a kadar ilerlemesi, Arap ordularının ilerlemesi, Malazgirt Savaşından sonra Selçukluların dünyada bir güç haline gelmesi, Moğolların bilinen dünyanın büyük bir bölümünü istila etmesi, coğrafi keşiflerden sonra yeni deniz yollarının etkin kullanılmasına ve sanayi devrimine kadar Osmanlı İmparatorluğunun dünyaya hükmetmesinde, yakın tarihimizdeki Sakarya Meydan Muharebesinde ve Büyük Taarruzda atın rolü azımsanamayacak kadar çoktur.

Atın ulaşım ve haberleşmedeki değeri ölçülemeyecek kadar fazlaydı, çünkü at saatte 65 km. hıza ulaşabilir, günde ortalama 160 km. yol alabilirdi. Mesela Pers posta teşkilatı dillere destandır. Bunun yanında kullanıldığı en yaygın alanlardan birisi de ister binerek, isterse arabayla olsun, avcılıktı. Sportif yarışlarda yer almasıysa bir başka konudur. (Ünal, 2013, s. 1 – 2)

At ile ilgili insan elinden çıkma ilk bulgular, Fransa'daki Chauvet mağarasında bulunmuştur. Duvar resimlerinin çoğu 30 bin yıl öncesine aittir. Diğer önemli bulgu gene Fransa'daki Lascaux mağaralarındaki duvar resimleridir. (M. Ö. 20 bin – 15 bin) At henüz yaban hayvanı olarak bilinmektedir.

Resim 4. Chauvet Mağarası At başı çizimi Fransa

Resim 5. Lascaux Mağarası Fransa

Eski Paleolitik çağdan beri ilkel yaban atı insan için bir av nesnesi olarak bilinirdi. Buzul çağının insafsız karmaşasında hayatta kalmak için amansız bir savaş veren Taş Devri insanı tarafından bu at binlerce yıl avlandı. At üstüne ilk yazılı kalıntı olan Cemdet-Nasr bulgularındaki daha geç bir döneme ait Sümer yazıtlarında at, dağ eşeği olarak tarif edilir ki bu da eşeğin Ortadoğu’da daha erken evcilleştiğini gösterir. (Altuntaş, 2000, s. 37) (M.Ö. 3.100-2.900: *Cemdet Nasr Devri Sümerlerin Kahramanlık Çağı*)

Elbette Anadolu halkları da atı çok eskiden beri tanıyordu. Hitit dönemi Kikkuli metni at eğitim kitabıdır. Hitit Kralı ikinci Supililiuma zamanında Mitannilerin atçı başı Kikkuli Hitit Devleti hizmetine alındı. Bu metne göre bir atın eğitilmesi en az 184 gün, yani yarım yıldan fazla devam eder. Eğitim sürecinde beslenme, kaşarlanma, tırıs kaldırma, terletme, terini kurutma, silkindirme ve tavlaya çekme gibi teknik ayrıntılar tüm incelikleriyle anlatılır. (Ünal, 2013, s. 6) Hitit pantheonunda Pirwa isimli bir at tanrısı da vardır.

Hititçe ölüye okunan duada bu hayvanın kullanım amacı açıklanmıştır: Bu otlak (parçası), O Güneş Tanrısı, hakkınca onun yaptı! Kimse onu bundan mahrum etmesin, öküzler ve koyunlar, atlar (ve) katırlar bu otlak üzerinde onun için otlasın.

Otlağı (n bir kısmını) atların kafalarının (ve) öküzlerin başlarının yakıldığı ve bunun üzerine geri döndükleri yere, buraya getirirler. (Aktüel Arkeoloji, 2015 : 96-98)

Resim 6. Hitit Dönemi At ve Adam. Yozgat M.Ö 2200 - 2000 Bronz Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Geçmiş çağlarda atın kontrolünü sağlayan ve ona hükmeden uluslar tarih sahnesinde yer almışlardır. Bu uluslardan birisi de İskitlerdir. İskitlerin yaşantısı hakkında bize bilgi aktaran kaynaklar oldukça fazladır. Bu durumun en önemli nedeni İskitlerin oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmasıdır. Ön Asya'dan Çin'in kuzeybatısına, Hazar Denizi'nden Karadeniz'in kuzeyi ve Avrupa içlerine kadar İskit yayılma sahasını görmekteyiz. Bu kadar geniş bir coğrafyada yaşamalarını elbetteki ata borçlular. İskitler atlı kavim olarak adlandırılıyor ve oldukça dinamik bir yaşantı sürüyorlardı. İskitler hakkında bilgi veren kaynaklar kronolojik olarak, Asur, Pers, Grek ve Çin kaynakları olarak sıralanabilir. (Durmuş, 2015, s. 12) Atı kullanmaları, ona hükmetmeleri İskitleri bu kadar geniş bir coğrafyaya taşımıştır. Yaşadıkları coğrafya gereği bozkır kavmidir, kültürleri de atlı kültürdür. Öyle olmasaydı 7000 kilometreden fazla bir sahaya yayılmaları mümkün olmazdı. Atları sadece savaşmak için değil, atların ve öküzlerin çektikleri arabalarda yaşamak için kullanmışlar; at sütünden kımız ve peynir yapmışlardır. Yaşadıkları zorlu coğrafya sanatlarını da

etkilemiş hayvan üslubu hemen her eserde kendini göstermiştir, metal özellikle de altın işleminde oldukça iyiydiler. Türklerden bir kısmının M. Ö. 7.-6. Yüzyıllardan itibaren İskit bölgesine nüfuzu, Alp Er Tunga'nın eski Kank-kü hükümdarı olarak görülmesi Andronovo kültürünün Don Nehri havasına kadar yayılması, bölge halkının soyca Türklerle akrabalığı (Kafesoğlu, 1999, s. 217) İskitlerin Türk olabileceğine birkaç delildir.

İskitlerde atla ilgili olarak eyerlerden ve at koşum süslemelerinden bahsetmek gerekir. Eyer sadece savaş ve merasim atlarında değil, koşum atlarında da kullanılıyordu. At koşum süslemelerinde hayvan stili hakimdir. At, koç ve öküzlerin tüm bedenini gösteren tasvirlerle rastlanmamıştır. Genellikle bunların kafaları, bazen arka ayakları ve özellikle at tırnağı işlenmiştir. (Grakov, 2008 : 192 - 193 - 194)

MÖ. 336-323 arasında hükümdarlık yapmış Makedonya Kralı Büyük İskender, Makedonya' dan Hindistan' a kadar uzanan geniş bir coğrafyayı hakimiyet altına almıştı. Atının adı ise Bukefalos idi. Bukefalos tarihin belki de kendisine en çok değer verilen, en ünlü atı idi. Çünkü Büyük İskender atının ölümüne çok üzölmüş; onun ölüp gömüldüğü yere, Hindistan'ın kuzeyine Bukefalya adında bir şehir kurdurtmuştu. Bu durum bize at ile binicisi arasındaki duygusal bağı göstermektedir.

Konya ilimizin Beyşehir ilçesindeki Roma İmparatorluğu döneminden kalma "**Lukyanus Anıtı**" Romalı at binicisi Lukyanus isimli gencin ölümü üzerine yapılmıştır. Bu anıt o bölgede **Atkaya** olarak isimlendirilmektedir. Bu çevrede at yetiştirildiği ve at yarışları yapıldığı bilinmektedir. Kaya üzerindeki at kabartmasının alt tarafında eski Yunanca at yarışları kuralları yazmaktadır.

Resim 7. Lukyanus Anıtı Konya – Beyşehir

2. ATIN TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Türklerin anayurdu olarak tanımlanan Orta Asya, kabaca doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Sibirya stepleri, güneyde ise Himalaya, Karanlık, Hindukuş, Tanrı Dağları ile çevrili bölgedir. Bu kadar geniş bir coğrafyaya sahip olan bu bölgede Gobi ve Taklamakan çölleri de mevcuttur. Ancak atalarımız çöle pek ilgi duymamışlardır. Orta Asya içindeki Altay-Sayan Dağları, Orhun-Selenga Irmakları ve Tanrı Dağları çevresi kültürümüzün adeta merkezi konumundadır. At ve Türk birbirini tamamlayan bir bütündür. Elbetteki tarihte atı kullanan sadece Türkler değildir. Fakat at ile bu derece içli dışlı olan, duygusal bağ kuran, onu hayatının ayrılmaz bir parçası kılan Türkler, bu konuda diğer milletlerden daha öndedir. Günlük yaşantıları ata bağlı idi. At sürüleri besliyor, at üstünde bir hayat yaşıyor ve konar-göçer kültürlerini at sayesinde sürdürüyorlardı. Dinamik yaşantılarının temel kaynağı yaşanılan coğrafya ve bu coğrafyaya hükmetmelerini sağlayan at idi. Türkler, tarih sahnesine çıktıkları günden beri, Eski Çin kaynaklarından son zamanlarda yazılmış diğer Doğu ve Batı kaynaklarına kadar, atlarıyla anılmışlardır. Bu anmalarda at; ticari meta, beslenme ve giyinme aracı, iyi bir binek hayvanı, askeri başarılar kazanmada önemli bir unsur vb. yanlarıyla ele alınmaktadır. At, tarih boyunca Türk insanının kolu kanadı, kardaşı, yoldaşı; beslenme, giyinme, yeni yerleşim yerleri keşfetme, uzak

diyarları fethetme aracı olmuştur. Kültürümüzü oluşturan bütün unsurlarda at motifine rastlanması, onun oynadığı rolle ilgilidir. Tarihin en eski kavimlerinden biri olan Türkler, atı ehlileştiririnin avantajını kullanmış, hareketli bir hayat tarzı seçmişlerdir. Bu hareketlilik onlara Asya, Afrika ve Avrupa kapılarını açmıştır. Geç antik dönemde ve Ortaçağda, kuzeyin atlı halklarının yüce hükümdarının eski ünvanı olan aspavati (atın efendisi) Türk hakanlarına verilirdi. (Esin, 2003, s. 258)

En eski Türk destanlarından, Divânu Lügati't-Türk'e, Köktürk yazıtlarından Dede Korkut'a, masallardan Battalnamelelere kadar kültürü meydana getiren bir çok unsurda at vardır. Türk kültürünü meydana getiren unsurların çoğunda at veya at motifi görülür. (Çınar, 1993, s. 1, 2)

Kültür, bir millete ait maddi ve manevi değerler bütünüdür, toplumların yaşantı tarzlarından doğar, etkilenir, şekillenir. Eski Türklerin yaşantı tarzları at ile iç içe olduğundan; at, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

2.1 .At, Cenaze ve Ölü Gömme Kültürü

Türkler cenaze törenlerine yuğ derlerdi. İç Asya bölgesinde at kalıntılarına rastlanan en eski kültür Afanesyeva kültürüdür. (M. Ö. 3000) (Çoruhlu, 2016, s. 421) Bazı Türk bilim adamları gibi bizim görüşümüze göre de bir Proto-Türk kültürü olan Andronova kültüründe kurgan denilebilecek mezarların ve atların durumu, ileride Pazırık kurganlarındaki atların konumuna açılan yolun başlangıcını gösteriyor. Atlar kurban edilerek kurganlara gömülüyordu. (Çoruhlu, 2016, s. 422)

Şaman mistik seyahatine hazırlanırken yanında at başlı bir de sopa vardır. Şamanın yer altı seyahatinde kır at yardım eder. Şaman gökyüzünden inerken de bu kır ata biner. Şamanizmle ilgili seanslarda sadece at değil, beyaz at kılları da sembolik olarak kullanılır. Şamanların üzerine oturduğu kır atın kılları yakılınca at onları dünyanın ötesine taşır. At burada sembolik bir yürüyüşü ve ruhun bedenden ayrılışını, şamanın mitik ölümünü anlatmaktadır. Yakut ve Buryatlar arasında Altay davulu çalınınca şamanın atın üzerinde gökyüzüne seyahat ettiğine inanılır.

Bir cenaze töreninde atın hangi fonksiyona sahip olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Bazı akademisyenler, cenaze töreninde atın işlevini, belirli şeylerin de

ölen kişiyle birlikte gömülmesi şeklinde çok iyi bilinen uygulamanın bir parçası olduğunu, ölen kişiyle gömülen pek çok şeyden birinin de at olduğunu düşünüyorlar. Diğer bir grup akademisyen ise atın ölen adamla birlikte gömülmesinin, atın ölüye öteki dünyada rehberlik etmesi düşüncesinin bir parçası olduğunda ısrar ediyorlar. S. Nesterov ise bu fonksiyonlara bir başkasını daha, yani ölen kişinin cenazesinin, gömüleceği yere taşınması işlevini de ekliyor. (Dubrovsky, 2002)

Atların mezarlara gömülen hayvan olarak ön plana çıkması Proto-Türk kültürü olan ve başlangıcı M. Ö. 6. yy olarak kabul edilen Tagar Kültürü ve onun değişik veya gelişmiş şekli olan Taştık kültürü devrinde ortaya çıkmıştır. Artık at, sadece kurban edilen veya cenaze töreninde eti yenilen değil, daha önemlisi sahibinin öteki dünyada onsuz yapamayacağı, o olmaksızın yaşantısını sürdüremeyeceği en önemli hayvan konumuna gelmiştir. Bu durumu ortaya koyan husus ise ön Türklerde ve diğer bozkır topluluklarında ortaya çıkan değişikliklerdir. Söz konusu dönemde alp veya bahadır dediğimiz savaşçı/kahraman tipleri önem kazanmış ve bunların gömüldüğü mezarlarda da onunla birlikte ve onunla aynı hatta daha fazla değerde olmak üzere atı da gömülmüştür. Alp mezarlarında at, ölen kişinin öteki dünyada hizmetinde olacak bir unsur olmaktan çok beraber yaşayacağı bir varlık olarak görülmüş olmalıdır. Yönetici mezarlarında çok sayıda at olabilmekteydi. Bir kısmı ölenin en sevdiği atları, bir bölümü de değişik kabilelerin ölüye sunmak için öldürdükleri başka atlardı. Kadın olan savaşçıların mezarlarında ise daha çok bir at ve ölüünün kendisi yer almıştır. Bu dönem kurganları Pazırık Kültürü olarak adlandırılan Hun egemenlik dönemi başlangıcı olan Pazırık kurganlarına benzetilmektedir. (Çoruhlu, 2016, s. 423) Rus arkeoloğu Rudenko tarafından bulunmuş olan MÖ. 5. yy'a tarihlenen Pazırık halısının atlı bordür kısmında atların 14'ünde süvariler, atın üzerinde; fakat atlar üzengisiz; öteki 14 atın sahibi ise atların yanında yürürken tasvir edilmiştir. (Görgünay, 1995, s. 28) At koşum takımları kadar, kadavraları gömülen atların kimi özellikleri de önemlidir. Her şeyden önce onlar kansız kurban diyebileceğimiz bir yolla kanları akıtılmadan (kafalarına sert bir cisimle vurularak) kurban edilmişlerdir. Hemen hepsinin kuyrukları belli şekilde bağlanmış, örülmüş bazen de kesilmiştir. Bu davranış matem alameti olup , aynı zamanda ata yaşarken de yapıldığında yiğitliğe işaret ettiğinden ölen kişinin de yiğitliği ve kahramanlığını da

ifade eder. Matem anlamında bazen yelelerin veya at topuk kıllarının kesildiği de görülmektedir. Atların kulakları da damgalanmaktadır.

Göktürklerden birisi ölürse, tören için ölü bir çadıra konur. Ölenin çocukları, torunları, kadın ve erkek akrabalarından hepsi, koyun (sığır) ve at kurban ederler. Ölüünün bulunduğu çadırın önüne korlar. Bundan sonra ata binerler. Çadırın çevresini yedi kez dört nala dönerler. Her dönüşte, yüzlerini bıçakla keserler. Bu sırada ağlarlar. Yüzlerinden, akan kan ile gözyaşları birbirine karışır. Bu işi de yedi kez yaparlar ve ondan sonra susarlar. Yedi sayısı batı Türkleri arasında kutludur. Ondan sonra bir gün seçerler. Ölenin eşyasını silahlarını, elbiselerini ve atını alarak ölü ile birlikte yakarlar. Külleri toplarlar ve belirli bir günde gömerler. Mezar açar ve külleri içine korlar. Aynı gün bütün akrabalar yeniden kurban verirler. Yeniden mezarın çevresinde at koştururlar. Tıpkı ilk gün töreninde olduğu gibi. (Ögel, 2001, s. 765-766)

X. yy'da Türkistan coğrafyasına seyahat eden İbn-i Fadlan Oğuz Türklerindeki cenaze merasimini şöyle anlatıyor: *İçlerinden önemli bir adam ölürse ev gibi onun için bir çukur kazarlar, ölüye gömleğini giydirebilirler, kemerini takarlar, yayını kuşandırırılar, eline içinde şarap olan ağaçtan bir kadeh verirler. Her şeyini getirip bu oda gibi mezara koyarlar. Sonra onu oturtup odanın üzerine çamurdan kubbe gibi bir tümsek yaparlar. Sonra hayvanlarının yanına varırlar. Miktarına göre 100 veya 200, bazen 1 hayvanı öldürürler. Başları, ayakları, derisi, kuyruğu dışındaki etlerini yerler. Kalan kısımlarını sırtıklar üzerine koyup mezarın etrafına asarlar. Bunlar cennete giderken bineceği hayvanlar, derler. (İbn-i Fadlan, 2016:15) İbn-i Fadlan'ın bahsettiği hayvan attır.*

Tanrı Dağları çevresinde 11.-15. yy'lar arasında diğer bazı Orta Asya çevrelerinde olduğu gibi, mezarlarda atın cesedi yerine, temsilen atın koşum takımları bulunmuştur. Osmanlı devrinde Genç Osman'ın çok sevdiği atına ayrı bir mezar yapıldığını biliyoruz. II. Osman çok sevdiği Sislikır adlı atını Üsküdar Kavak Sarayı (Şerefbad Kasrı) bahçesine gömdürmüştür. Burası hasta atların getirildiği bir yer olarak at evliyası mezarı olarak anılmıştır. Atın mermer mezar taşı bugün Topkapı Sarayı müzesindedir. Bir diğer örnek ise Karacaahmet mezarlığında bulunmaktadır. Halk arasında Sahabe'ye (Ebu'd -derda) atfedilen mezarın yanındaki at mezarı halkın ziyaret yeri haline gelmiştir. (Çoruhlu, 2016, s. 439-440)

Resim 8. Sislikır'ın mezar taşı kitabesi

Resim 9. Ötüken'de bulunan Göktürk Kaan mezarının içi, cenaze töreni

Resim 10. Pazırık Halısı (Atın kuyruğu bağlanmış)

2.2. Tuğ Kavramı ve At Kuyruğu

Tuğ, Türklerde hükümlerlik sembolüdür. At kuyruğu kıllarından yapılır. Sancağın tepesine takılır ve flama şeklindedir.

At kuyruğu, Türklerin sosyal hayatında ve dini inanışlarının her safhasında kendini gösterir. Çadırlarda, mezarlıklarda dağ başlarında sıkça rastlanılır. Mezarlıklarda kullanılması atalar ruhuna tapınma olarak anlaşılmamalıdır. Bu yaşanan coğrafyanın, sosyal hayatın sonucu olan bir durumdur. Mesela ölen bir alpin atının kuyruğunun mezarına asılması, onun savaşçı ve cesur olduğunun göstergesidir. Başka bir örnekte Alparslan'ın Malazgirt Savaşı'na girmeden önce, atının kuyruğunu kesmesi, adeta dönüşü olmayan bir yola girildiğini, savaş meydanından hiçbir şekilde ayrılmayacağını göstergesidir. Bu durum askerlerinin cesaretlerini artırmış, Sultan'a ve komutanlara olan güveni sağlamlaştırmıştır.

Dullama: Ölenin atının kuyruğunu kesmeye dullama veya tullama denilir. Bu ritüel Türklerde cenaze merasiminin bir parçasıdır. Sahibi ölen atın kuyruğu kesilirdi. Alpi, eri, sahibi ölen at, ölen kişinin karısının dul kalması gibi oluyor, atın kuyruğunun kesilmesiyle bu durum somutlaştırılıyordu. Yani at, ölen kişinin en yakınlarından kabul ediliyordu. Edebiyatımızda bu durumu Dede Korkut Hikayelerinde görmekteyiz. Beyrek hakkındaki bölümde Beyrek'in ölüm haberi gelince Akboz atının kuyruğunu

kestiler ifadesi geçmektedir. Bu durum bize at ile sahibi arasındaki duygusallığı ve yakınlığı göstermektedir.

Pazırık kurganlarında ölen kişi ile birlikte gömülmüş atlara da dullama yapılmıştır. Eski Türklerde, ölen kişinin mezarının üstüne bir sırık dikiliyor ve ölen kişinin atının kuyruğu bu sırığın üzerine yerleştiriliyordu. At kuyruğunun, mezara tuğ olarak dikilmesi yüzyıllar boyu sürmüştür, bunu kurganlardan anlıyoruz.

Bir geleneğe göre, çetin savaflara hazırlanan yiğitler, atlarının kuyruklarını kesip, tuğ yapıyorlardı. Savaşta kesilen atın kuyruğu atılmıyor; bir uğur ve sembol olarak mızrağın ucuna asılıyordu. Atların boyunlarına asılı bir çok püskül çeşitleri görmekteyiz. Hemen hemen püskülsüz at yoktur. Türkler bunlara bunçuk, munçuk, yani boncuk demişlerdir. Türklerin bu deyişleri, dünyanın bir çok dillerine bayrak manasıyla girmiştir. (Ögel, 2000, s. 201)

Divânu Lügati't-Türk'te tuğ kavramı bir dörtlükte şöyle geçmektedir:

Kurvı çuvaç kuruldı

Tugum tikip uruldı

Süsi otun oruldı

Kançuk kaçır ol tutar.

(Hanın yuvarlak çadırı kuruldu; tuğ dikilip nöbet davulu vuruldu; düşman askeri ot gibi biçildi; nereye kaçarsa o tutar.)

Kaşgarlı Mahmut bir sözünde şöyle demiştir:

'At kuruğunu *bağladık*, Tanrıya da *çağladık*.'

(Kaşgarlı, 1999:195)

Eski Türk adetlerinde öldürülen düşmanın atının kuyruğunun savaş ganimeti olarak kesilip, alındığı ve bir sırığın ucuna bağlandığı bilinmektedir. Kaşgarlı Mahmut bu kesme işleminden şöyle bahseder:

Tünle bile bastımız

Teğme yangak pustumuz

Kesmelerin kestimiz. (Kaşgarlı, 1999:434)

Gece baskın yapıp pustukları ve kesmeleri kestikleri anlaşılmaktadır.

2.3. Besin Kaynağı Olarak At

Türklerde zengin bir et kültürü bulunmaktadır. 11. yy'da Türkler yemeğe aş, etsiz yemeğe ise yavan aş (hoşa gitmeyen, tatsız anlamında) diyorlardı. Yund kazısı denilen atın karın bölgesinden çıkarılan yağ da besin olarak kullanılıyordu. At ve koyun eti önemli bir besin kaynağı idi. Koyun sayısı at sayısından fazla, at sayısı da deve sayısından çoktu. Bozkır coğrafyası, buna bağlı olarak iklim şartları, konar-göçer yaşam tarzı besin kaynağı olarak at ve koyunu ön plana çıkarmıştır. Sürülerdeki hayvan sayısının fazlalığı bozkır kavimleri için zenginliğin göstergesi aynı zamanda itibarı artıran bir faktördü. Türkler, koyun eti yanında at etini de yoğun bir şekilde tüketmişlerdir. At eti beğenilerek tüketilir. Kaşgarlı Mahmut at etinin misk gibi koktuğunu söyler. (Yund eti yıpar). Divânu Lügati't-Türk'ten anladığımıza göre Türkler aynı zamanda eti kurutuyor, tuzluyor, pastırma ve sucuk yapıyorlardı. Günümüz Kazak Türklerinde beşparmak ve kazı karta denilen at etinden yapılan yemek çeşitleri de vardır. Beş parmakta suda yapılan hamurun üzerine at eti konulur, kazı karta da ise et bağırsak içerisine konulur ve pişirilir. Eski Türklerde şölenlerde, cenaze merasimlerinde at kurban edilirdi. Kaşgarlı'ya göre kesilecek ata tokum ismi verilirdi. Kesilecek at, Tanrı'ya sunuluyorsa ya da adak için kesiliyorsa yağış olarak adlandırıldı.

Kazaklarda sulama arklarının temizlenmesi sırasında yapılan törenlerde kestikleri hayvanlar arasında boz kısrağ da bulunmaktadır ve kesilen kısrağın kanı doğrudan suya akıtılmaktadır. Bazı yerlerde çeşitli vesilelerle kesilecek yaşlı atlar önce bakıma alınır, etlendirilir ve öyle kesilir. Ancak zenginler genellikle genç atları kurban ederler.

Misafirlere de kımızla birlikte at eti ikram edilir. Kazaklar atı kesmeden önce kanter içinde kalıncaya kadar koştururlar, sonra hemen yatırıp keserlermiş; böylece et kızışır, yağ olgunlaşır ve daha lezzetli olurmuş. (Çavuşoğlu, 2011, s. 132)

Kısrak sütünün mayalanması ile elde edilen içeceğe kımız denilir. Şölenlerde, törenlerde, günlük hayatta fazlaca tüketilirdi. Kaşgarlı'nın bildirdiğine göre atın ayak derisinden yapılan bir çeşit tulumda (kasuk) süt, kımız gibi içecekler saklanıyordu. Kımız kalorisi yüksek bir içecektir.

Kazak ve Başkırt gibi bozkırlarda yaşayan Türk kavimleri, kımızlarını deri kaplar içinde hazırlarlardı. Bu deri kaplara da Saba adını verirdiler. Bu deri torbalara taze kısrak sütü ve bu sütün üçte bir oranında da önceden hazırlanmış mayalıklı kımız koyarlardı. Deri torba içinde ve ılık bir yerde tutulan bu kımız, torbanın ağzından sık sık bir sopa ile dövülürdü. 12 veya 24 saat sonra kımız içilecek hale gelirdi. (Ögel, 1978, s. 56) Kımızda bulunan A, B, C vitaminleri onu tedavi vasıtası olduğu kadar; koruyucu bir ilaç haline sokmuştur. (Ögel, 1978, s. 60)

Dede Korkut destanında da at eti ve kımızdan bahsedilir. Dirse Han'ın hanımı şöyle konuşur:

Attan aygır, deveden buğra koyundan koç kırdır. Tepe gibi et yağ. Göl gibi kımız sağdır. Ulu toy eyle, hacet dile! Bu durum bize Türklerin İslamiyet'e girdikten sonra da at eti yediklerini ve kımız içtiklerini göstermektedir.

Ebul Gazi Bahadır Han ise Oğuz Han'ın yurduna varıp, onun ziyafet vermesinden bahsederken; tokuz ming koy (koyun) ve tokuz yüz yılki (at) öltürtdi bulgarıdan toksandokuz havz kıldurup tokkuzığa arak (içki) tohsanıga kımız tolturtdı, der. Görüldüğü üzere Müslüman Türkler arasında eskiden beri at eti yenildiği ve kımız içildiği görülmektedir. Manas destanında da Han Kögütey, halkına şöyle seslenir: Benim gözlerim yumulduğu zaman vücudumu kımızla yıkayın.

Günümüzde Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın kuzey bölgelerinde yoğun olarak at eti yendiği ve kımız içildiği, Özbekistan'da kısmen kımız içildiği, Azerbaycan'da ise at eti yenilmediği ve kımızın içilmediği tespit edilmiştir. (Aksoy, 1998 , s. 42)

2.4. Savaş Aracı Olarak At

Dünya tarihine baktığımızda ordu-millet tanımına en uygun milletin Türkler olduğunu görmekteyiz. Kadim Türk tarihinin ortaya çıktığı Orta Asya'nın zorlu coğrafi ve iklim şartları Türkleri dinamik bir hayata mecbur kılmış; sosyal hayatı şekillendirmiş, devamlı tetikte durmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu coğrafyaya ve iklim şartlarına uyum, hayatta kalma ve besin kaynakları sorununu gidermek için çeşitli çözüm yolları bulmuşlar ve atı da bu yönde kullanmışlardır.

Yaşadıkları çevreye uygun hayat standardını ve tarzını at sayesinde geliştiren Türkler “atlı-göçebe medeniyeti oluşturmuşlardır. (Erdemir, 2002)

Türklerin hayat tarzındaki askeri ruh , herhangi bir ileri hareket veya savunma sırasında geliştirdikleri teknikler, imal ettikleri savaş araç gereçleri, askeri disiplin, at yetiştiriciliği ve ustalıklarla atın kullanılması, savaş sırasında hafif zırh, teçhizat ve levazimat taşımaları, savaş meydanında hızlı ve çevik hareket etmeleri Türklerin belirgin özellikleri olarak kabul edilebilir. (Erdemir, 2002) Türklerin savaş taktikleri arasında Turan taktiği, vur-kaç taktiği ve gece baskınları vardır. Bu taktikleri uygulamak için çok çevik olmak gerekir. Türkler, aniden saldırıp aniden geri çekilmeyi sağlayan hıza at sayesinde ulaşmışlardır. Bu yöntemler çoğu zaman başarılı oldu. Türkler atın hızı sayesinde yüzyıllar boyu zaferden zafere koştu.

Atı evcilleştiren Türkler, onu gündelik yaşamın her alanında kullandıkları gibi, hızından ve çevikliğinden savaşlarda da yararlanmışlardır. (Işık, 2014, s. 102)

Mete, Türk tarihinin, temelidir. Türk devlet ve ordu geleneği onun adı ile başlar ve Göktürk çağında da onun adı ile devam eder. (Ögel, 2001, s. 93) Öyle ki Mete Han'ın tahta çıkış tarihi MÖ. 209 Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kabul edilir.

Mete Han'ın babası Teoman'dı. (Tuman) Türk töresine göre tahta çıkacak veliaht ancak başkadının erkek çocuğu olabilirdi. Teoman, Mete Han'ın üvey annesini aklına uyararak onu Yüecilere rehine olarak verdi. Bu durum Türk töresine uymuyordu. Teoman daha sonra da Yüecilere savaş açtı. Rehine olarak tutulan Mete Han'ı Yüeciler öldürmek istedi fakat Mete Han, atının hızı sayesinde Yüecilerin elinden kurtuldu.

Yurduna döndü. Babası Tuman sevinir gibi göründü. onun bu yiğitliğine karşı, 10000 atlı bir birliğin komutanlığını verdi. (Ögel, 2001, s. 94) Daha sonra Mete, babası Tuman'ı töreyi bozduğu gerekçesiyle öldürerek Hun hakanı oldu. Mete Han tahta çıktıktan sonra Çin seferlerine çıktı. Paiteng yaylasında ki savaşta Mete Han Çin İmparatorunu kuşattı. Hun ordusu kuşatmayı tamamlayınca, dört yönde aynı renklere sahip atların yer aldıkları görülüyordu. At renklerine göre, ordu birliklerinin kurulması, dünya tarihinde ilk kez burada görülüyordu.

Hun atlıları kuşatmada, şöyle sıralanmışlardı: Batıda ak atlar, yer almışlardı. Doğuda mavi (kır atlar), duruyorlardı. Kuzeyde siyah atlar dizilmişlerdi. Güneyde ise kırmızı (doru) atlar, yer almışlardı. (Ögel, 2001, s. 99) Türkler ata binmeye çocuk yaşlarda başlardı. Ata binemeyecek kadar küçük çocuklar koyun, koç üzerinde alıştırılmalar yapardı. Türk orduları süvari ağırlıklıydı ve at üzerinde ok atmada son derece iyidiler. At üzerinde geriye dönüp ok atabiliyorlar, düşmana ağır zâyat veriyorlardı. At üzerinde atılan okun hedefi vurması için atın ayaklarının yerden kesildiği o kısa an bekleniyor, göz açıp kapayıncaya kadar ki kısa zamanda ok fırlatılıyordu. Türkler, atın hareket kabiliyetini kısıtladığından karlı ve yoğun çamurlu arazide savaşmamaya dikkat ediyorlardı.

Göktürk döneminde de atlar büyük öneme sahipti. Çin askerlerinin Göktürk atlarına hayran kaldığı; sahte para vererek Göktürk askerlerini kandırmak ve atları ele geçirmek istedikleri, kaynaklarda belirtilmektedir. (Taşağıl, 2016, s. 133)

Orhun Abideleri Kültigin Kitabesi'nin doğu yüzünde at ve savaş tasvirleri, Kültigin'in kahramanlıkları, ağabeyi Bilge Han'ın ağzından şu şekilde geçmektedir: *En önce Tadığın, Çorun boz atına binip hücum etti. (32.satır) O at arda öldü. İkinci olarak İşbara Yamtar'ın boz atına binip hücum etti. O at, arda öldü. Üçüncü olarak Yigen Silig Bey'in giyimli doru atına binip hücum etti. O at, arda öldü. Zırhından, kaftanından yüzden fazla ok ile vurdular, yüzüne, başına bir tane değdirmedi. (33.satır).* (Ergin, 2016, s. 53). *Baykırku'nun ak aygırını, uyluğunu kırarak vurdular. (36. satır). Bizim askerin atı zayıf, azığı yok idi. (39.satır).* (Ergin, 2016, s. 55).

Kuzey yüzü: Alp Şalçı (Kültigin'in atının ismi) ata binip atılarak hücum etti. (2.satır). O at orda düştü. (4.satır). Kültigin, Azman akına binip atılarak hücum etti.

(Azman isimli ak atına, beyazına binip atılarak hücum etti.) Kültigin Az yağızına binip atılarak hücum edip bir eri mızrakladı. (5. satır). (Ergin, 2016, s. 57). Azman akına binip hücum etti. (6. satır) Az yağızına binip hücum etti (8. satır). Kültigin öksüz akına binip dokuz eri mızrakladı. (9. satır). (Ergin, 2016, s. 59)

Güneybatı Yüzü : *Kültigin'in altınını, gümüşünü, hazinesine, servetini, 4000 lik at sürüsünü idare eden Tuvgut bu... Beyim prens yukarı gök...taş yazdım. Yollug Tigin.* (1. satır). (Ergin, 2016, s. 63)

Moğolistan'da runik harflerle yazılmış olan 30 satırlık (722-23) Küli Çor yazıtında da attan bahsedilmektedir. Yazıtın batı yüzü 4.satırında ...*özlüki boz at erti.* (has atı boz at idi.) 9. satırda...*av avlasar ermeli? Teg erti.* (Ava çıktığında ermeli? - hızlı koşan at gibiydi.) Doğu yüzü 15. satırda ...*ak atımın tayıg? Özlükin binip op egip üç erig sançdı tür (geş bodun) etdökde küli çor özlüki yegren at binip.* (Ak atımın tayı (olan) has atına binip ileri atılarak saldırıp üç askeri mızrakladı. Türgeş halkını düzene soktuğu sırada Küli Çor kahverengi has atına binip.) Doğu yüzü 19.satırda...*İdil akın binip oplayu tegip sança ıdıp topulu ünti yana agıtıp.* (İdil adlı ak atına binip ileri atılarak saldırıp mızraklayıp delip çıktı, yeniden püskürtüp. Doğu yüzü 25. satırda ...*kazgantı artuk yilkıg igitı.* (Çok sayıda at sürüsünü besledi.) (Aydın, 2012, s. 253-254-255-257)

İbn-i el Fakih der ki: Halife Hişam b.Abdülmelik (ölm.743) İslam dinine davet maksadıyla Türk hükümdarına adam gönderdi. Gönderilen kişi şöyle der: Günlerden bir gün hükümdar, her biri sancak taşıyan 10 kişiyle atına bindi. Beni de bir ata bindirip hareket etti. Etrafında orman olan tepeye çıktı. Güneş doğunca yanındaki 10 kişiden birine sancağını açmasını emretti. O sancağını açınca cah, cah diyerek 10.000 silahlı asker geldi. Kumandanlarıyla tepenin altında durdular. Hakan'a selam verdiler. Hakan yanındakilere birer birer sancağını açmasını emrediyor, açınca 10.000 silahlı süvari gelip tepenin altında duruyorlardı. Tepenin altında 100.000 süvari toplandı. (Şeşen, 2016, s. 50) O devirde 100.000 süvari hiç de azımsanacak bir sayı değildir, ordunun bel kemiğini yine atlı askerler oluşturmaktadır.

El Cahiz, Türk süvarisi için, *başkalarını takip etsin veya başkaları tarafından takip edilsin Türk, atının sırtında gafil avlanmaz, der.* Burada söylenen durum bize

Türklerin atı ile bütünleştiğini, onu ustaca kullandığını, at sırtında iken kolay kolay mağlup olmadığını. Bizans tarihçilerinden Niketas da Selçukluların nitelikli atlara sahip olduklarını vurgulamıştır. (Kesik, 2011, s. 96)

Kaşgarlı Mahmud, ünlü eseri Divânu Lügati't-Türk'te *kuş kanadın, er atın* sözüyle kuş için kanat ne ise er kişi için de at odur; ifadesiyle atın önemini vurgulamıştır. Eserin başka bölümünde ise: *At, Türk'ün kanadıdır*, ifadesiyle atın Türkler için ne derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Divânu Lügati't-Türk 1072-1074 yılları arasında Karahanlılar döneminde yazılmış; bu tarihler arasında var olan diğer Türk devleti Büyük Selçuklu Devleti'dir. Dolayısıyla Kaşgarlı'nın ifade ettiği atın önemine dair sözler o tarihe kadar var olan bütün Türk devletlerinin ahalisi için geçerlidir.

Divânu Lügat'it-Türk'te de at ile savaşa gitme şöyle anlatılmıştır:

Tokış içre urıştım

Uluğ birle karıştım

Tüküz atın yarıştım

Aydım emdi al utar. (Kaşgarlı, 1999:367)

Savaşta vuruştığı, savaşa alında akıtma olan atıyla gittiği ve ok attığı Utar isminde birisine al Utar dediği belirtilmiştir. Gene Divânu Lügat'it-Türk'te geçen;

Beçkem urup atlara

Uygurdaki tatlaka

Oğrı, yavuz itlaka

Kuşlar gibi uçtımız. (Kaşgarlı, 1999:483)

ifadesinde atlara perçem (atlara veya süvarilere takılan püskül) takıp, düşmanlara kuşlar gibi uçtukları belirtilmiştir. Burada atın hızı kuşların uçmasındaki hızla özdeşleştirilmiştir.

At, Selçuklu ordusunun zafer kazanmasında, savaş esnasında sağ kalabilmesinde veya yenilgiye uğradığında düşmanına esir olmamasını sağlamada en büyük etken idi. At savaş taktiklerinin vazgeçilmez elemanıydı.

13. yy'da El Evamirü'l-Alaiye Fi'l Umuri'l Alaiyye (Selçukname) adlı eseri yazan İbni Bibi, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in atı hakkında şöyle diyor:

Fil gibi kuvvetli, ahu gibi çevik, bir çiftesiyle Şeddad'ın Sarayı'na rahneler açan, koştugu zaman çukurların tozundan semada başka bir zemin yaratan atına binmiş ve tam merkezde yerleşmişti. (İbn-i Bibi, 1941:47) Selçukname'de anlatılan bu durum Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in Bizans ile yaptığı savaşta geçmektedir. Burada Sultan'ın atının övüldüğü; Sultan'ın da atının üzerinde ve ordunun tam merkezinde olduğu görülmektedir. İbni Bibi'nin yazdıkları bize o devirde ata olan ilgi, sevgi ve hayranlığı ayrıca Sultan'ın tam merkezde olması da Anadolu Selçuklu ordusunun savaş düzeni hakkında bilgi vermektedir.

Selçuklular devrinde Türk atçılığının daha da geliştirildiği anlaşılmaktadır. Zira Ömer Hayyam, Türkleri bu sahada rakipsiz saymaktadır. (Kesik, 2011, s. 99) Hazarda olsun, seferde olsun, hükümdarın kendi isteğiyle açık renkli atlara, bilhassa beyaz ata bindiğini biliyoruz. Bu nedenle Alparslan'ın Malazgirt Meydan Savaşı'na başlarken, beyaz elbise giyip, beyaz ata binmiş olması şüphesiz, bir tesadüf eseri değildir. Savaş ve avlanma sırasında atların kuyruklarının düğümlemesi ve yelelerinin örülüp süslenmesi eski bir Türk geleneğidir. (Kesik, 2011, s. 102)

16. yy'da Osmanlı ordusundaki süvari sayısı iki yüz bine yükselmişti. İmparatorluğun en önemli genişleme aracı bu atlardır. (Güleç, 2005, s. 17-18) Türk ordusunda atın aldığı önem tarihte benzersizdir. Türk akıncıları ve sipahiler asırlarca komşu milletleri titretmişler ve sayısız zaferler kazanmışlardır. (Aksoy, 2016, s. 2)

2.5. Türk At Irkları

Türkler atlarını da kendi karakterlerine göre yetiştirmişlerdir. Türk atı, çevik, süratli, dayanıklı, cana yakın, gururlu, cesur, zeki, güvenilir, sahibine büyük bir sevgi ile bağlı, sahibinin kader arkadaşı, vefakar, cefakar, sahibinin gerçek dostu ve adeta ailesinin bir ferdidir. Üstün bir genetik yapıya sahip olan Türk atlarının bu genleri

dünya atçılığı için önemlidir. İleride insanlık için daha süper atlar yetiştirmek için bu genler gereklidir. Bu nedenle bu genleri dünya atçılığına kazandırmak lazımdır. Nitekim, Birleşmiş Milletler Teşkilatı dünyadaki yerli hayvan ırklarının genlerinin kaybolmaması ve bu genlerin korunması için Türkiye bütçesine yakın fon ayırmıştır. (Güleç, 2005, s. 5)

TÜRK AT IRKLARI

A. TÜRKİYE'DEKİLER

1. Anadolu Atı
2. Ayvacık Midillisi Atı
3. Canik Atı
4. Cirit Atı
5. Çukurova Atı
6. Doğu Anadolu Atı
7. Hınıs Atı (Hınısın Kolu Kısası)
8. Karacabey Atı
9. Karacabey Nonius Atı
10. Karakaçan Atı
11. Malakan Atı
12. Trakya Atı
13. Türk Arap Atı
14. Türk Haflinger Atı

15. Türk İngiliz Atı
16. Türk Nonius Atı
17. Türk Rahvan Atı
18. Türk Semer Atı
19. Türk Tırıs Atı (Türk Araba Atı)
20. Uzunyayla Atı

B. TÜRKİYE DIŞINDAKİLER

1. Akhal-Teke Atı
2. Başkırt Atı
3. Bosna-Hersek Atı
4. Deliboş Atı
5. Don Atı
6. Eski Türk Atı
7. Hazar Atı
8. Irak Atı
9. Kabartay Atı
10. Karabağ Atı
11. Karabayır Atı
12. Kırkız Atı
13. Lokai Atı

14. Rumeli Atı.

15. Türkmen Atı

16. Yakut Atı

17. Yomud Atı (Güleç, 2005, s. 9-10).

2. 5. 1. Donlarına ve Nişanlarına Göre Atlar

Alma alı, bin doruya, besle kırı, sat yağızı. Atasözümüz atların donlarını belirtme özelliği yanında, bir deneyimin sonucu olarak Türk'ün makbul saydığı atları bildirmektedir. (Çınar, 1993, s. 49)

Kılların genel olarak gösterdiği renge "Don"; don üzerinde sınırlı olarak görülen açık renkli lekeler de "Nişane" adı verilir. Atlarda çok çeşitli donlar vardır. Bunlar gösterdikleri renklere, hayvanın yaşamı boyunca uğradıkları değişikliklere göre gruplandırılır ve değişik isimler alır. (Aksoy, 2016, s. 23)

DONLAR

Donlar üçe ayrılır:

1- Esas (Asli) Donlar: Tayların doğdukları zaman sahip oldukları ve yaşları ilerledikçe değişen donlardır.

2- Türev Donlar: Tayın doğduğu zaman sahip olduğu dona, zamanla beyaz kılların girmesi ile sonradan meydana gelen donlardır.

3-Alaca (Müzdeviç) Donlar: Bedende iki donun parçalar halinde bulunmasıyla meydana gelen donlara alaca donlar denir. (Aksoy, 2016, s. 25)

NİŞANELER

Koyu donlarda bedenin değişik bölgelerinde görülen ve beyaz kıllardan oluşan sınırlı lekeler "Nişane" denir. Nişanelerin görüldüğü bölgeler şunlardır:

1. Alında görülen nişaneler: Kar topu , yıldız, çok beyaz, akıtma, birkaç beyaz kıl şeklinde isimlendirilir.

2. Burun ve ağız üzerinde görülen nişaneler: Tam, yarım, yarım yüzü güzel, kesik akıtma, yüzü güzel, ağız kilitli, abraş şeklinde isimlendirilir.

3. Bacaklarda görülen nişaneler: Bacaklarda görülen nişanelere “seki” adı verilir. Sekilerde alçak, yüksek, çizme, tam, tam olmayan şeklinde isimlendirilir.

4. Tırnakta görülen lekeler: Tırnak siyah ve beyazla karışık renkte olursa “alaca” denir.

(Aksoy, 2016, s. 27)

Hun İmparatoru Mete Han zamanında atların donlarına göre savaşlarda sınıflandığını belirtmiştik.

Göktürkler dönemi metinlerde sıklıkla anılan don rengi ak olmuştur. Kaşgari, beyaz anlamına gelen Oğuz diyalekti dışında, ak’ın ayrıca benekli anlamına geldiğini de söyler. Ak atlar kurbanlık olarak seçilmişlerdir. Prens ak ata biner. (Esin, 2002)

Kültigin yürüttüğü seferlerde çoğunlukla bir ak at ve aygıra binmiştir. Göktürkler döneminde değerli olarak addedilen diğer at donları arasında boz ve yağız bulunmaktadır. Oğuz Destanında al at ile altın bir dağ arasında bağlantı kurulur. Yine Oğuz Destanında açık renk at donları , yüksek mevkide kişilikleri temsil eder görünür. Türkistan’ın temel direği Büyük Han Bayındır boz (Kaşgari’ye göre, kırmızı benekli beyaz) ata biner. Erken dönemlere ait Anadolu edebiyatındaki İskender hikayelerinde ölümsüz Hızır da boz ata biner. (Esin, 2002)

Atların renkleri ve özellikleri hakkında da bir takım inanışlar vardı. Kılı, dilive gözleri açık renkte olan atlarla, gözbebeği, dudağı ve tırnakları koyu renkte olan atlar makbul sayılırdı. Ayrıca bir halk inanışı olarak yağız at, uğurlu sayılır; konural at, çok sıçrayandır; demir kır at, dayanıklı bir at soyunun beyidir. Eski İstanbul’da at meraklılarının ‘Alma alı satma doru, ille kırılı ille kırılı’ tekerlemesi oldukça meşhurdur. Bir başka tekerleme de ‘Alma alı, sat yağız, besle kırılı, bin doruya’ idi. Al atın alınmaması huysuzluğundan, yağızın satılması gösterişli oluşundan, kırılı beslenmesi iyi döl vermesinden, doruya binilmesi de her yerde zorluğa dayanmasından ötürüydü. Eskiler kula atları hiç tutmaz, bu renkteki atları makbul saymadıklarını ‘alma kula, olsa dahi bir pula’ diyerek belirtirlerdi. ‘Kula, meğer ki kuyruğu siyah ola’ da denirdi. Hâlâ

doru atların çok iyi, kula atların çok sakin tabiatlı, al atların da çoğunlukla haşarı tabiatlı olduğu inancı yaygındır. Alnında beyaz akıtması, özellikle üç ayağının ucunda da birer beyaz sekisi bulunan atlar bütün öteki atlardan üstün tutulur. Ama dört ayağı sekili at da uğursuz diye hiç makbul sayılmaz. Ama galiba bütün bu görüşlerin en gerçekçi olanı, ‘Ata bakma dona bak, içindeki cana bak’ şeklindeki söz olsa gerek. (Çavuşoğlu, 2007, s. 110)

2.5.2. Atın Bazı Uzuvarına Verilen Adlar

Divânu Lügati't-Türk'te geçen atın bazı uzuvları ve anlamları şunlardır:

Aziğ: Hayvanın azı dişi. (Kaşgarlı, 1999:64)

tulun: Atın sağ ve sol dulunundaki kemik. (Kaşgarlı, 1999:401)

dulun: Kulakla ağız arasındaki yer. (Kaşgarlı, 1999:401)

keriş: Atın yarnı, sırtı. (Kaşgarlı, 1999:370)

kolan eti: Atın kolan (bağırsak) geçen yeri. (Kaşgarlı, 1999:404)

uluk: Atın omuz başı. (Kaşgarlı, 1999:68)

uş: Atların kuyruk sokumu. (Kaşgarlı, 1999:36)

kamçı: Atın erkeklik organı. (Kaşgarlı, 1999:417)

pürçek: Atın perçimi. (Kaşgarlı, 1999:476)

pürçeklendi: Atın yelesinin çıkması. (Kaşgarlı, 1999:276)

yalğ: At yelesi, yal, yıl da denir. (Kaşgarlı, 1999:13)

kön: At derisi. (Kaşgarlı, 1999:140)

yayguk: Kısrağın her iki memesinin ucu, yazguk. (Kaşgarlı, 1999:27, 28)

bi yelnedi: Kısrağın memesi doldu sarktı. (Kaşgarlı, 1999:310)

tuyağ: Tırnak. (Kaşgarlı, 1999:165)

bakanuk: At tırnaklarının ortasında bulunan tümsecik et parçası, bakayuk.

(Kaşgarlı, 1999:177)

kazı: At karnının içinden çıkan yağ. (Kaşgarlı, 1999:223)

2. 6. Atlı Sporlar ve Oyunlar

Atalarımızın sevdiği oyunların başında elbetteki atlı oyunlar gelmekteydi. At yarışları, cirit, çögen, oğlak oyunu at üstünde yapılan sporlar idi.

Yaşanılan coğrafya gereği sürekli dinamik bir yaşam tarzı sürmek zorunda olan Türkler, bu dinamikliği atlı sporlara borçludurlar. Savaşların, vurkaç hareketlerinin bir nevi antrenmanı atlı sporlarla yapılmaktaydı. Fertler ve atlar bu sayede zinde kalmaktaydı. At yarışları, yırtıcı kuşlarla at üstünde avlanma, cirit, süre avları bu zindeliği sağlıyordu.

Çin kaynaklarına göre M. Ö. 62 yılında Hun İmparatorunun idaresinde tertiplenen böyle bir süre avına yüz bin süvari katılmıştı . (Kafesoğlu, 1999, s. 288)

Görüldüğü gibi atlı spor ve aktiviteler hem bireyi hem de orduyu zinde tutuyordu. Ordu-millet tabirine uygun hareket ediliyordu. Bu sayede ordu daima savaşa hazırды.

Divânu Lügati't-Türk'te geçen **çögen**, **çevgen** oyunu Selçuklular zamanında da oynanmakta idi. **Çögen**, topu çekmek için kullanılan ucu eğri bir değnek anlamına gelir. (Kaşgarlı, 1999:157). Bu oyun at eğitiminde de kullanılmaktadır. Çevgen oyununda dikkat edilmesi gereken nokta ise atın toptan ürkmemesi, diğer taraftan da topun atın yüzüne ve gözüne vurmamasıdır. Topun atın başına gelmesi at için zararlıdır. (Kesik, 2011, s. 100)

Eski Türklerde at yarışları çok ilgi toplayan bir spor, bir eğlence ve bir gelenektir. Her cuma, bayram günleri, düğün, şölen, erkek çocuğun doğumu gibi şenliklerde, doğa koşullarının elverişli olduğu ilk ve sonbahar aylarında at yarışları düzenlemek, Türklerin en eski geleneklerinden biridir. (Erim, 2007:33)

Cirit, Türklerin çok eskiden beri bilinen ve davul zurna eşliğinde yapılan atlı savaş sporlarından birisidir. Atalarımız her fırsatta, köy düğünlerinde, bayramlarda,

bahar günlerinde her bakımdan çok üstün olan biniciliği ihmal etmezlerdi. Ciride çok özel bir sevgisi olan Türkler bu oyunu morallerini yükseltmek, binicilik kabiliyetlerini arttırmak, kahramanlık savaşçılık ve sporculuk vasıflarını geliştirmek ve formda tutmak amacıyla yapmaktaydılar. Cirit gözü pek, korkusuz yiğidin yetiştirilmesini ve atın alıştırılmasını sağlayan bir oyundur. Orta Asya'daki Türk illerinde cirit oynanmaz, çevgan ve gökbörü oynanırdı. Horasan Selçukluları da cirit oynamaz çevgan oynarlardı. Ancak Anadolu Selçuklularının bu sporu yaptığını İbni Bibi *Tevarih-i Âl-i Selçuk* isimli kitabında yazmaktadır. Sultan Alâeddin Keykubad cirit oynamayı çok severdi. (Erim, 2007:36)

Diğer Türklerde dahi biri hayvanın üzerinde bir olak (oğlak) tutar, diğer süvariler bu olağı çarpmaya gayret suretiyle yarış yaparlardı. Fakat umumiyetle yarışlar, her hususta birbirine müsavi vaziyet ve evsafta bulunan atların bir yerden aynı zamanda koşmaya başlayarak kolan yeri dedikleri mahalle en evvel geleni bahsi kazanmak suretiyle yapılır. Her Cuma ve bayram günlerinde ve havanın müsait olduğu ilk ve sonbaharda at yarışları tertip etmek Türklerin en eski adetlerinden biridir. Her Türk şehrinin behemahal birer yarış yeri vardı. (Erk, 1962, s. 32)

Kökpar (Gökbar): Kazakistan'da bugün atla yapılan yarış deyince ilk akla gelen hiç şüphesiz Kökpar'dır. Atlı olarak yapılan Kökpar oyununda ortaya iki takım çıkar. Takımlar beşer, onar veya on beşer kişiden oluşur. İki takım birbirlerine karşı çizilen çizgide sırayla dururlar. Yarışan takım başkanları at sırtından düşmeden, yere eğilerek hayvanı alıp belirlenen yere götürmeye çalışırlar. Hangisi yolu üzerindeki keçiyi eğilip alıp kaparsa kaçmaya ve bayrağın dikildiği yere götürmeye çalışır. Diğer takımın başkanı onu arkasından kovalayarak takip ederek yetişmeye ve keçiyi almaya çalışır. Buna karşılık diğer takım toplu saldırıya geçer. Bunun üzerine diğer takımda karşı harekete geçer ve ortalık toz duman olur. Hangi takım keçiyi kendi tarafına götürmeyi başarırsa, yarış o kazanır. (Yücel, 2010, s. 357)

3. ATIN İSLAMİYETTEKİ YERİ

Kültürümüzde olduğu gibi İslami değerlerde de atı vurgulayan öğeler vardır. Kur'an-ı Kerim'de geçen ata atfedilen ayetler şunlardır:

Harıl harıl koşanlara, (nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara, (ansızın) sabah baskını yapanlara, orada tozu dumana katanlara, derken orada bir topluluğunun ta ortasına girenlere yemin ederim ki insan Rabbine karşı pek nankördür.

Adiyat suresi, 1, 2, 3, 4, 5, 6. ayetler

Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Enfal Suresi, 60. ayet .

Akşama doğru kendisine , üç ayağının üzerine durup bir ayağını turnağının üzerine diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu .

Sad Suresi, 31. ayet .

Hadis-i Şerifler

Hz. Muhammed, sahip olduğu atların her birine ayrı ad vermiştir. Bu sebeple kişinin sahip olduğu ata bir ad vermesi, ata istiare ve besmele ile binmesi sünnet sayılmıştır. Hz. Muhammed'in atların yele ve kuyruklarının kesilmesini yasakladığı da bildirilmektedir .

Ebu Davud ve Nesai ebi Vehb'in rivayetlerine göre Hz. Muhammed; alnında akıtması ve ayağında sekisi olan hurmayı doru atı tercih etmiştir. Yağız atında koyusu değil, gök tonlusu istenilmektedir.

Nafi b. Cubeyr (r. a) rivayet etmiştir ki Resul-i Ekrem efendimiz buyurdular ki *Hayır ve bereket atlarda. Her at iki kara ve yeşile benzeyen andadır. Yani katı siyah olmayıp bir miktar gök renk ola demektir .*

Ebu Kutade'nin rivayet ettiği belirtilerek Hz.Muhammed'in atların hayırlısı olarak siyah atı gördüğü, bundan da; alını, burnu ve üst dudağının üzerinde biraz ak olmasını ve ön ayağının sağında sekil olmasını istediği bildirilmektedir. (Çınar, 1993, s. 61)

Ebu Abdullah Vakid kendisine şu haberin ulaştığını rivayet etmektedir: “Allah Resûlü kendisine ait bir atın yanına geldi ve gömleğinin yeniyle atın yüzünü sildi. Oradakiler: Ya Resûlallah, gömleğinle mi (siliyorsun)? dediler. Bunun üzerine O, şüphesiz ki Cebrail (a. s.), beni, atlar konusunda uyardı, buyurdu”.

(Sinmez; Arıcan; Yaşar, 2015, s. 118)

Meleklerin, beyaz atlarıyla savaşlarda Müslümanların yardımına yetişmeleri de İslami folklorda sıkça görülen öğelerdendir. Sonradan Müslüman olan Şeybe b. Osman'ın anlattığına göre Huneyn Savaşında *işitilen ve yüreklerde çınlayıp duran seslerden başka, yerle gök arasında beyaz tenli, parlak yüzlü, alaca atlara binmiş, başlarına kırmızı sarıklar sarıp, sarıklarının uçlarını arkalarına salmış bir takım adamlar da kendilerine karşı savaşmaktaydılar.* (Çavuşoğlu, 2011, s. 137) At ya da at sembolüyle anlatılan bir binit, Hz. Peygamber'in Miraç mucizesinin de çok önemli bir parçasıdır. Hz. Peygamber, pek çok kaynakta olduğu gibi,yazarı belli olmayan bir Miraç-name'de de anlatıldığına göre Arş'ın altına kadar, Refref'ten ayrı bir varlık olan Burak adlı konuşan bir atla gider, minyatürlerde Burak insan başlı, tavus kuyruklu, midilli büyüklüğünde uzunca, beyaz renkli ve kanatlı bir at olarak resmedilmiştir. Yine İslami kültürde hakkında çok şey anlatılan Hızır, umumiyetle boz bir atla darda kalanların imdadına yetişir. Hızır'ın kardeşi İlyas da al atlıdır. Hz.Ali'nin Döldül'ü hakkında çeşitli halklar arasında anlatılanlar ise saymakla bitmez. (Çavuşoğlu, 2011, s. 138)

4. ATIN İKTİSADİ HAYATTAKİ YERİ

Anadolu uygarlıklarından biri olan Hititlerde (Etiler) maddi değeri olan ehli hayvanlar arasında at da vardır. Hitit kanunları bazı ehli hayvanların fiyatını şu şekilde belirtmiştir. (Konumuz gereği sadece atın fiyatını aldık) Koşum atı: 20 gümüş şekel.

At: 14 gümüş şekel. Bir yaşındaki yük kırsrağı: 15 gümüş şekel. Altı aylık yük kırsrağı: 4 gümüş şekel. (Avram Galanti, tercüme ettiği Hitit Kanununda bu tabiri kullanmaktadır.) (İnan, 1994, s. 428)

Şekel, Hititlerde 12, 5 gr ağırlığında gümüş çubuk ve halkalardır. Orta Asya Türkleri büyük at sürülerine sahiplerdi. Bu at sürülerinin genellikle kırsraklardan oluşması ise bakım, beslenme, üretme ve ticari meta olarak kullanma kolaylığından dolayı aygıra göre tercih sebebidir. (Çınar, 1993, s. 16)

Türkler, besledikleri, bakımını yaptıkları atları özellikle Çinlilere ipek kumaş karşılığı olarak veriyorlardı. Köktürk ve Uygurlar döneminde en önemli ihraç malı at idi. İpeğin vasfı bozulur veya topları incelirse at, altın ve gümüş karşılığında satılıyordu. Türklerin İran, Suriye ve Hindistan'a da at ihraç ettikleri bir gerçektir. At karşılığında köle satın almak da mümkündü. Ancak bu alışverişlerde şiddetli pazarlıklar da yapılıyor, alıcı atın değerini pahalı görürse pazarlık ediyor ve satıcının istediği değerlerden daha düşük bir değer vererek fiyatından indirim yapabiliyordu.

(Çınar, 1993, s. 17)

Günümüzde attan çeşitli sektörler üzerinden ekonomik kazanç sağlanmakta, binlerce insan bu sektörlerden para kazanmaktadır. At yarışları ve at bakım hizmetleri, tarım alanında at gübresinin kullanılması, sağlık ve turizm alanında atların kullanılması bu sektörlerden başlıcalarıdır. Dünya genelinde olduğu gibi at yarışları ve at bakım hizmetleri bir çok kişiye iş olanağı sağlamaktadır. Jokey, apranti, seyisler bu alandan gelir sağlayan kişilerdir. Ahırların bakım ve temizliğini yapan kişiler de bu yönde istihdam edilmişlerdir. Tabi bizim bu sektörde vurgulamak istediğimiz atların bir bahis aracı olarak görülmesi değildir. Bu asil hayvanların yakından görülmesi ve bu sektörün istihdam boyutudur. At gübresinin satılması yoluyla da gelir elde edilebilir. Sağlık alanında atlar psiko-motor becerisi zayıf olan kişilerin tedavisinde yardımcı olur. Dengede durma ve kas becerilerini arttırmada bu gibi rahatsızlıkları olan kişilerin tedavisinde faydalıdır. Turizm alanında atlı doğa gezileri yapılmaktadır. İlimiz Kayseri'de de bu etkinlik yapılabilir. Erciyes ve Sultan Sazlığı'nın doğal güzellikleri, ylık atlarının özgürlüğü vurgulayan yaşamları; Gereme ve Lifos Harabeleri gibi tarihi zenginliklerle birleştirilip, atlı safarilerle ilimiz turizminin geliştirilmesinde faydalı

olacaktır. Erciyes Dağı etekleri eski çağlardan beri atların mekanıdır. MS. 4. Yy' da Honorius döneminde yaşamış olan Claudianus Erciyes için; *şimdi Kappadokialılar'ın otlakları ve hızlı atların babası Argios (Erciyes)yanıyor.* (Güler, 1995, s. 16), şeklindeki ifadesi bu durumu desteklemektedir.

Türkiye'de 1995'te 437.000 at varken, bu sayı 2011'de 154.702'ye düşmüştür. Bu durum hem kültürel hem de ekonomik olarak bir kayıptır. Ancak, ülkemizde TİGEM'e bağlı Karacabey, Sultansuyu ve Anadolu tarım işletmelerinde at yetiştiriciliği yapılmakta ve satışlardan ekonomik kazanç sağlanmaktadır. TİGEM'le beraber özel sektörün de at yetiştiriciliği teşvik edilmelidir. Üniversitelerimizin veterinerlik fakültelerindeki araştırmalar desteklenmelidir. At yetiştiriciliği TİGEM açısından karlılığı en yüksek faaliyettir. 2013 yılında yapılan 235 baş at satışından 16.406.000 TL, yetiştiricilik primi olarak 9.182.847 TL olmak üzere 25.564.247 TL gelir elde edilmiş ve 11.435.703 tl kar edilmiştir. (Tigem, 2013:43)

Karacabey Tarım İşletmelerinde 2015 yılında 168 başı kısarak olmak üzere toplam 385 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yapılmıştır. (Tigem, 2015:43)

5. ATIN TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ

Yüzyıllar boyunca at ile iç içe yaşamış, onunla seferlere çıkmış, yeri gelmiş dostu olarak görmüş, yeri gelmiş kardaşı olarak görmüş, acı tatlı günlerinde yanında bulunmuş, binlerce kilometrelik coğrafyalarda onunla hüküm sürmüş bir milletin sözlü ve yazılı eserlerinde at olmazsa olmazlardandır .

Kültürümüzde önemli bir yeri olan at, edebiyatımızda da çokça kullanılmıştır. Donu, güzelliği, asaleti, hızı ile edebiyatımıza konu olmuştur. Şiirlerde esb, hayl, kümeyt, eşbeh, tevsen, hink isimleri ile geçer.

5.1. Divan Edebiyatı Nazım Biçimlerinde At Motifi

Divan edebiyatı nazım biçimlerinden biri olan kasidede at motifi de kullanılmıştır. Rahşiye ise nesib bölümünde atın anlatıldığı ve övüldüğü kasidelerdir. Aşağıdaki parçada, Nef'i'nin 4. Murat'a sunduğu rahşiyenin nesib bölümünden bazı alıntılar bulunmaktadır. Padişah 4. Murat'ın atları abartılarak övülmüştür:

Bâreka'llâh zihî rahş-ı humâyun-sîmâ
Ki komuş nâmını sultân-ı cihan Bâd-ı Sabâ

Meğer Evren ola yâ Saçlı Doru yâ Mercân
Ya Celâlî Yağız yâ iki Edhem ya Hümâ

O Celâlî Yağız da ne kadar çâpüktür
Ki olurken ana meydân-ı cihan teng-fezâ

Başlasa cilveye mânend-i kümeýt-i hâme
Merkez-i nokta olur ana fezâ-yı pehnâ

İki Edhem hod iki şûh Arab dil-beridir
Ki tefâvütleri yok biri birinden aslâ

Evvelâ Kapuağası Dorusu'dur birisi
Ki berâberdir ana pûyede kûh ü sahrâ

Bir de Arslan Dorusu'dur ki gemin gördükçe
Kendidir aynı ile şîr-i ner-i silsile-hâ

Birisi dahi Ağa Alcası kim anında
Yaraşır eyler isem mehdini bu gûne edâ

Olsa bu cilve bu nâz aşkar-ı Behrâm'da ger
Zühre gökten inip olurdu dil-ârâm ana

Bir de Dağlar Delisi'dir ki şitâb ettikçe
Bir olur zelzeleden lerze-i kûh ü deryâ

Çok mudur bu şeref ol rahş-ı mübârek-kademe

Ki sa‘âdetle süvâr ola ana zıll-i Hudâ
(Dilçin, 2000, s. 131-132-133-134)

Nef‘î’nin kasidesinde Doru, Yağız, Kümeyt, Alaca, Aşkar gibi bazı at isimleri geçmektedir.

Nef‘î’den evvel at ve kahramanlığın en güzel şiirini yoğuran Giray’ın o muazzam kasidesini kim bilmez.

Râyete meylederiz kamet-i dil-cû yerine.

Tûğa dil bağlamışız zulf-ü semenbû yerine

(Bayrağa düşkünüz gönül okşayan endam yerine...)

Tûğa bağlanmışız; yasemin kokulu kadın saçı yerine...)

(Kısakürek, 2012, s. 37)

Arapların ve dünyanın en büyük şairlerinden İmrül-Kays’da at: Atım, ökçeyle karnına dokunulur dokunulmaz, birden bire coşar. O zaman göğsünün hırıltısı, kaynayan bir kazanın fokurtusudur. Suda yüzercesine ön ayaklarını uzatarak koşan atlar yorulup da katı toprakları eşmeğe başlayınca , benim atım, sanki yeniden canlanır. Atımın, geyikteki gibi iki böğrü vardır. Bacakları da devekuşunun bacağı gibi... Koşması, kurdun birden bire atılışını andırır. Tilki yavrusunun ön ayaklarının çift çift artması gibi de yürüyüşü var. Atım, daima sırtında eyer ve ağzında gem, dört ayağı üzerinde dim dik, gözümün önünde durur, ondan hiç ayrılamam. (Kısakürek, 2012, s. 35)

Divan şairlerinin kullandıkları at isimleri :

1- Ahreç: Demir kırı .

O esb-i ahreciyle öyle bâzî itti kim hakka

Ki her bir hatvesi hayrette kordu akl-ı insanı

Naşid İbrahim

2- At :

Yüğrük atın kılıcın keskin didim

Gah tûğın geh semendin gösterir

Baki

3- Eblak: Alaca; sekileri oyluklarına kadar olan at.

İdüp eblak-ı azmini zîr-i rân
Gele bâb-ı Huşeng'e ol Kahraman

Sabit

4- Edhem : Yağız at.

Ahz idüp cân-ı zârını teb-i aşk
Edhemi yorgalattı eşheb-i aşk

Sabit

5- Esb: At

Oldukça süvar esb-i kamerzîn-i vekara
Hurşîdin olur bürc-i esed sanki mekânı

Sami

6- Eşkar: Al at.

Eşkar süzülüp misâl-i anka
Ol âteşe girdi bîmahâbâ

Şeyh Galip

7- Eşheb: Kır at, süt kırır.

İdüp çerh eşheb-i subhu sıtabl-ı şâmdan bîrûn
Şeh i zertâc-ı hâver tâ ki zîr-i rân ide anı

Sabri

8- Feres: At

Nabi feres-i tab'ı sürsün bu yola yâran
Bir taze zemin buldum ma'mûre-i mâ'nâda

Nabi

9- Gülgûn: Al at. *Hüsrev-ü Şirin* hikâyesinin kahramanı olan Şirin'in bindiği at.

Hemîşe kâviş-i efsun ile ciğerhûnum

Garib Kûhken'im seng-î râh-ı gülgûnum.

Naili

10- Hargele: Terbiye edilmemiş, binilmeye alışmamış huysuz hayvan.

Hücum itti mânend-i şîr-i yele

Dayansun mu şîr-i nere hargele

Sabit

11- Harun at: Terbiye görmemiş huysuz at.

Zabta kim kadir idi esb-i harûn-ı feleği

Olmasa kabza-i destinde inân-ı devlet

Sami

12- Hink: Kır at.

Hink-i ikbâlinde olmazdı yine cây-ı hıram

İtseler dehre çerâzâz-ı bekayı ilhak

Yenişehirli Avni

13- Kûhayl: Kûheylan , cins ve makbul at.

Cevheri raht ile bir rahş-i kûhayl

Görse şebdiz ana olurdu tufeyl

Nabi

14- Kümeyt: Kestane dorusu at . Aynı zamanda kırmızı şarap.

Sür sâkiyâ kümeyt-i sebükseyr-i sâgar-ı

Gezdirmedir ilacı su inmiş ayağına

Emin

15- Kürenk: Yanık al.

Gubâr-ı na'l-i küreng-i zafersipâhından

Derûn-ı tire-i a'dâ şikest-i-ü muğberdir.

Nazim

16- Mâdiyan: Kısarak.

Mâdiyan bir dahi rahtı lûlû
Üç adet rahş dahi sarsarpû

Nedim

17- Mudammer: Koşu için hususî olarak zayıflatılmış at.

Anlar da çıkup birer ikişer
Hâme idi edhem-i mudammer

Seyit Vehbi

18- Matiyye: Bineğe yarıyan hayvan.

Ya Rab ne matiyyeyle gezer kâlib-i âlem

Ziya Paşa

19- Rahş: At . Zâloğlu Rüstem'in atı .

Zehî rahş-ı sebükpey kim gubâr-ı cünbiş-i germi
Çeker çeşm-i gazâl-i âftâba kûhl-i hayrânî

Sabri

20- Rehvar: Yorga yürüyüşlü at.

Olursa peyrev o çâbiksüvâr-ı nazma Nedim
Semend-i tab'ı aceb râhvâr olur giderek

Nedim

21- Semend: Kula at.

Gâziler pây-i semendin yine hınnâladılar
Hûn-ı a'dâyı o dem k'eylediler seyl-i revan

Baki

22- Şebdiz: Yağız at. Hüsrev-i Perviz'in atı. Hüsrev, atı öldüğü zaman ağlamış ve muhteşem bir merasimle gömdürmüştü. (Şirin'in bindiği gülgûn ile Hüsrev'in bindiği Şebdiz'e ait bir efsane vardır : Bu iki at bir kısrağın dölü imiş . Bu kısrağın taştan

yapılmış bir aygır heykeline sürünerek ilk defa gebe kalmış . Gülgûn ile Şebdiz , işte bu suretle meydana gelmiş. (Levend, 1984, s. 371)

Husrev-i kâmrân ki lâyıktır
Âftab olsa na 'l-i şebdîzi

Nefî

23- Tay: Yavru at.

Bakılmazken dişine bahşîş atın hey beyim sana
Çekersem pîşkeş âhurda kır tâyı beğenmezsin

Süruri

24-Tekâver: Yorga yürüyüşlü at.

Rikâbında kürsî gerek tâc-i kisrâ
Ola şol zaman kim süvâr-ı tekâver

Bakî

25-Tevsen: Terbiye edilmemiş, sert, harun at.

Gâvı inlettî belin büktü basît-ı arzın
Zîr-i rânındaki pûlâd bilekli tevsen

Nedim

26- Yekran: Soy al at.

Mürg-ı nusrat şâhsâr-ı râyetinde hoşnevâ
Esb-i devlet hayl-i âlemgîrinin yekrânıdır

Ahmet Paşa

(Levend, 1984, s. 367-368-369-370-371-372)

Mesnevilerde de at tasvirleri geçmektedir. Mesnevilere genel olarak bakıldığında atla ilgili yapılan nitelermeler ve benzetmeler şu şekildedir: Dağ yüzlü (kûh-peyker), yürüyüşü şimşek ve yıldırım hızında, nalının tozu göklere ulaşan, hızına insan aklının ermediği, gölgesini geçebilen, sel gibi akan, kuştan ve rüzgârdan daha hızlı, boyu duvar boynu kemer gibi olan, tavus gibi salınan vb.

XIII. yüzyıl şairlerinden Şeyyad Hamza'nın *Yusuf u Zeliha* adlı mesnevisinde Yusuf'un bindiği at bazı yerlerde geçmektedir . Bu at mesnevide kişnemesi ve sesinin çok yüksek olmasıyla anılır :

Yusuf'un var idi bir key atı
Yusuf binse kişner idi key katı

Şöyle kişnerdi ol at nidem seni
Eşitirdi Mısırlı kamu anı

Bilirlerdi Yusuf bindi atına
Leşker ü hasem derilirdi katına
Ol atturur ki Yusuf ana biner
Binicek kişner ol at ziy ki hüner (Kaya, 2008:43-44)

At, kimi mesnevilerde ayrıca bir bölüm halinde anlatılıp tasviri yapılırken, kimi mesnevilerde ise, değişik yerlerde benzetme ögesi veya herhangi bir unsur olarak yer alır. Hüsrev ü Şirin mesnevilerindeki Hüsrev-i Pervîz'in atı olan Şebdîz, adı çok geçen bir attır. (Kaya, 2008:43)

Hayâlî Bey Divânı'nda da Hüsrev'in atları Gülgûn ve Şebdîz de zikredilir. Ayrıca at aynı zamanda bir satranç taşının adı olarak geçmektedir. Bu divanda tevsen başı sert at, hıng ve eşheb kır at, eblâk alaca at, rahş gösterişli, güzel ve yürük at, semend çevik kula attır. Çâlâk ve bâd-pâ sözleri onun süratini gösterir. Sevgili ve övülenin atları çeşitli yönleri ile ele alınır. Çeşitli renkleri, savaşta binilmesi, hızlı koşması, ayağının izi, tozu, nalı, rikâbı, şalı söz konusu edilir. (Kurnaz, 1996, s. 526)

5.2. Türk Halk Edebiyatı Ürünlerinde At

Türk Halk Edebiyatındaki efsaneler, masallar, hikayeler, şiirler, destanlar, koşmalar Türk Milletinin geçmişten günümüze getirdiği kültürün ürünleridir. Oğuz Kağan, Alp Er Tunga, Bilge Han, Kül Tigin atlarıyla anılan kahramanlardır.

Oğuz Kağan'ın çocukluğu da destanda at sürüleri güderek ata binerek geçmiş, ilk kahramanlığını at sürülerini ve halkı yiyen canavarı öldürerek göstermiştir. Buz dağına

kaçan atını getiren bir beye de Karluk adını vererek ad alıŖta dahi at rol oynamıŖtır. Türk destan kahramanı Alp Er Tunga'ya göre ay gök için ne ise at da er için o kadar gereklidir, sözüyle de Türk kültüründe kutsal kabul edilmiŖ olan at hayvanların başına konulmuŖtur. (Özkartal, 2012, s. 68)

Atların destanlarda var olmalarının temel fonksiyonu düşmanla savaŖ veya mücadeledir. Kahramanın en büyük yardımcısı ve destekçisi atıdır. At da kahraman gibi Alplik gösterir. (Çınar 1998, 123)

Kırgızların meŖhur Destanı Manas'ta, Manas'ın atının adı Ak Kula'dır. Manas doğduğu gün Yakup Han, ak boz kısrak kestirir. (Akman, 2003, s. 239) Tek başına bir köye giden Manas orada bir ihtiyar köylünün yanına girerek onunla toprak işleriyle uğraŖtı, çiftçilik yaptı. Ünlü atı Ak Kula'yı bu sırada satın aldı. (Çavuşoğlu, 2015, s. 6) Destanda bahsedilen savaŖların birinde, Manas Kalmuklara saldırdı. ÇarpıŖma anında Manas'ın ünlü atı Ak Kula bir ok isabetiyle öldü. Felaketler birbirini takip etti. Manas ise kendi kendine: *Tanrım, savaŖta beni yerle bir kıldın; Ak Kula'ma benzer atım yok, kaygı ve acılarımı paylaşacak erenlerim Almanbet, Çuvak, Sırgak yok,* dedi. (Çavuşoğlu, 2015, s. 9) Destanın ilerleyen bölümlerinde de at ile ilgili motifler vardır.

Atın fonksiyonunu yansıtan eserlerden biri de Dede Korkut Destanı'dır. Dede Korkut Destanları'nda at sözcüğu kök halinde 90 kez geçer. (Akman, 2003, s. 233)

Atla ilgili bir kısım Ŗyledir:

Bayındır Han veya Kazan, beylerden Begil'in avcılıktaki mahareti için: Bu hüner atın mıdır, erin midir? diye sormuŖ, beğler de kendisine Hânım erindir, cevabını vermiŖlerdi. Fakat Kazan'ın; Yok, at işlemese er öğünmez, hüner atındır! demesi. Dede Korkut Destanı'nda çaparken ađ boz atın büdürmesin! Ŗeklinde geçen ozanın duası atın günlük hayattaki önemini belirtmesi yanında halk edebiyatındaki yerini de vermektedir. (Çınar 1998, 127)

Dede Korkut Destanları mukaddime bölümünde at ile ilgili bölümler Ŗyledir: Dede Korkut bir daha söylemiŖ: *Sert yürürken cins bir ata nâmert yiğit binemez, binince binmese daha iyi. Atın yemediği acı otlar bitince bitmese daha iyi. Erin ağrını hafifini at bilir.* (Ergin, 1969, s. 2-3)

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanını beyan eden bölümde at ile ilgili yerler şöyle geçer: Gene ziyafet tertip edip attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirmişti.

Sakalı uzun müezzin ezan okuduğunda,

Büyük cins atlar sahibini görüp homurdandığında. (Ergin, 1969, s. 8-9)

Boynu uzun büyük cins at ver bu oğlana

Biner olsun hünerlidir. (Ergin, 1969, s. 14)

A Dirse Han

Kalkarak yerinden doğrudun

Yelesi kara cins atına sıçrayıp bindin. (Ergin, 1969, s. 18)

Azgın dinli kâfire ben varayım

Paralanıp cins atımdan inmeyince. (Ergin, 1969, s. 19)

Oğlan orada yıkılınca boz atlı Hızır oğlana hazır oldu. (Ergin, 1969, s. 20)

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Hanım, oğlanın kırk günde yarası iyileşti, sapa sağlam oldu. Oğlan ata biner kılıç kuşanır oldu. (Ergin, 1969, s. 22)

Dirse Han der:

Boynu uzun büyük cins atlar gider ise benim gider

Senin de içinde bineğın var ise söyle bana

Boğaç Han der:

Boynu uzun büyük cins atlar senin gider

Benim de içinde bineğim var. (Ergin, 1969, s. 24-25)

Dede Korkut'un dua edeyim hanım, dediği bölümde, *koşar iken ak boz atın sendelemesin* dediği görülmektedir. (Ergin, 1969, s. 26)

Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı destanı beyan eden bölümün giriş kısmında at ile ilgili şu ifadeler geçmektedir:

Yağız al atını çekirdi, sıçrayıp bindi. Alnı beyaz aygırına Dundar bindi. Gök rengindeki büyük cins atını tutturdu, Kazan Beyin kardeşi Kara Göne bindi. Beyaz

büyük cins atını çekti, Bayındır Han'ın düşmanını yenen Şer Şemseddin bindi. Parasarın Bayburt Hisarından fırlayıp uçan Beyrek boz aygırına bindi. Yağız al atlı Kazana keşiş diyen Bey Yiginek doru aygırına bindi. Saymağa kalksam tükense olmaz, kudretli Oğuz beyleri bindi, Ala Dağa alaca asker ava çıktı. (Ergin, 1969, s. 29)

Aynı destanda Kazan Bey'in çobanı kâfirlere şöyle der:

Altındaki alaca atı ne översin

Alaca başlı keçim kadar gelmez bana. (Ergin, 1969, s. 32)

Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda Bamsı Beyrek'in atı Benli Boz deniz kulunudur. Bu at, zindana düşen sahibini 16 yıl bekliyor. Bu hikayenin varyantlarında ise bu at konuşmaktadır. Yine bu hikayelerde kahramanın atı gelecek felaketi ve düşmanın yaklaştığını sezer ve sahibine haber verir: *Ala aygır kaçan kim yağtı kokusunu alsa , ayağın yere döğerdi, tozu göğe çıkardı. (Akman, 2003, s. 236)*

Bamsı Beyrek zindandan çıkıncaya değin kendisini 16 yıl bekleyen atına:

At dimezem kardaş direm sana kardaşımdan yiğ

Başuma iş geldi yoldaş direm , yoldaşımdan yiğ. (Çavuşoğlu, 2011, s. 141)

Örnek olması için Dede Korkut'tan aldığımız üç destanda at ile ilgili tasvirlerin sıkça olduğu görülmektedir. At, günlük hayattan bir parça, yoldaş, av ve savaşların vazgeçilmez elemanı olarak görülmekte; büyük cins atlar vurgulanmakta, yer yer at donlarından bahsedilmektedir.

Halk edebiyatımızda Hamzanâmeler de önemli bir yer tutmaktadır. Hamzanâme, Türkler arasında benimsenen İslami destan kahramanlıklarının anlatıldığı ilk eserdir. Hz. Hamza ile ilgili kahramanlık konuları X. asırdan itibaren Türkler arasında yayılmaya başlamış, 14. asra kadar yazılıp okuna gelmiştir. (Sezen, 1991, s. 24)

Hamzanâme'de at motifindeki ana tema, Hz. Hamza'nın atının Allah tarafından gönderilmiş olması yönündedir. Hz.Hamza'nın atı âb-ı hayât içmiştir. Âdem (a.s) dan beri yaşamakta olup, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak'ın bindiği attır. Hz. Hamza'dan sonra Seyyid Battal Gazi ve Sarı Saltuk da aynı atın binicisi olmuşlardır. Hz.Hamza, atı Aşkar ile zamanının baş süvarisidir. Giydiği zırhı ve kullandığı kılıcı Dahhâk'i bile gölgede bırakır.

Aşkar'a bindi Hamza şeh-süvar

Zırh giydi hem getürdü tiğ Dahhâk-var

Diğer destanlarda görüldüğü gibi, Hamzanâme’de at olağanüstü özelliklere sahiptir. Hızır ona binmektedir. Gerekli yerde rüzgardan daha hızlı koşar, gerektiği yerde kanatlanıp uçar, aynı zamanda iyi bir kurtarıcıdır. (Sezen, 1991, s. 65-66)

Saltukname 13. yy’da yaşadığı kabul edilen savaşçı Türk dervişi Sarı Saltuk Dede’nin hayatını ve mücadelelerinden bahseden derleme bir eserdir. Saltukname’de olağanüstü güçlere sahip olduğu anlaşılan Sarı Saltuk’un, bir savaşta *Yâ mâlik-i bahr, emanet verdiğim atı getir!* deyince denizden çıkan cevşen giyinmiş atlılarla birlikte kendisine yeşil kanatlı bir at getirirler ve Sarı Saltuk bu ata binerek savaşır. (Çavuşoğlu, 2011, s. 140)

Köroğlu Destanı’nın tamamıyla İslam kültür dairesi içerisine giren Anadolu’da 24 ve daha fazla rivayetlerinin olduğu söylenmektedir. Köroğlu adında saz da çalan birinin Bolu Beyi ile olan mücadeleleri anlatılmaktadır. (Çavuşoğlu, 2015, s. 26) Köroğlu Destanı’nda Kır At, destanın merkezini oluşturur. Türkiye’deki tespitlere göre, Kır At’ın babası sudan çıkan aygırdır. Sudan veya gölden çıkan at motifi, Türkmenlerin yayıldığı bütün ülkelerde görülmektedir. Kır At âb-ı hayat içtiğinden ölümsüzdür. Köroğlu’nun Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan varyantlarında Kır At uçma özelliğine sahiptir. Tay olarak bakıldığı dönemde üzerine güneş ışığı düşmüştür. Bundan dolayı kanatları kaybolmuştur. Bununla birlikte kalelerden atlayabilmekte, kale duvarlarını uçarak geçebilmektedir. Koşarken ayakları yere değmemektedir. Köroğlu, Kır At’ı diz boyu çamurlu bir tarlada koşturduğu halde ayağına çamur bulaşmaz. (Çınar 1998, 124)

Ferman padişahın dağlar bizimdir diyen Dadaloğlu Türk Halk şiirinin önde gelen âşıklarından biridir. Saz çalıp, destanlar, cenk türküleri ve koşmalar söylemiştir. Onun şiirlerinde hayvan sevgisi olarak çoğunlukla at yer alır. O dönemde atın savaşlarda büyük önemi vardır . Bu bakımdan at sevgisi, at ile ilgili görüntüler geniş yer tutar.

Dadaloğlu da atı ile anılır, Atı için söylediği pek çok şiiri bulunmaktadır. Bir şiirinde:

Şu yalan dünyaya geldim geleli

Severim kır atı bir de güzeli

Değip on beşime kendim bileli

Severim kır atı bir de güzeli

(Kabaklı, 2006, s. 121)

Türkçemizin ilk sözlüğü olan Divânu Lugati't-Türk'te at sözcüğü kök halinde 191 kez, bir o kadar da kendisine ek almış vaziyette geçer. At karşılığı olarak yine Divan'da Yund yedi kez, Toruğ bir kez, Köçüt iki kez, El bir kez geçmektedir. (Akman, 2003, s. 233) Bu muhteşem eserde at ile ilgili atasözleri şu şekilde geçmektedir:

- *Kuş kanatın, er atın. Kuş kanadı ile, kişi atı ile varır, uçar.* (Kaşgarlı, 1999:34)

- *Uluk yağrı ogulka kalır. Atın omuz başındaki yara oğla kalır.* (Kaşgarlı, 1999:68)

- *Kişi alası içtin, yulki alası taştın. Kişinin alası içinde, atın alası dışındadır.*

(Kaşgarlı, 1999:91)

- *İzlik bolsa er öldimes içlik bolsa, at yagırmas. Çarığı olsa kişi ölmez, teyelti olsa atın sırtı açılmaz, yara olmaz.* (Kaşgarlı, 1999:104)

- *Anğduz bolsa at ölmes. Andız ota olsa at ölmez.* (Kaşgarlı, 1999:115)

- *Apasız at oşumas, arkasız alp çerig sıyumas. Arpasız at aşamaz, arkasız yiğit rakibini yenemez.* (Kaşgarlı, 1999:123)

- *Alperig yabritma ikılaç arkasın yagritma. Yiğidi bakımsız bırakma, Yörük atın sırtını yara etme.* (Kaşgarlı, 1999:139)

- *İt ısırmas, at tepmes teme. İt ısırılmaz, at tepmez deme.* (Kaşgarlı, 1999:178)

- *Tay atatsa at tınur, oğul ereyse ata tınur. Tay atlaşınca at dinlenir, oğul erginleşince babası dinlenir.* (Kaşgarlı, 1999:206)

- *Tolum anutsa kulun bulur, tolum unutsa bulun bolur. Silahını hazır eden at da bulur, silahını unutsa tutsak olur.* (Kaşgarlı, 1999:15)

- *İt çakırı atka tegir, at çakırı itka tegmes. İt nazarı ata değer, at nazarı ite değmez.* (Kaşgarlı, 1999:363)

- *Keriş yargı ogulka kalır. At sırtındaki yara oğula kalır.* (Kaşgarlı, 1999:370)

- *Yayag atı çaruk, küçi azuk. Yayanın atı çarık, gücü azıktır.* (Kaşgarlı, 1999:381)

- *Kız birle küreşme , kısrak birle yarışma. Kız ile güreşme, kısrak ile yarışma.*

(Kaşgarlı, 1999:474)

- *At teküzliği ay bolmas. Atın alnındaki akıtma, gökteki ayla bir olmaz, tutulamaz.* (Kaşgarlı, 1999:507)

- *Arslan kökrese at ayakı tulaşır. Arslan kükrese atın ayakları dolaşır.* (Kaşgarlı, 1999:146)
- *Er sözi bir, eyer köki üç. Er kişinin sözü bir, eyerin bağı üç olur.* (Kaşgarlı, 1999:283)
- *Yunt başın yularlab keneldi. At başını daima yularlayıp, tedbir al.* (Kaşgarlı, 1999:9)
- *Kişi sözleşü, yilkı yıylaşu. Kişi söyleşerek, at koklaşarak anlaşır.* (Kaşgarlı, 1999:104)
- *Kolan kuyugka tüşse, kurbaka aygır bolur. Eşek kuyuya düşse, kurbağa aygır olur.* (Kaşgarlı, 1999:122)
- *Taz at taparçı bolmas. Alacalı at yük taşıyamaz.* (Kaşgarlı, 1999:149)
- *Yunt kazısı yağ. Yağın iyisi atın karnından çıkan yağdır.* (Kaşgarlı, 1999:223)
- *Keyüklüg ölimes, küpeçliğ kürimes. Giyimli kişi ıslanmaz, gemli at huysuzluk etmez.* (Kaşgarlı, 1999:256)

Türkiye Dışındaki Türk Cumhuriyetlerinde At İle İlgili Atasözleri

Hayvan adlarıyla kurulmuş Kazak Türkçesi'ndeki atasözlerinin önemli bir kısmında hayata dair pek çok kavram, at ile ilgili kavram işaretleri kullanılarak ifade edilmiştir.

Kazak Türkleri Atasözleri:

- *Akalsız yiğit, gemsiz attır.*
- *Ala yilkı kaybolmaz.*
- *Asil at bir yeveli bir yelesiz, er yiğit bir mallı bir malsız.*
- *At alırsan bir ay danış, hanım alırsan bir yıl danış.*
- *At olacak kulinin bağı düz olur, adam olacak çocuğun alını düz olur.*
- *At ölürse adı kalır, üstad ölürse hattı kalır.*
- *Atı kamçıyla sürme yemle sür.*
- *Atı olanın rahatlığı var , aşısı olanın rızkı var.*
- *Atın huyu sahibince malumdur.*
- *Atına acıyan eyerini arkasında taşır.*
- *Atına gücü yetmeyen bağladığı direği döver.*
- *Aygırla oynayan at, arkasını dişletir.*
- *Balıkçının atı susuzluktan ölür.*
- *Dosttan deve iste, korkusundan kısırak verir.*

- *Er atıyla, kuş kanadıyla*
- *Eşeğe ne kadar vursan da at olmaz.*
- *Fakir, at alırsa nereden aldın denir; zengin at alırsa kutlu olsun denir.*
- *Isırgan at dişini göstermez.*
- *Kötü arkadaştan iyi at daha iyidir.*
- *Kötü aygırın yolu olmaz.*
- *Köy dolusu eşekten zayıf da olsa at iyidir.*
- *Kulan nerede semirirse, pisliğini orada döker.*
- *Uzağı yakın eden attır, yakını uzak eden yaddır.*
- *Yorganın değeri koştığı zaman bilinir.*
- *At malın padişahı, deve malın büyüğü*
- *Bir kırsağın iki memesi , bir giderse sütü olmaz, bir devenin iki hörgücü, biri giderse gücü olmaz. (Aydoğan 2007, 303-304)*

Türkmen Atasözlerinde At:

Türkmenler ata verdikleri değeri, tüm folklor ürünlerinde olduğu gibi atasözlerinde de ifade etmişlerdir. (Gökçimen, 2005, s. 199) Türkmenistan'da At Bakanlığı vardır ve Türkmenistan Devlet Arması'nda at motifi bulunmaktadır.

- *Arkalı at dağa kişner.*
- *At adamın kanadı.*
- *Arkalı atın arkasından bin at su içer.*
- *At basmam dediği yere bin basar.*
- *At kılığını sahibi bilir.*
- *At dostu ata dostudur.*
- *At olmayan yerde eşek de attır. (Gökçimen, 2005, s. 201)*
- *Arabani at sürmez, arpa sürer.*
- *Andızlının atı ölmez.*
- *Akıllının atı yaşlanmaz , giysisi eskimez.*
- *Bir zavallıya aş pişirdim, misafiri attan indirdim.*
- *At dönüp dolaşıp kazığında durur.*
- *At yaşlanmaz, gönül yaşlanır.*
- *Atın ayağı gidicidir, ozanın dili ötücüdür.*
- *At gitti, bağı da götürdü.*

- *At görse binecek, su görse içecektir.*
- *At yürümez, baht yürür.*
- *At kişneyen, adam konuşandır.*
- *At maksat, at murat. (Gökçimen, 2005, s. 203)*
- *Adam namertlik etse atı da ayağını yitirir.*
- *At tepişir, arada eşek ölür.*
- *At ölür toz kalır, yiğit ölür ezgi kalır.*
- *At yaşlanır meydan yaşlanmaz, yiğit yaşlanır hayat yaşlanmaz.*
- *At binmeyen at binse, koştura koştura öldürür; elbise giymedik elbise giyse, çarpa çarpa eskidir.*
- *Tayı at edinceye dek, sahibi it olur.*
- *Atına acıyan düşmanın eline düşer. (Gökçimen, 2005, s. 205-206-207)*

Resim 11. Türkmenistan Devlet Arması

Ülkemizde söylenen at ile ilgili atasözleri ve deyimler

- *At adımına göre değil, adamına göre yürür.*
- *At at oluncaya kadar sahibi mat olur.*
- *At beslenirken, kız istenirken.*
- *At binenin kılıç kuşananın.*
- *At binicisine göre kişner.*
- *At bulunur , meydan bulunmaz; meydan bulunur at bulunmaz.*
- *At çalındıktan sonra ahırın kapısını kapamak.*

- *At izi iti izine karışmak.*
- *At ölür itlere bayram olur.*
- *At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.*
- *At var, meydan yok.*
- *At yedi günde , it yediği günde .*
- *At yiğidin yoldaşdır.*
- *Ata arpa yiğide pilav.*
- *Ata binen nalını, mihını arar.*
- *Ata binersen Allah'ı attan inersen atı unutma.*
- *Ata da soy gerek, ite de.*
- *Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli.*
- *Ata et, ite ot vermek.*
- *Ata eyer gerek, eyere er gerek.*
- *Atı alan Üsküdar'ı geçti.*
- *Atı atasıyla , katırı anasıyla.*
- *Atım tepmez, itim kapmaz deme.*
- *Atın bahtsız arabaya düşer.*
- *Atın dorusu, yiğidin delisi.*
- *Atın ölümü arpadan olsun.*
- *Atın ürkeği, yiğidin korkağı.*
- *Atın varken yol tanı, ağan varken el tanı.*
- *Atına bakan ardına bakmaz.*
- *Atını sağlam kazığa bağlamak.*
- *At ile avrat yiğidin bahtına.*
- *Atla arpayı dövüştürmek.*
- *Atlar nallanırken kurbağalar ayak uzatmaz.*
- *Atlarını itlerini nallamak.*
- *Atlar tepişir, arada eşekler ezilir.*
- *Atta, avratta uğur vardır.*
- *Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek.*
- *Attan inip eşeğe binmek.(TDK, 2011)*
- *At gözlüğüyle bakmak. (TDK, 2011)*
- *Atlıya saat olmaz. (TDK, 2011)*

- *Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aşa girince yağ oldum sanır.*

(TDK, 2011)

5.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında At

At, yakın dönem edebiyatımızda da önemli bir yere sahiptir. Necip Fazıl Kısakürek, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Veli, Arif Nihat Asya, Enis Behiç Koryürek, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu,...Bu büyük şair ve yazarlarımızın eserlerinde at önemli bir temadır.

Necip Fazıl Kısakürek, At'a Senfoni'yi yazacak şekilde at âşığı. Kendi ifadesiyle; *Dokuz yaşında ata bindim; ve yalan olmasın,bir daha inmedim. Her binişimde büyüdüm ve her inişimde küçüldüm. At benim gözümde, eserimde buram buram tüttüğü gibi, insan ruhundan yere damlayıp şekillenmiş ve sonra insanı sırtına almaya gelmiş bir müjdecidir: Zafer, fetih ve asalet müjdecisi...*(Kısakürek, 2012, s. takdim kısmı)

Necip Fazıl At'a Senfoni adlı eserinde; Atın manası, Allah kelâmında at, peygamber kelâmında at, vecizeler ve mesellerde at, masal ve folklor dünyasında at, edebiyatta, plâstik sanatlarda ve kahramanlarda at, tarih boyunca at, ata ait ırklar, yabancı devletlerde at yarışları ve bizde at yarışları, atın istikbâli konularına yer vermektedir. (Kısakürek, 2012, s. 209-210-211)

Necip Fazıl'ın *Çile* adlı eserinde at ile ilgili Yağız At ve Utansın adlı şiirleri şöyledir:

Yağız At

İşaret bekliyorum, yağız atım eyerli,

Yanarım sorarlarsa ne getirdin değerli. (Kısakürek, 2005, s. 109)

Utansın

Tohum saç, bitmezse toprak utansın!

Hedefe varmayan mızrak utansın!

Hey gidi küheylân, koşmana bak sen!

Çatlarsan, doğuran kısrağ utansın!

(Kısakürek, 2005, s. 413)

Bir lübbüdür cihanda elezz-î lezâizin / Her mısra-ı güzîdesi Fârûk Nâfiz'in
mısralarıyla Yahya Kemal tarafından övülmüş **Faruk Nafiz'in** Han Duvarları adlı şiiri şöyle başlamaktadır:

Han Duvarları

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar. (Çamlıbel, 1995, s. 3)

Şair, At adlı şiirinde Türk milletini ata benzetmiştir. Şiir şöyledir:

AT

Bin gemle bağlanan yağız at şaha kalkıyor,
Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor!

Son macerayı dinlememiş varsa anlatın;
Râm etmek isteyenler o mağrur, asil atın.

(Çamlıbel, 1995, s. 19, 20)

Kendi Gök Kubbemiz, **Yahya Kemal'in** XX. asır Türkiye Türkçesi ile söylediği; hem iç hem dış bakımından şiirlerini bir araya toplayan kitaptır. (Beyatlı, 1995, s.V) Şairin bu eserinde Akıncı ve Mohaç Türküsü adlı şiirleri at temalıdır.

Akıncı

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

(Beyatlı, 1995, s. 16)

Mohaç Türküsü

Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;

Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.

(Beyatlı, 1995, s. 18)

İstanbul denilince akla ilk gelen şairlerden olan **Orhan Veli Kanık**, yol türküleri adlı şiirinde attan şöyle bahsediyor:

Kır At'a nal mı dayanır?

Dağlar uykudan uyanır,

Yer gök kızıla boyanır. (Kanık, 2001, s. 76)

Bayrak şairimiz olarak bilinen **Arif Nihat Asya**, tüm Türk tarihini adeta destan gibi görür. Aşağıdaki Destan adlı şiiri hem bu duruma hem de at temasının vurgulanmasına güzel bir örnektir:

Destan

O zaferler getiren atların

Nalları altındanmış

Gidişleri akına,

Gelişleri akındanmış.

Yolları eline dolayan

Beldeler, ülkeler avlayan

Süvarileri varmış ki

Oğuz, Bilge, Süleyman'mış

(Asya, 2007, s. 7)

Enis Behiç Koryürek, At-Zafer olgusundan Ey Türk Eli şiirinde şöyle bir dil kullanmıştır:

Ey Türk Eli

İşte biz ki ta ezelden beri atlıyız,

Asırların göklerinde biz kanatlıyız.

Kanımızın ateşinden şimşek yarattık;

Bu şimşekle küheylana bir kırbaç attık.

"Allah !" diye haykırarak "Zafer" imize
 Hurûş ettik Sakarya'dan ta Akdeniz'e...
 Âtilere koşuyoruz gençlikle, şanla...
 Şan beraber koşar Hakka doğru koşanla. (Tevetoğlu, 1971, s. 65)

Destan şairi olarak bilinen **Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu**'da şiirlerinde at vurgusu olan şairlerimizdendir.

Kürşad İhtilali Destanından

At üstünde doğup,
 At üstünde ölürlendi,
 Şölene, toya, düğüne,
 At üstünde giderlerdi,
 Altınla, atı yan yana görseler,
 Atı alırlardı.

(Gençosmanoğlu, 2002, s. 274)

5.4 . Türk Kültürü ve Edebiyatı Kaynaklarından Biri Olan El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs'ın Yazarı Ahmet Resmi Efendi Hakkında Bilgi

Ahmed Resmi Efendi'nin yaşamının ve kariyerinin ilk dönemlerine ilişkin kıt biyografik bilgilerin büyük bölümü , vakayinamelerden ve bizzat kaleme aldığı çalışmalarında kendi geçmişine dair ettiği bir-iki sözden toplanmış, literatürdeki bulguları teyit için bulunan çağdaş belgelerle imkanlar ölçüsünde tamamlanmıştır.

(Aksan, 1997:10)

Ahmed Resmi Efendi'nin doğum tarihi ile ilgili bilgiler farklılık gösterebilmektedir. Ağırlıklı görüş 1700 tarihinde Girit'te doğduğudur. Ahmed Resmi Efendi'nin hayatının ilk dönemleri hakkında anlatılanlar , çağdaş Arapça kaynaklardan birine, Muradi'nin *Silkü'd-Dürer fi Ayanü'l Karnü's Sâni Aşar*'ına dayanmaktadır. Muradi'nin babası, Ahmed Resmi'nin öğretmenlerinden biri ve yakın dostuydu; Muradi de kendisini şahsen tanıyor, ölüm tarihi olan 1783'te İstanbul'da bulunuyordu.

Muradi, Ahmed Resmi'nin doğum tarihini 1694/95 veren yegane kaynaktır. Diğerlerinde 1700 yılı tercih edilir. Adının yani Resmi'nin kökeni konusunda çoğu kaynak mutabakat halindedir, ama Muradi'de son harf vav iken başka yerlerde ya diye geçer. Kimi yerde Ahmed Resmi, Hanyalı olarak anılır ve Giritli bir ulema mensubu olup 1776'da öldüğü söylenen el-Hac Ahmed Resmi ile karıştırılır.

(Aksan, 1997:10-11)

Ahmed Resmi Efendi ağırlıklı görüş olarak 1700 yılında Girit'in Resmo kasabasında doğmuştur. Babasının adı İbrahim'dir.

Tahsilini tamamlamak üzere geldiği İstanbul'da reisülküttâblardan Tavukçubaşı damadı Mustafa Efendi'nin yanında yetişti ve daha sonra onun damadı oldu. Devlet hizmetine girerek Bursa mukâtaası, Selanik, İstanbul ve Gelibolu baruthaneleri nezaretleri, küçük evkaf muhasebeciliği görevlerinde bulundu. Sadrazam Râgıp Mehmed Paşa tarafından III. Mustafa'nın tahta geçişini bildirmek üzere şıkk-ı sâni defterdarlığı payesiyle Avusturya'ya elçi olarak gönderildi. (1757-1758)

(TDV, 2012)

Ahmed Resmi, 1757 de İstanbul'dan yola çıkarak Edirne, Mustafapaşa, Filibe, Sofya, Niş, Belgrat yoluyla Avusturya hududuna vardı. 19 Haziran 1757' de Çasarı ve üç gün sonra da Çasariçeyi merasimle ziyaret ederek padişahın namelerini sunmuş ve sefaret vazifesini ifa etmiştir. Sefaretname, Viyana şehrinin ve civarının o günkü durumu ve Viyana asil sınıfının günlük hayatı hakkında malûmat veren bir bahisle sona ermektedir. (Unat, 1968, s. 103-104-105)

Daha sonra maliye tezkirecisi ve Anadolu muhasebecisi olan Ahmed Resmi, Yedi sene savaşları sonunda Prusya-Rusya yakınlaşmasının Osmanlı Devleti'ne zararlı olup olmadığını incelemek, ayrıca yolu üzerinde bulunan Lehlilere teminat vermek için elçilikle Berlin'e gönderildi. (TDV, 2012)

Altı ay Berlin'de kaldıktan sonra 22 Nisan 1764'te krala avdet ziyareti yaparak Frederik'in Osmanlı padişahına yazdığı nameyi teslim almış ve mayıs başında Berlin'den yola çıkmış, yine Lehistan ve Romanya yoluyla Karınabad ve Kırklareli üzerinden 14 Temmuz 1764'te İstanbul'a dönmüştür. (Unat, 1968, s. 115)

Berlin'den döndükten sonra sadaret mektupçuluğuna tayin edildi. Ardından çavuşbaşı, matbah ve tersane emini, rûz-nâmçeci oldu. Moldovani Ali Paşa'nın sadaretinde devlet işlerindeki bilgisi ve yararlılığı düşünülerek 23 Kasım 1769'da sadrazam kethüdalığına getirildi ise de kısa süre sonra sadaret değişikliği sebebiyle eski görevine iade edildi. Rûz-nâmçeci olarak bulunduğu Rus savaşında Avrupa'yı yakından tanımış olduğundan 24 Şubat 1771'de tekrar sadaret kethüdalığına getirildi. Bu hizmette iken nişancılık pâyesiyle başmurahtas olarak Küçük Kaynarca Andlaşması görüşmelerine katıldı. İstanbul'a dönüşünde azledilen Ahmed Resmi, bundan sonra matbah emaneti, şikk-ı sâni defterdarlığı, cizye muhasebeciliği ve rûz-nâmçeciliğinde bulundu. İleri yaşta gözden düştü ise de Halil Hamid Paşa'nın sadrazamlığı sırasında kendisine önce süvari mukabeleciliği, sonra da rûz-nâmçecilik verildi. 30-31 Ağustos 1783 gecesi öldü. Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'na defnedildi. (TDV, 2012)

Eserleri :

-Viyana ve Berlin Sefaretnameleri ,

-Osmanlı Rus Savaşı hakkındaki görüşlerini kaydettiği **Hulâsatü'l-i'tibâr** (1781),

-1770 tarihli Sadrazam Halil Paşa'ya sunduğu 1768-1774 harbi sırasında, Osmanlı teşkilatında gördüğü aksaklıkları yazdığı **Lâyiha**.

-Sadrazam Muhsinzâde Mehmet Paşa'yı tarihi hadiseleri zikrederek devletin harp yerine hudut muhafazasına gayret göstermesi halinde Rusların geri çekileceğini telkin eden **Takrir'i** ,

-Prusya'dan dönüşte tercüme ettiği **Coğrafya-yı Cedîd** ,

-Çalışmamızın da konusu olan; 1754'te Sadrazam Bâhir Mustafa Paşa'nın ata düşkünlüğü vesilesiyle, bu hayvana duyulan sevgiyi dile getiren Arapça, Farsça ve Türkçe'deki tabir, darbimesel ve beyitlerle , atın tabiatı ve hasletleri hakkında yazdığı **El-İstînâs Fî Ahvâli'l-Efrâs**,

-Arapça darbimeselleri toplayan **Zülâliyye** adlı makâmesi ve Arapça **Lugaz'ı** sayılabilir. (TDV, 2012)

İKİNCİ BÖLÜM

2. EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L EFRÂS ADLI YAZMA ESERİN İNCELEMESİ

2.1. Nüsha Tavsifleri

2.1.1. Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi Nüsha Tavsifi

Başlık : el-İstinâs fi Ahvâli'l-efrâs

Dil : Osmanlı Türkçesi

Yazar : Ahmed Resmî, Ahmed Resmî Efendi b. İbrahim el-Giridî, 1112-1197 H
[1700-1783 M]

Yayın Bilgisi :

Fiziksel Tanımlama : 12 yk., 23 st. 253x133, 200x38 mm .

Nüsha Özellikleri : Son varakta tarih yazıyor.

Serlevha : Basit 1/b'de

Cedvel : Yıldızlıdır.

Kağıt : Filigranlıdır.

Cilt özellikleri : Bordo meşin, zencerekli, miklebli (ciltten ayrı, bitişik), özel muhafazalıdır.

Kuyudat : Bir tane 1a'da eserin ismi.

Mühür : 1a yk.'da 1 adet 1 adet hususi mühür vardır.

Konu Başlığı : At Yetiştiriciliği.

Kütüphane : Raşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi.

Yer Numarası : 548

Türü : Kitap

Barkod : Yok.

Yazı Türü : Nesih

Kütüphaneye geliş tarihi : h.1217, m.1796

Bâad Kaydı : 2a'da

2.1.2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüsha Tavsifi

Başlık : el-İstinâs fi Ahvâli'l-efrâs

Dil : Arabic

Yazar : Ahmed Resmî, Ahmed Resmî Efendi b. İbrahim el-Giridî, 1112-1197 H
[1700-1783 M]

Yayın Bilgisi : [Y.y. yayl.y.]

Fiziksel Tanımlama : 12 yk., 23 st. 256x136, 192x76 mm.

Nüsha Özellikleri : Söz başları ve duraklar kırmızıdır.

Serlevha : Mihrabiyeli ve müzehhebirdir.

Cedvel : Yıldızlıdır.

Kağıt : Aharlı Filigran: Filigranlıdır.

Cilt özellikleri : Bordo meşin, şemseli, zerendudlu ve zencereklidir.

Kuyudat : 1a yk.'da 1 adet ihda kaydı vardır.

Mühür : 1a yk.'da 1 adet tuğralı ve 1 adet hususi mühür vardır.

Konu Başlığı : At yetiştiriciliği.

Kütüphane : Nadir Eserler Kütüphanesi. İstanbul Üniversitesi.

Yer Numarası : XX (1897953.1)

Türü : Kitap.

Barkod : NECTY06667

2.1.3. Çalışmada İzlenen Metot

Araştırmamın ana materyalini, Raşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi bünyesindeki 1754 tarihli *el-İstinâs fi Ahvâli'l-efrâs* isimli feraset-name oluşturmaktadır. Bu eserin bilimsel niteliklerini saptayabilmek için genel tarih kaynakları, folklor araştırmaları, divan edebiyatındaki yeri gibi kaynaklardan faydalanılmıştır. Öncelikle Raşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi kataloğu incelenmiş ve eserin mikro filmi alınmıştır. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan bu eserin önce çeviri metni hazırlanmıştır. At yetiştiriciliği üzerine yazılan bu eserde geçen atla ilgili kavramlar incelenerek bir de sözlük çalışması yapılmıştır.

2.2. Eserin Muhtevası

Ahmed Resmi Efendi'nin *el-İstinâs fi Ahvâli'l-efrâs* isimli eseri; At yetiştiriciliği üzerine yazılmış bir eser olup, atların faziletleri, at donları ve isimleri ve cinsleri, hikâyeler, hadisler, atasözleri, at sahibi meşhur adamlar, atların Farsça isimleri, Arapçadaki ve Farsçadaki örnekleri, Türkçedeki örneklerinden ve son olarak uzunca bir duadan oluşur.

2.2.1. Esere Giriş

Eser, besmele ile başlamaktadır. Serlevhasının yanında ve sayfanın sağ üst köşesinde bir mühür bulunmaktadır. Mühürde şunlar yazılmaktadır: *Vakafe hazel kitabe Muhammed Raşid bin Cafer Fevzi taleben limerzatillahi Teâlâ bişarti en la yuhrace min hizânetihi gafera lehü velivalideyhi 1211 (Bu kitabı Allah Rızası için, kütüphaneden çıkartılmamak şartıyla Cafer Fevzioğlu Mehmed (Muhammed) Raşit vakfetti . Kendisini, anne ve babasını Allah bağışlasın . Sene h-1211.)*

Besmeleden sonra daha önceden yarışçı atların korunaklı yerlerde tutulduğu, sonra padişahın bu atlara geniş meydanlar vererek atları özgür bıraktığı; bu meydanlarda cins Arap atlarıyla süvarilerin padişaha yaraşır şekilde gösteriler yaptığı, yarışlar düzenlediği, halkın sevindiği, bu nedenle yeryüzünün cennet gibi mis koktuğundan söz edilmektedir. Bu iyiliği yaptığı için padişaha övgüler dizilmiştir. Düldülün süvarisinin (Hz.Ali) Kır atını ağzına gem vurarak terbiye ettiği gibi bu meydanlarda da atların terbiye edildiğinden söz edilmektedir.

Bu bölüm asıl konuya geçileceğini bildirir. Allah'a övgü ile başlanılmıştır. Allah'ın rızıklandırıcı oluşu, tüm alemleri yarattığı, ulu olduğu, yaratıcı olduğu, geceleri yön gösteren, gizli olanı bildiği vurgulanmıştır. Farklı olan insan taifesini yarattığı, bu yarattığı insanlara çeşitli yetenek ve meşguliyetler verdiği, insanlara değer verdiği için onları koruma ve eğitim verme sebebiyle melikler verdiği, bu meliklerin asırdan asra bir ülkeyi yönetmek ve yüksek bir makama erişebilmek için mülklerini ve kendilerini Allah'a adadığı, Allah'ın lütuflarını kazanmak için eserler bıraktığı yazılmıştır.

Daha sonra padişaha övgüler yapılmıştır. Hilafet ve saltanat sahibi olan padişah bütün dünyayı aydınlatan bir güneşe benzetilmiştir. Eski Acem padişahları, Rum hükümdarları bizim padişahımızın yüksek divanına izin almadan giremezlerdi, diyerek padişahın diğer hükümdarlardan üstün olduğu belirtilmiştir.

3. sayfada (varak-2b) dönemin padişahı Sultan Gazi Mustafa Han'ın (II. Mustafa) oğlu Sultan Gazi Mahmud Han'ın (1.Mahmud.1730-1754 hükümdarlık yılları) ismi zikredilmiştir. Hükümdarların, yüzyıllar boyunca büyük memleketleri adalet içinde yöneten haşmetli kimseler olduğu yazılarak övgüde bulunulmuştur. Bu eserin dönemin Padişahı 1.Mahmud ve özellikle veziri (Abdurrahman Paşa'nın oğlu), Mustafa Paşa için kaleme alındığı belirtilmiştir. (Bahir Mustafa Paşa) Vezir Mustafa Paşa'nın yumuşak tabiatlı olması gibi özelliklerinden bahsedilerek Mustafa Paşa övülmüştür. Eseri kaleme alan kişinin Resmi Ahmed bin İbrahim olduğu bu bölümde belirtilmiştir. İlkbaharda Padişah'ın atlarının meraya çıkartıldığında Mustafa Paşa'nın atlara olan ilgisini ve meylini gören Ahmed Resmi Efendi, *El-İstinâs fi Ahvâli'l-Efrâs* adını taşıyan; telkib, bir mukaddema, iki bab ve bir hatimedden oluşan eseri kaleme almıştır.

2.2.2. Mukaddime

Bu bölüme atların isimleri ve yetiştirildikleri yerler, at yetiştirme, atların çarpıştırılmasıyla (yarıştırılması) meşhur olanlarla başlanılmıştır. Bazı kavimlere göre atın tekil ve çoğul ismine değinilmiştir. Fers, ata verilen tekil isim, çoğulu ise efrâs ve fûrûstur. Ata iyi binmeye ve atı güzel beslemeye ferâset ve fûrûset ve fûrûsiyyet denilmiştir. Ayrıca atın terbiye edilmesinden bahsedilmektedir. Arapça sözlerde atların isimlerine ve lakaplarına rastlanmaktadır. Araplarda atların bazı isim ve sıfatları şöyledir: Sâbih, verd, edhem, ahvâ, 'irab, güra', kârih, ecred, şemûs, 'uncûc, ya'bub, müzekki, sâfîn, kümeyyît, himlâc, aşkar, kûd, cenîb, salûd, hümelân'dır. Faydalı olması bakımından bazılarının manaları şöyledir: 'Ucûc ve ya'bub, iyi ve yüvirek demektir. Müzekkî yaşı tamam. Sâfîn bir ayağın çekip üç ayağı üzerinde duran, kümeyyît, kendi kırmızı yelesi ve kuyruğu siyah olan, mühaccel, dört ayağı dizinden aşağı beyaz, aşkâr, bütün vücuduyla yelesi ve kuyruğu sâfi kırmızı, kûd, muti' ve münkâd, salûd, derilmez, humlân hıl'at ve ihsân yüklenen attır.

2.2.2.1. Atların Alametleri

Erham: başı ak ve sâir a'zâsı siyah olan at; aska': başının tepesi beyaz olan; aknef: ensesi ak; agarr: çehresi ak; lâfîm: yüzünün bir tarafı ak; ersem: üst dudağı ak; almaz: alt dudağı ak; erhal: sırtı ak; müceyib: ayakları dizine dek ak; müserval: ayakları budına varınca ak; a'sam: ön ayağı ak; ercel: ard ayağı ak; esbag: kuyruğu ak; ağbes: kula attır. Eşheb, toru ki kuyruğu siyah yahud beyazı siyahına gâlib olan.

Ablak: alaca; enmer: kaplan rengine olan; behîm: yek renk olan; kırtasî: sade beyaz olan ata derler.

2.2.2.2. Künye ve Lâkapları

Ebu Şüca', Ebu Talib, Ebu Müdrîk, Ebuz-zimer, Ebu'l Mencâdır.

2.2.2.3. Atların Farsça İsimleri

Esb-bâre, yekrân, heydeb, tevsen, şeb-reng, şeb-diz, cemzîver, semend, rahş, gülgûn, şeb şeb, cemzîver; yüzü ve karnı ve dört ayağı beyaz, şebdîz; karayağız, şeb şeb gayet de eşgûn demektir.

2.2.2.4. Atların Farsçada Örnekleri

İki atlı, ulak gibi hızlı bir şekilde kaçtı denilecek yerde, at bırakan sensin; (Farslar böyle derler.) tek atlı ve iki atlı ulak anlamına gelir. Genellikle ulaklar iki atlı olduğu için Farslar böyle söylerler. Satrançta at ve veziri çıkararak karşıdaki oyuncuyu yenmek isteyen kişi kendine lazım olan nesneyi bile verir. Erkek arslanı burada bırakan bir dilenci Ebu Zeyd'e senin üzenginle at ve veziri verdi. Burada Ebu Zeyd'den söz edilmiştir. Ebu Zeyd, cin fikirli, fasih ve belîğ bir adam olup; satrançbazlıkta darb-ı mesel olan bir oyuncudur. Bundan yola çıkarak Ebu Zeyd'e taş çıkarır, galebe çalar, deyimi kullanılmıştır." Rikâb-ı girân geşt. Ata bindi ve saldırdı anlamına gelir." Zîr-i rân nihâd" mağlup oldu anlamındadır. Daha sonra satranç oyunundaki at, vezir ve şahtan bahsedilmiştir. Şah, padişaha benzetilmiş; at ve vezir kendine gerekli olan nesneyi bile verebilen olgun ve cömert kimseye benzetilmiş, şahın yanında bulunan atı ise alçak gönüllü olarak nitelemiş ve süvariye benzetmiştir.

2.2.2.5. Atlarla İlgili Arapçadaki Örnekler

Bu bölümde Fahr-i kâinât efendimizin atlar hakkında söylediği bazı hadis-i şeriflere ve atlarla ilgili örneklere yer verilmiştir. Bu hadisler ve örnekler şu şekildedir:

Koşu üveydil atları beraber kopup arkadaki öndekini kulağıyla geçmeye yaklaştığı gibi ben de kıyamete gayet de yakın bir zamanda gönderildim. (Ben doğunca ahirete iki parmak arası yakınlığı kadar yaklaştık, kıyamete bu kadar az kaldı.)

At binicisin bilir, dedikleri gibidir. (Atın binicisi hangi atın iyi olduğunu anlar.)

Arap, aşkar atıyla uğursuz sayılan kötü ve zararlı bir adam hakkında şu sözü kullanır; ileri giderse boğazlar, geri kalırsa sinirlenir her halinde ziyandır.

Yaşı tamam olan atlar seyir etmekte (geziye çıkmada) akranına gâlib olur. Emsallerine göre meydanda fazilet ve hünerini gösteren, emsallerine göre üstün olan kimse hakkında söylenir. Atların en iyi şekilde görmesi, koşması ve güç yetirmesi gibi özellikleri vardır. Bunlar örneklerdir.

Uzaktan gören ve sahibine gayet itaatli olan ve bin yüyrük olan at hakkında söylenir. Ödünç alınan at koşuya kolaylıklılıdır, yani ecnebinin mülküne çok merhamet edilmez demektir.

İyi ata binmeye alışmış adam, duruma göre boğaya râkib olsa gerdanından ve toynaklarından haz alamaz.

İyi atlar da alışlagelmişin aksine bazen sürçe bilirler.

Bazen yalan söylemeye alışmış, kabahati ortaya çıkan hakkında; yavaş ata binip de zafer elde edemeyen, başı pek ata binmeye ve başı pek atla zorunlu olarak geçinmeye muhtaçtır, diyecek yerde kullanılır. At ne kadar ayıplı olursa seyretmeyi boş koymaz.

Aslı iyi ahlâklı olan adam, güçsüzlük ve çaresizlik vaktinde bile cömertliği ve iyiliği elden bırakmaz diyecek yerde kullanılır. Ablak attan ve ablak ata binenden dahi meşhurdur.

Pek meşhur olan bir adamın atları hakkında şöyle söz edilmektedir; At, Arabi atlar içinde nadir bulunan, aydınlıkta karası, karanlıkta aydınlığı son derece açık bir şekilde görülen attır. Hatta Araplarda askerlerin reisinin benzerleri arasında meşhur ve seçkin olmak için, ablak ata binip , süslü ve şöhretli elbise giymek adet imiş.

2.2.2.6. Türkçe Örnekler

Bu metinde atlarla ilgili Türkçe atasözlerine de örnekler verilmiştir:

Atın binilmiş,

Evin yapılmış,

At binicisini bilir,

Bir sürçen atın boynu vurulmaz,

Atı alan gitti,

At gider meydan kalır,

Ödünç alınan ata binen tez iner,

At binenin kılıç kuşanabilenin,

Yüyrük at yemin arttırır.

2.2.2.7. Araplar Arasında Ata İyi Binen ve Silahşörlükleri ile Meşhur Olanlar

Beştam İbn Kays, Bekr kabilesinin süvarisi,

Sümmü'l Fursan lakabıyla Uteybet İbnü'l Hâris, Temim kabilesinin süvarisi,

Âmir bin Tufeyl, halkının zamanında lakabı, atların ve kılıç oyunlarının efendisi,

Âmir bin Mâlik, Kays kabilesinin süvarisi,

Zeyd, Peygamberimizin beğendiği at sürülerinin isimlerini belirtmiştir. Tay kabilesinin süvarisi olan ve Araplar arasında güzel sözler söyleyen kişi şu örnekleri vermiştir:

Efresu min Beştâmi bin Kaysi,

Efresu min Sümmü'l-Fursan,

Efresu min 'Âmir bin el Tufeyl,

Efresu min Zeydi el Hayl,

Efresu min Mulâ'ib el Esine

örnek kitaplarda yazılmış ve hikayelerde görülen ve meşhur olan kişilerdir.

2.2.2.8. Atla ilgili güzel söz , hikaye ve beyitler

Eserde geçen atla ilgili beyitler şöyledir:

1. Beyitte; siyah at istemiyorum , senin devletini/saadetini istiyorum.
2. Beyitte; hızlı rüzgarın , ateş üzengili kıratına binsin. (Devletin çok hızlı ve başarılı devam etsin.)
3. Beyitte; senin ayağının toprağımı (sen çok yücesin), benim elim atının üzengisine bile varmaz; hatta senin tozunu bile bulamayan hızlı rüzgarlar ağlar.

Eserde geçen atla ilgili güzel söz ve hikayeler de şu şekildedir:

Bad-i inan ve ateş-i inan ve sebük inan ve Tohi Pa yüyrekin attan kinayedir.

Hızlı üzengili şehsüvara (mahir at binen) haber verinki çok sayıda insanlar (halk) yolunun üzerinde seni bekliyor.

Tünd 'inân' atı uçkun (eşkin) yani hızlı demektir.

Ey güzellik ülkesinin padişahı, yavaş yürüki her güzergahta oturan (mazlum) davasını ister. Bu beyitte padişahın yavaş yürümesini ister. Çünkü ona vurulan ve ilgisini isteyen o kadar çok insan var ki her güzergahta birisi oturmuş ve hakkını ister. (İlgisini ister.) Ayrıca burada Farsça dil bilgisine işaret ederek ilave etmeliyiz ki ikinci mısradaki iki soru var ve olumsuz soru ile olumlu cevabı ister. Bu sanata Farsça'da istifham-i inkari denilir.

Bineğinin (atının) dizginini tutmak için yolunda oturmuşum. Ancak gelince (heyecandan) elimden kendi dizginim gider. (Mecazi anlamda kendi kontrolümü kaybederim.)

O hızlı süvarinin sertliğinden feryat figan olsunki kızgınlığından dervişin payını kırbaçla verir. Eğer ben senin üzenginden öpmek istersem çok hızlı süvari olursun. Ne yazıkki başkalarıyla birlikte olduğunda çok bela ağır yürüyüşlü (süvari) olursun. (Bana gelince hiç iltifat etmez , başkalarıyla çok ilgilenirsin.)

‘Giran inan’ ağır yürüyüşlü demektir.

Büyük azimli Hüdavend ve çok güçlü cihandarın atının tırnağının nalında Hüsrevlerin (padişahlar) başının tacı var. (Yani makamı onlardan daha yüksektir.) Hüdavendim (padişahım) sen izzet mülkünün hızlı süvarisinkü devletinin Rahşı (Rüstem’in atı) ilk adımda savaş meydanını ele geçirdi.

Başın dik olsun saltanat tahtında güneş gibi her daim azminin atı alem arsasında (meydan) cevelan etsin. (çarpsın)

Yüreğim at nalının nişanın görüp ah etme, yerin kulağı var.

Elinde Hazreti Ali’nin Zülfikar’ı kalemdir. Çevik at güzel huylu olursa, Düldül gibi ölümsüz olur.

2.2.3. Birinci Bâb

Bu bölüm, atların Allah’ın kullarına verdiği bir nimet olması, daha ilk yaratılışta atın dostluğunun, yol arkadaşılığının nasıl olduğu ve yarış atlarının isimlendirilmesi ve sınıflandırılması hakkındadır.

Atlarla ilgili ayetlerden örnekler verilmiştir. Zuhruf Suresi 13. Ayette, ‘Böyle yapar ki onlara hükmedesiniz ve ne zaman onlardan yararlanırsanız Rabbinizin nimetlerini hatırlayıp [Bütün] bunları bizim hizmetimize veren O ne yücedir, çünkü [O olmasaydı] biz bunu elde edemezdik”.

Âdiyât suresi 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Ayetlerde,“ Harıl harıl koşanlara, (nallarıyla) çakarak kıvılcım saçanlara, (ansızın) sabah baskını yapanlara, orada tozu dumana katanlara, derken orada bir topluluğun ta ortasına girenlere yemin ederim ki insan, Rabbine karşı pek nankördür. Şüphesiz buna kendisi de şahittir ve o, mal sevgisine de aşırı derecede düşkündür.”

Enfâl suresi 60. Ayette, ‘Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah’ın düşmanını, sizin

düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.”

Hz. Ali'nin peygamber efendimizden rivayet ettiği bir hadise yer verilmiştir. Buna göre; Cenab-ı Hak, atı yaratmak istediğinde güney rüzgarına buyurmuşlar, ben büyüklüğüm ve gücümle senden bir mahluk icat etmeyi dilerim ki veli kullarıma güç, idama alçaklık, itaat ehline güzellik ve süs olsun. Rüzgar, ferman senindir ya Rabbi dedi. Rüzgarın bir tutamından bir at yarattık. Allah ata hitaben, ben seni Arap halkı üzerine gönderip, iyiliği saçlarına (yelelerine) bağladım. Zenginliği sırtına verdim, seni var olan ve diğer binek hayvanları üzerinde kuvvetli kıldım, senin için kanatsız kuş olma iyiliğini istedim ve sana koşma yeteneği ve üstünlüğünü verip, Beni tesbih eden ve bana şükreden bir topluluğu senin üzerine bindirip sesin ve kişnemen ile müşrikleri alçaltıp kaçırdım, demiş. Allah, bütün yaratılanları Hazreti Adem'e arz buyurup beğendiğini al dediğinde, Hazreti Adem atı tercih etmiştir. Bu tercih kendisi ve çocukları için şerefli bir tercih olmuştur. Ata ilk binen kişi Hazreti İsmail'dir. Hazreti İsmail ata binmeden önce atlar diğerleri gibi vahşi idi. Cenab-ı Hak , Hazreti İbrahim ve Hazreti İsmail'e Kabe'yi bina etmeleri için izin verdiğimde, Ben sizin için saklanmış bir hazine vermek isterim deyip, Hazreti İsmail'e o hazinenin yerini vahiy yoluyla bildirmiştir. Onlar emir gereği dua ettiklerinde Arap memleketinde bulunan atların cümlesi kendilerine katılıp itaat etmişlerdir. Bu olaya binaen Peygamberimiz-babanız İsmail'in mirası olan atlara binin-sözünü ümmetine ve ashabına tenbih etmiştir. Şeyhü'l-İslam Takiyyü'd-din Sebki'nin bildirdiğine göre Hazreti Adem'den önce mi veya sonra mı yaratıldı? Erkeği ve dişisinden hangisi önce yaratıldı diye fetva almak istediğimizde atın Hazreti Adem'den önce yaratıldığı, atın erkeğinin dişisinden daha önce yaratıldığı fetva verildi. İnsanlardan biri bir yere geldiğinde ev sahibi ikram ve hürmete bağlı olarak gerekli olanları onun huzuruna getirir ve hazırlardı. Bu örf ve adettir. Benî Adem de yaratılan en şerefli mahluktur ve bütün alem Hazreti Adem ve O'nun nesline ikram için yaratılmıştır. Yeryüzünde yaratılan her şey sizin için yaratıldı diye buyrulmuştur. Binek hayvanlarının yaratılması beşinci gün olup; Hazreti Adem'in yaratılmasının ise Cuma günü olması hadis ve kitapla bilinir ve atın önceden yaratılmış bir mahluk olmasına işaret eder diye cevap yazdıkları uzun uzadıya anlatılmıştır. Peygamberimiz Allah'ın duası üzerine olsun, yarış için atlara azar azar kuru otlar yedirilmesini, sabah ve akşam vaktinde su verilmesini ve günde iki defa gezdirilmesini

emrederdi. Bu sebepten dolayı atlarla gönül arkadaşlığı ve yarışmalar yapılması önceden beri Araplar arasında iyi ve değerli görülmüştür. Koşu atlarının isimleri olurdu. Birinciye mücellî, ikinciye musallî, üçüncüye tâlî, dördüncüye bâri', beşinciye mürtâh, altıncıya hazî, yedinciye âtif, sekizinciye mûsil, dokuzuncuya sikiyyet, onuncuya fiskil demişlerdir. Her birinin manası ve isim verilmesinin sebebi lugat ve edebi kitaplarda yazılmıştır.

2.2.4. İkinci Bâb

Bu bölüm atların yerine getirdiği sevilen davranışlar, atların hayır ve bereketle şereflenmesi ile gönülden sevilmesi hakkındadır.

İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadise yer verilmiştir. Buna göre Peygamberimiz sevdiği atlar arasında koşu ve yarış düzenlerdi. Medine-i Münevvere'de bulunan Hafya isimli yerden, Seniyyetü'l Veda isimli yere kadar sevdiği atlar ile yarışmak üzere Senniyye'den Mescid-i Beni Zerika'ya kadar yarışlardı.

Şeyhü'l İslam Zehyi, Ebu Eyyüb el-Ensari'ye kadar devam eden bir senetle Resulullah'tan rivayet etmiştir. Buna göre melekler alışıldığı üzere kelebekle oyun arkadaşlığı, at koşturmak ve ok atışmak oyunlarında hazır bulunurlardı.

Bu bölümde ayrıca bir hadis alimi olan Ebu'l Hasan Dare Kutni'den ve Sünen adlı eserinden bahsedilmiştir. Sünen adlı eserde geçen bazı hadisler şunlardır:

Peygamberimizin çokça atları olup binerler ve severlerdi. Gazaya gittikleri atın adı Sekb olup, onunla koşar ve yürürdü; bundan dolayı da mutlu olurdu.

Peygamberimizin bir de Gadba isminde bir devesi vardı. Devesine biner ve yarışta kullanılmasını buyururdu. Bir kimsenin devesi bunu geçmiş değil iken bir defasında bu deve geçilmiş ve bu durum müslümanlara üzüntü vermiştir.

Ayrıca Peygamberimizin Sebhe namıyla bilinen bir atıyla bahse girdiği rivayet edilmiştir.

Peygamberimizin yarışlara önem verdiği belirtilerek şu olay anlatılmıştır:

Peygamberimiz koşu meydanının bitimine oturur ve bir çizgi çizerdi. Hattın iki başına da karşı karşıya iki adam tayin ederdi ve koşu atlarını bu iki adamın arasından geçmek üzere tenbih ederdi. Geride kalan kulak veya yanağıyla ileri geçerse yarışı kazandığına hükmederdi.

Siyer kitaplarında Siretü'l Halebi namındaki Kitab-ı Hakikat'in aslında yazıldığına göre Peygamberimiz Medine-i Münevvere ile Şam arasında yapılan Tebük

gazasında rakip oldukları taraf Kūhayl namındaki saba rüzgarı gibi yürüyen atı şart koşturmuş. Peygamberimiz bizzat bu işe kalkışmış ve örtüsü ile binek hayvanının sırtını meshe önem vermiştir. Ashabtan bazıları ya Resulallah örtünüz ile sırt tarafını mesh eder misiniz? dediklerinde, Peygamberimiz, beli mesh ederim ve caiz olan budur ki böyle yapmamı Cebrail as. emretmiştir diye cevap vermiştir. Bazı habercilerden de şöyle rivayet edilmiştir: Peygamberimiz Beyt-i Mukaddes'in emiri olan Temimü'd-Dari namındaki sahabenin yanına vardığında atının yemini kendisinin ayıklayıp, temizlediğini görmüş ve ya emir sizden başka bu işi yapan yok mudur? dediğini buyurmuştur. Peygamberimizden işitilmiştir ki bir adam atının arpasını ayıklayıp temizlerse ondan sonra üzerine şart koşarak işe başlarsa Cenab-ı Hak her bir tanenin sayısı kadar ona sevap yazar.

Hazreti Ali'nin Peygamberimiz'den rivayet ettiğine göre cennette şerefli bir sülale vardır ki cennet ehli için en iyisinden elbiseler, kaftanlar ve aşağısında yakuttan yapılmış gemleri olan, halis altından yaratılan, dışkı ve idrarı olmayan, kuşlar gibi kanatlarla süslenmiş atlar meydana çıkar. Gündüzleri oruç tutar ve geceleri namaz kılar. Cennet ehli bu atlara biner ve istedikleri yerlere uçarlar.

İmam Salebi'nin rivayetine göre atlardan her birine fecr vaktinde duaya izin verilmektedir. Atlar yarabbi benî ademden beni her kime verirsen sahibinin ve malının ziyade sevgilisi kıl diye temenni ederler. Araplardan biri Peygamberimize gelip, ya Resulallah ben atı severim; cennette at var mıdır? diye sorduğunda Peygamberimiz ona cennete girdiğin vakit sana yakuttan yaratılmış iki kanatlı bir at verilir. Üzerine binip cennetin içinde istediğin yerlerde uçarsın diye buyurmuştur. Bu cevap at sevgisinin dünya ve ahret mutluluğuna işaret ettiğinin müjdesidir.

2.2.5. Hatime

Atın uğuru ve uğursuzluğu, bazı yadırganan huylarının fıkıh alimlerince bildirilmesi hakkındadır.

Abdullah bin Ömer'den rivayet edilmiştir. Uğursuzluk üç şeyde vardır. Kadın, ev ve at. Alimler bu hadisi şerifte ayrılığa düşmüşlerdir. Abdullah bin Ömer derki: Bu hadisin manasını Resulullah'tan öğrendim. At, ürkek ve muhalefet etmezse, kadın eski kocasına muhabbet duyarsa, ev mescidi şeriften sonra el ezan ve'l ikamet olursa ve bu uğursuz sıfattan arınmış ise bu üç şey uğur ve berekete yaklaştırılmış olur diye buyurmuştur.

Peygamberimizin atta şikalden hoşlanmadığı hadis kitaplarında yazılmış olup şikal şöyle açıklanmıştır: Sağ ayağıyla sol eli yahut sağ eliyle sol ayağı beyaz olmaktır. Bazıları üç ayağı beyaz, bazıları bir tarafında eli ve ayağı beyaz olan manasını verip görünümünden dolayı sevilmediğini veya tecrübe üzerine atın suyunun (dölünün) iyi olmadığını belirtmişlerdir.

Ümmetin müctehitlerinden İmam Şafi, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, atların etlerinin yenmesinin helal olduğunu söylemişler, Müslim ve Buhari ise yasaklandığına Peygamberimizin Hayber gününde eşek cinsinden olan etlerin yenmesinin yasaklandığı hadisini kanıt göstermişlerdir.

İmam-ı Azam ve İmam Malik atların yalnızca binek ve süs için yaratıldığını, Ebu Davud ve İbni Mace'nin Sünen isimli eserlerindeki rivayetlerden at, katır ve eşek etinin yasaklandığı hadisini ve at, katır ve eşekleri binmemiz ve zinetlerini kullanmamız için yarattı ayetini delil gösterirler.

Atların yapısı ve ahlakından da söz edilmektedir. Atın rüyada görülmesinin kuvvet ve düşmana karşı zafer kazanmak manalarının olduğu belirtilmiştir. Atların dışisinin hayız gördüğü ve erkeğinin doksan sene gibi uzun bir süre yaşadığı Cahiz'den bildirilmiştir.

Eban İbni İyaş, Peygamberimizin hizmetinde bulunan Enes bin Malik'ten rivayet etmiştir ki; Emevi Devleti'nin beşinci halifesi Abdu'l Melik bin Mervan, emirlerinden biri olan Haccac'a Enes Hazretlerinin saygınlığının korunması hakkında mektup yazmasına binaen Enes Hazretleri, Haccac'ın meclisine gelirmiş. Birgün Haccac Enes'e atlarını gösterir ve Resulullah'ın atlarıyla kendi atları arasında bir benzerlik ve alaka olup olmadığını sorar. Enes hazretleri Haccac'ın atlarına bakar ve aralarında hiç alaka olmadığını söyleyerek Haccac'ın üzülmesine neden olur. Bunun üzerine Haccac, müminlerin emirinin fermanı olmasaydı seni şimdi keskin kılıcımla keserdim der. Enes ise senin bu niyeti yerine getirmeye gücün yetmez diyerek Resulullah'tan öğrendiği duanın kendisini her türlü kötülükten koruduğunu söyler. Haccac'ın öfkeli yüzü yumuşar ve iltifat ederek bu duayı oğlu Muhammed'e öğretmesini rica eder. Enes, ben bu sözü söyleyen adama duayı öğretmeyi istemedim demiştir. Bu kıssayı rivayet eden Eban Mumi, Enes Hazretlerinin ölüm anında kendisini huzuruna çağırdığını ve aralarında ilerlemiş bir hukuk ve kardeşlik bulunduğunu söyleyerek bu duayı kendisine öğrettiğini ancak, uygun olmayan

kimselere öğretmemesini tavsiye ettiğini bildirir. Ancak bu duanın büyük faydası olduğu için açıklanması uygun görülmüştür. Bu dua şöyledir:

Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Dinim ve nefsim üzerine Bismillah. Malım ve ailem (ehlim) üzerine Bismillah. Rabbimin bana verdiği her şey üzerine Bismillah. İsimlerin en hayırlısına Bismillah. Yerde ve gök yüzündeki şeylere zarar vermeyen O'nun ismi üzerine Bismillah. O, işitendir, bilendir. Açtığım ve Allah'a dayanıp güvendiğim (tevekkül) şeylere Bismillah. Rabbim Allah, Allah, Allah'tır.

O'na hiçbir şeyi ortak koşmam. Allah'ım senden hiç kimseye vermediğin hayırlı şeylerden istiyorum. Senin şanın yüceler yücesidir. Senden başka ilah yoktur. Beni koru, ibadetlerde beni daim eyle. Yarattığın her türlü şerli şeylerin kötülüğünden beni koru. Onların elleri ve ayakları arasında olan kötü şeylerden sana sığınırım. Bismillahirrahmanirrahim. Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla başlarım.

De ki: Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğurulmamıştır. Onun hiçbir dengi, benzeri yoktur. Arkamdakilerden, sağımdakilerden, solumdakilerden, yukarımdakilerden, altımdakilerden (bunun gibi şeylerden) sana sığınırım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS ADLI YAZMA ESERİN ÇEVİRİ METNİ

1

EL-İSTİNÂS Fİ AHVÂLİ'L-EFRÂS

Kaşabu's-sebk hamd ü sipâs ki fersân-ı rehân-ı 'akl u havâs her ne kadar derk u ihsâsında turktâz itse gâyet ve nihâyet ve kaşârâ-yı mazmûn u meziyyetine vüshûl ve müşûl mümkün olmaya. Bir Hüdâvend-i 'amîmü'l-mevhibetin sâha'i-fesîhatü'l ercâ-yi celâl ü 'azametine takdîm ve ihdâya şâyân ve sezâdır ki mizmâr-ı nüzhet-aşâr-ı cihânın revnak u behceti muhâfazası için her 'aşırda bir tâc-dâr-ı 'inâyet-refât ve şehsuvâr-ı gerdûn-vaqârı râkîb-i cem-zîver-i saltanat ve übhetet idüp ifâ-yi merâsim-i husrevânesi için bir yekke-tâz-ı meydân-ı 'akl u sedâd ve nâşiye-nüvâz-i sâkât-i 'ibâd u bilâd olan zât-ı mekrûmet-nihâdı dahî kühayl-i vezâret ü redâfete kuvvetü'z-zahr-i 'adde ve 'atâd ider ve şemâ 'im-i dürûd-i atyeb ve etem ki gâzâl-i hâme-'i müşgîn-raşam nâfe-'i laţffesin miyân-ı sûtûre ta'biye ve müşâte-'i kalem-gâje-'i gâliye-nümûniyle ve cennât-ı 'abâreti tezyin ve tahliye kılsa pehnâ-yi rûy-i zemîn nesîm-ezfer 'anberîn ile reşk-i huld-i berîn olmak muqarrerdür. Ol düldül-süvâr-i fed-fed-i risâlet ve licâm-i derdest-i eşheb-i hâtemiyyet hazretlerinin merkad-i melâ'ik-medârına

2a

elyak ve ahrâdır ki 'inân-engîz-i semend-i hidâyet ile şemûs-i ehl-i 'inâdı zîr-i rân-ı şerî 'at-i şerîfeye râm idüp Rast-rev-i mesâlik-i hüdâ olan ümmet-i selâmet gâyeti Gâşiye'i merâhim ve efdâlle mazhar-ı in 'âm ve ikrâm eylemiştir. Ammâ ba'd Hallâk-ı 'âlem ve 'âlemiyân olan perverd-gâr-ı 'azîmu'l iktidâr. Taraf taraf şeb-dîz-i hikmet-i hafiiyesin icrâ ve izhâr için nev-i insânı etvâr-ı muhtelifetü'l-evtâr üzere mahlûk ü mecbûl ve her tâ'ifeyi bir güne maşad ü menâkıbe meyelânla me'hul ve meşgûl buyurup. 'Alâ kadri'l-isti'dâd-ı terbiyet ve himâyetleri için mülûk-i sûtûde-i sülûk ve müşîrân-i re'fet-i iktirâni kânen ba'de kârin şadr-i hükûmet ve ikbâle ityân

ve irâd idegelmek ‘âdât-i Rabbâniyye ve mevâhib-i sübhâniyyesi muktezâyâtından olduğu delâ’ il ve âşâr ile müberhen ve üstüvâr ve aşhâb-ı ‘aql ve tecrübe ‘indeinde bedîdâr ve âşikârdır. Binâ’en ‘alâ zalik hâlâ âfitâb-i ‘âlem-tâb-ı vücûd-ı bihbûdı rûşensâz-ı âfâk-ı hilâfet ve saltanat olan pâdşâh-ı ve şehryâr-ı Süleymân bâr-gâh-ı kâsir-i ekâsire-i devrân kâşım-ı kayâşıra-i zamân ân şubh-ı cilve-ger-i işr-i zıkr-i nâm-ı u. Pürnûr çün derîçe-i maşrıq şevved dehân endîşe der-taşavvur-ı kaşr-ı celâl-i u. Her-dem be-pây vehm zened seyr-i lâ mekân. Hüsrev-i cem-‘azamet dâver-i hâkân-saṭvet. Belki ednâ kulu cem ‘abd-i haḳîrî Haḳan-ı tâc-dâran-ı cihân-sâye

2b

nişîn-i ‘âlemi ser-firâzân-ı memâlik yoluna ser-bâzân. Es-sultân el-Gâzî Maḳmud Ḥan ibnû's-Sultân el-Gâzî Muştafa Ḥan e'zzallâhu enşârahu ve zeyyîne bi'l ‘adl a‘şârahû ve emşârahû ḳazretlerinin vekâlet-i kübrâ ve şadâret-i ‘uzmâlarıyla ‘umde’i şudûr-i zevi'l - ihtîşâm ve mültecâ-yi ‘amme-i enâm olan devletlü ‘uṭfetlü celîlü'l himem erîhayyü'ş şiyem âşaf-reviş. Felâtûn- meniş ebû'l yümn vedduhâ. Cenâb-ı Muştafa Paşa ibnû'l vezîr ‘Abdurrahman Paşa ḳazretleri ki. ez-şerm-i der-taşavvur-ı inşâ-yı medḥ-i u. Fevvâre-i ‘arak-şudem hâme-der-benân. Bâ-hulḳ-ı u nesîm-i- çemen râst-ı nisbeti. Lâkin çû nisbetî ki buved çeşm-râ becân. Medîḳası evşâf-ı ḳamîdelerinden bir şemme Nesîm-i hulḳına bir dem ḳarîn olursa eger şuyu gül-âb ide topraḳı müşg-bâdî-i şimâl mişâl-i cûdına ‘ünvân-ı bâzâr-ı debîr-i felek mürebbi-i bülegâ dest-gîr-i ehl-i Kemâl mazmûn-ı secâyâ-yı kerîmelerinden teraḳḳumdur. Min küllî'l vücûh aşhâb-ı istiḳḳâḳ ve isti‘dâdı meydâna çıkarmaḳa mâ’ il. Lütf u ‘aṭâda bahr-i bi-sâhil ber-vücûd-ı huçeste-ḳışâl ve sûtûde-şemâ’ il olmalarından nâşî iktizâ-yı ḳâle göre resâ’ il ve ḳaşâ’ id ile izhâr-ı ḳâbiliyyet idebilenler enzâr-ı ‘avârif ve ‘inâyetleriyle manzûr ve mesrûr olagelmegin bu ‘abd-i nâ-çîz-i naḳîyyu'ş-şamîm Resmî Aḳmed bin İbrahim daḳı imkân-ı mertebe-i ‘arz-ı müzcât-ı ma‘rifet zımnında melḳûz-ı nîm- nigâh-ı - iltifât-ı meḳâsin-âyâtları olmaḳa

3a

Bahâne- cûy iken bi-‘avniḥî sübhâneḥû ‘unfuvân-i eyyâm-i bahâr ve mücellâ-yı envâr-ı füyûzât-ı girdigâr olan rûz-i hıẓr hulûl. Ve ‘âdet üzere esbân-i ḳassa-i

Sultâniyyenin mer'âya çıkarılması hayyiz-i taḥakkuka mevşûl olduğundan başka dâver-i müşârün-ileyh ḥazretlerinin esbe kemâl-i mertebe meyl ve muḥabbetlerine ıttılâ'-ı 'âcizâne maḥşûl olmağın. İnneme-s-Sultâne suvkun femâ nefeka 'indehû ḥumile ileyh. Feḥvâsına i'tinâ, ya'ni selâtın-i 'izâm ve vüzerâ-yı kirâmın mecâlis-i zevi'l-iḥtişâmları aşḥâb-ı me'ârik ve meziyyetin ticâret-gâh-ı menâfi'-bâr-gâhları olmağla ḥuzûr-i mekârim zuhûr-ı-kâm-baḥşîlerinde râyic ve rağbet-rehîn olan kâlây-ı menâkıb ve ma'rifetlerin 'arz ve taqdîm etmeleri me'mur-bih ve müsteḥab olmanıñ ma'nâsına iktidâ zımında şeref-i nefis ve 'ulûvv-i himmet ḥaşletlerinden ba'z ile insana enbâz ve ḥayvânât-ı sâ'ireden mümtâz olan ḥuyûl-i meyâmin şümûlün fezâ'il ve ḥaşâ'îşi beyânına mütekeffil bahâriyye ve nevrûziyyeden bedel. Lâ ḥayle 'indeke tuhdiyeha velâ ḥâlu fel yus'idu'n- nuṭku inlem yus'idi'l ḥâlu. Mü'eddâsınca bir risâle taḥrîrine cesâret ve piş-gâh-ı 'avâli penâh-ı dâverîlerine taqdîme mübâderet zeylinde el-İstînâs fi Ahvâli'l-efrâs nâmıyla telkîb ve bir muḥaddeme ve iki bâb ve bir ḥâtıme üzerine ḥaşr-u tevbîb olunmuşdur. Çü gül be-ḥande der-âyed leb-i emel zi-nişât eger zi-gül-şen

3b

Lütfes û zed nesîm-i ḳabul muḳaddime ḥaylin esmâ ve künâsı ve ḳurûb-ı emşâli ve fûrûset ile meşhûr olan ricâl-i beyânındadır. Ḥayl ba'zılar 'indinde reḥt û ḳavm mişillü bir cem'in ismidir ki kendi lafzından müfredi gelmez ba'zılar müfredi ḥâ'il ve cem'i ḥuyûldur ve iḥtiyâlden müştakdır dimişler. İḥtiyâl izḥâr-ı tekebbürdür. Gûya seyr ve meşyinde mu'cib ve mütekebbir şûretinde ḥareket ve ṭab'ında merkûz olan neşât ve sūrûrı icrâya mübâderet ider. Feres kezâlik ḥaylin müfredidir. Zekeru ve ünşâsına ıtlâḳ olunur. Cem'i efrâs ve fûrûs gelir. Ata eyu binmeye ve güzel beslemeye ferâset ve fûrûset ve fûrûsiyyet derler. Ve lafz-ı feres yırtmaḳ ma'nâsına iftirâsdan müştakdır keenne sūr-at-i meşyile yeri yırtarak gider. Kelâm-ı 'arabda esmâ ve elkâbına nihâyet yokdur. Ednâ taşaffuḥ ile ba'z muḥteşarâtda görülen esmâ ve şifât-ı 'arabiyye: ḥişân ḥicr cevâd ṭurf, Sâbiḥ, verd, edhem, ahvâ, 'irâb, gürâ', ḳâriḥ, ecred, şemûs, 'uncûc, ya'bûb, müzekkî, şâfin, kümeyyit, himlâc, aşḳar, ḳûd, cenîb, şalûd, ḥümlân olup. ma'nâları maḥallinde mübeyyendir. Tekmîl-i fâ'ide için ba'zıları beyân olunmuşdur. 'Uncûc ve ya'bûb, eyu ve yüyrük dimekdir. Müzekkî yaşı tamam. Şâfin bir ayağın çeküp üç ayağı üzerinde

4a

duran, kümeyyit, kendi kırmızı yelesi ve kıyruğu siyâh olan, mühaccel, dört ayağı dizinden aşağı beyaz, aşkar, bütün vücuduyla yelesi ve kıyruğu şâfi kırmızı, kûd, muṭî‘ ve münkâd, şalûd, derilmez, hümlân hıl‘at ve ihşân yüklenen ata dirler. ‘Alâmât-i feres: erham başı ak ve sâ‘ir a‘zâsı siyâh olan at, aşka‘ başının depesi beyaz olan, aknef ensesi ak, ağarr çehresi ak, laṭîm, yüzünün bir tarafı ak, ersem üst dudığı ak, almaz alt dudığı ak, erhal sırtı ak, müceyyeb ayakları dizine dek ak, müserval ayakları budına varınca ak, a‘şam ön ayağı ak, ercel ard ayağı ak, eşbağ kıyruğu ak, ağbes, kula at. Eşheb toru ki kıyruğu siyah yahud beyazı siyahına gâlib ola. Ablak alaca, enmer kaplan renginde olan, behîm yek renk olan kırtâsî sade beyaz olan ata dirler. Künye ve laqabları: Ebu Şücâ‘, Ebu Tâlib, Ebu Müdrîk, Ebu-zimâr, ebu'l Mencâdır. Esmâ-yı Fârisiyyesi: Esb-bâre, yek-rân, heydeb, tevsen, şeb-reng, şeb-dîz, cemzîver semend, rahş, gül-gûn, şeb şeb, cemzîver, yüzü ve karnı ve dört ayağı beyaz, şebdîz karayağız, şeb şeb gâyet de eşgûn dimekdir. Emsâl-i

4b

Fârisiyyesi: Devâsibe-i gürîht ulağ gibi sür‘atle kaçdı diyecek yerde feres nihâde’ i tust senin mağlûbundur maqâmında darb olunur. Yek esbe bir atlu devâsibe iki atlu ve muṭlakâ ulağ ma‘nâsınadır. Ekşeriyya ulağ çifte olduğu için böyle dirler. Esb u ferzîn nihed kemâl-i şehâden kinâye kenduye lâzımlı olan nesneyi bile i‘tâ ider dimekdir. Gedâyî ki şîr-i ner zîn nihed Ebu Zeyd ra esb u ferzîn dihed bâ rikâb-ı tû hâk est murâdın sana muṭî‘ ve münkâddir maḥallinde müsta‘meldir rikâb-ı girân geşt süvâr oldu ve hamle etdi ma‘nâsınadır. Zîr-i rân nihâd mağlûb eyledi dimekdir. Emsâl-i ‘arabiyyesi: Fahr-i kâ’ inâtın kavli şerîfleri, bu‘iştü ene ve’s sâ‘atü keferesey rihânin kâdet en yesbîka eḥadu hüme'l uḥra bi uzunihâ ya‘ni koşu üveydil atları beraber kopup biri âhirini kulağıyla geçmeğe yaklaştığı mişüllü ben kıyâmete gâyet de yakın ba‘ş olundum. El ḥaylu a‘lemu bi fursânihâ at binicisin bilür didikleri gibidir. Fülânun ke'l aşkar in teḳaddeme naḥâr ve in te‘ehḥara ‘aḳar, ‘arab, aşkar at ile teşe‘üm eylediklerinden bu meşeli şûm ve muzır olan adam ḥaḳḳında isti‘mâl iderler ilerü giderse bogazlar, giri kalursa siñirler herḥalde ziyândan ḥâli degil dimekdir.

5a

Ceryu'l müzekkiyât-ı gılâb ya'ni yaşı tamam olan atlar seyiretmekte akrânına gâlib olur, meydan-ı fażl ve hünerde emşâline takaddüm ve tefevvuk iden kimesne hakkında darb olunur, ebşaru min feres ve eṭveu' min feres ve e'da min feres, daḥi meşellerdir, uzaktan gören ve şahibine gâyet muṭi' ve münkâd olan ve pek yüyrük olan hakkında darb olunur, eḥakku'l ḥayli bi'r rekzi'l mu'âru 'âriyeti at koşuya kolaylıklıdır ya'ni ecnebinin mülküne çokluk teraḥḥum olunmaz dimekdir. Ve men rakibe's-şevra ba'de'l-cevâdi, enkere ezlâfehu ve'l gâbeb, ser ḥayl-i şu'ara Mütenebbinin temsilâtındandır, eyu ata binmeye alışmış adam iktizâ-yı ḥalle şevre râkib olsa gâbgab toynaqlarından ḥaz idemez, el cevâdu kad ya'sur, eyu at ba'z kerre sürçer ma'nâsına ḥilâf-ı mu'tâd gâhice kabaḥati zuhûr iden hakkında yerkebu's - şa'be men lâ zelûle lehû yavaş ata zafer-yâb olmayan başı pek ata biner ma'nâsına zarûret-i ḥalde oluruyla geçinmeye muhtacdır diyecek yerde isti'mâl iderler, el-ḥaylu tecri 'alâ mesâviyehâ, at ne kadar 'ayıblu olursa seyiretmeyi boş komaz dimekdir. Kerimü'l- asl olan adam za'af ve zarûret vaktinde daḥi oldukça kerem ve iḥsânı elden bırakmaz diyecek yerde kullanulur, eşheru mine'l ablaḳ, ve min râkibi'l ablaḳ, ablaḳ atdan ve ablaḳ ata binenden daḥi meşhurdur.

5b

Dimekdir bu maḳûle at 'arabi atları içinde nâdir ve aydınlıkda qarası ve zulmetde beyazı gâyet de zâhir oldığıçün pek meşhur olan adam hakkında darb iderler. Hatta miyân-ı 'arabda re' is-i 'asker olan emşâli beyninde ma'rûf ve mümtâz olmak için ablaḳ ata binüp müzeyyen ve şöretli libâs giymek 'adet imiş. Emşal-i Türkiyyesi: atın binilmiş, evin yapılmış, at binicisin bilür, bir sürçen atın boynı urulmaz, at alan gitdi, at gider meydan kalur, 'âriyeti ata binen tez iner, at binenin kılıç kuşanabilenin, yüyrük at yemin arttırır. Miyân-ı 'Arabda Fûrûset ve Silaḥşor-i ile meşhûr olanlar: Beşâm İbn Kays, Bekr kabilesinin fârisi, Sümmü'l Fursân lakabıyla mülakḳab 'uteybet İbnü'l Hâriş, Temim kabilesinin fârisi, 'Âmir bin Ṭufeyl, zamânesi ḥalkının efres ve Seyyidi Mulâ'ib el Esinne ile mülakḳab, 'Âmir bin Mâlik, Kays kabilesinin fârisi, Zeyd el Ḥayl ki Faḥr-i Kâ' inat 'aleyhisselama geldik de pesend idüp Zeydü'l-Ḥayr tesmiye buyurmuşlardır. Ṭay kabilesinin fârisi olmağla bülegây-ı 'arab bunlar ile meşel darb idüp ziyâde fâris olan adam hakkında Efresu min Beşâmi bin Kaysi efresu min sümmü'l - Fursân, efresu min 'Âmir bin el Ṭufeyl, efresu min Zeydi

el Hıyl, efresu min mülâ'ib el Esine diye geldikleri Kütüb-i Emsalde meşûr ve münşeât ve muhâzaralarında meşhûd ve meşhûrdur.

6a

Esbe müte'allik ba'zı ebyât-ı laîfedir. Esb-i siyeh neḥahem u ḥahem be devletet ber-ḥink-i bâd-i sür'ati âteş-'inân nişest Ḥâk-i tuem dest-i men ne berekâbet resed Gerd-i tu nâ-yâfte bâd-'inân henüz bâd-'inân ve ateş-'inân ve sebük-'inân ve tehî-pây yüyrük atdan kinayedir . Ḥulķî sitâde ber-ser-i râhend muntazır an şehsuvâr-ı tünd-'inân ra ḥaber künîd. Tünd 'inân atı eşgûn dimekdir. 'Inân keşide revâyı padişâh-ı kişver-i ḥüsn ki nîst ber ser-i râhî ki dâd - ḥâhi nîst. Nişestem ber- ser-i reh tâ 'inân-ı mer kebeş gîrem velî ḥâhed şud ez destem 'inân çün ân süvâr âmed. Figân ze tündî-i ân şehsuvâr-ı kerem-'inân kezu ḥavâle-i dervîş-i tâziyâne küned. Çu minnet-i rikâb be vesm-i çe sebük-'inân süvâri. Çü bi-ğayr-i hem-'inânî çe bela girân rikâb ağır yürüyüşlü dimekdir. Ḥudâvend-i ḥümâ himmet-i cihandâr-i ḳadr-i ḳudret ki na'l-i sümme-i esbeş tâc-ı fark-ı ḥusrevân dâred. Ḥudâvenda sen ol çapük-süvâr-i milk-i 'izzetsin ki raḥş-i devletin evvel ḳademde aldı meydânı ser-efrâz ol serîr-i salṭanatda gün gibi dâ' im semend-i 'azmin itsün 'arşa' i 'âlemde cevelânî. Ah etme na'l-i esb-i nişânın görüp dilâ, şâyed kimesne işide yüyrük ḳulağı var. Destinde zülfikâr-ı 'Ali'nin ḥâmedir bâķî semend-i ṭab'ın olur düldül eyleseñ.

6b

Dârâ revâ ki gâşiyesin ala döşüne lâıyķ budur ki ola sikender rikâb-dâr. Bize geldikçe raḥşan tıtdurmuş sana ol âfet, raķîbâ yar imiş baḥtın yürü var bir zaman at tıd. Bab-ı evvel ḥıyl cenâb-ı bârînin ḳullarına ni'met ve minneti olması ḥâlâtı ve ibtidâ-yı ḥılķat ve müvâneseti ve tazmîrinin şûret-i keyfiyyeti ve ḥuyûl-i müsâbaķanın tertib ve tesmiyeti beyânındadır. Ḥaķ sübhânehu ve te'lâ ḥazretleri sübhânellezi sehḥare lenâ ḥâzâ vemâ künna lehû muḳrinîn. Ey muṭayakķin ayet-i kerimesinde zımnen ve işâreten ḳullarına imtinân ve'l 'âdiyâti ḳabḥan sûre'i şerîfesinde fi sebîlihî te'âlâ 'adüv ve çapul iden ḥuyûl-i ğanimet- mevşûle ḳasem ile 'izzu şerâfetin beyân ve e'iddu lehüm ma'steṭa' tüm min ḳuvvetin ve min ribâṭi'l ḥıyl, feridesinde herkes ḳâdir olduĝu mertebe at şaķlasun beslesun diyü emr ve fermân buyurmaları, müş'ir fazîlet ve rüchân idigi muḥtâc-ı delil ve bürhân degildir. Ḥazret-i 'Ali kerremallâh-u vechehu

mefhâr-i mevcûdâtдан rivâyet iderler ki Cenâb-ı Hâk hayli halk itmek murâd eyledikte rîh-i cenûba buyurmuşlar ki, ben ‘azâmet ve kudretimle senden bir maḥlûk icâd etmek dilerim ki, evliyâma ‘izzet ve a‘dâma zillet, ehl-i tâ‘ate cemâl ve zînet ola.

7a

Rîh bu muḥâbelede fermân senindir yârabbi didükde rîhun bir ḳabzasından bir feres maḥlûk, ve mazhar-ı şeref-i ḥitâb buyurilup ben seni ‘arabi halk ve hayrı saçlarına ma‘ḳûd, ḡanâ’ imi zahrîñ üzerinde muḥaṣṣal ve mevcûd ve sâ’ir devâb üzere mü’eyyed kıilup sana ḳanatsız ṭâyran iḥsân ve taleb ve herebde meziyyet ve rüçhân virüb bana tesbih ve taḥmîd ider bir tâ’ifeyi üzerine irkâb ve şavt ve şahîlik ile müşrikîni izlâl ve irhâb eyledim dimiş ve Hâk celle ve ‘alâ cemi’ maḥlûkâtı âdem ‘aleyhisselâma ‘arz buyurup bunlardan begendigün al didükde feresi ihtiyâr eylemeleriyle kendüñ ve evlâduñ için ‘izz ü şeref ihtiyâr eyledüñ diyü buyurulmuş ve ibtidâ ḥayle rükûb iden Ḥazret-i İsmâ‘ildir, onlardan evvel sâ’ir vuḥûş gibi vaḥşî olup Cenâb-ı Hâk İbrahim ve İsmâ‘ile binâ’i beytullaha izin virdükde ben size sizin için iddiḥâr olunmuş bir ḥazine virmek isterüm diyüp Ḥazret-i İsmâ‘il’e ol ḥazinenin ṭalibini vaḥiy ve ilhâm buyurmuşlar, onlar bi-ḥasbi’l - emr du‘â eylediklerinde ‘arz-ı ‘arabda mevcûd olan efrâsîñ cümlesi kendülere icâbet ve itâ‘at eylediklerine binâen faḥr-i kâ’ inat, irkebû’l ḥayle fe inneḥâ mîrâsu ebîkum İsmâ‘il ḥitâbıyla ümmet ve aṣḥâbına tenbîh ve tebcîl buyurmuşlardır. Şeyḥü’l-İslâm Taḳiyyü’d-din Sebkiñden ḥayl ḥazret-i

7b

Âdem’den muḳaddem mi veya mü’ehḥar mı halk olundu ve zükûr ve inâşından ḳanḳısı evvel maḥlûḳdur diyü istiftâ olunduḳda, ḥayl Ḥazret-i Ademden muḳaddem ve ḥaylin zükûrı inâşından evvel maḥlûḳdur diyü iftâ buyurup kibâr-ı nâsdan biri bir maḥalle gelecek olsa ikrâm ve ihtirâmına müte‘allik olan levâzım-ı miḥmân-dârı her ne ise kudûminden muḳaddem ihzâr ve i‘dâd olunmaḳ ‘örf ve ‘âdetdir, beni âdem çünki eşref-i maḥlûḳâtdır ve ḥallâḳ-ı ‘âlem Âdeme ve zürriyyetine ikrâma ḥalaḳa leküm mâ fi’l arḍi cemî‘an, ya‘ni yer yüzünde mevcûdâtın cümlesi sizüñ için maḥlûḳdur diyü buyurması ve beṣsu ve halkı devâbbu yevmi ḥâmiside olup ḥilkat-i Âdem ‘aleyhisselâm cum‘a gününde vâḳi’ olmasının ḥadîs ve eṣerle bilinmesi ḥaylin kıdem-i maḥlûḳiyyetine delâlet ider diyü cevap yazdıkları maḥallinde mufaṣṣalan görülmüşdür, faḥr-i kâ’ inat ‘aleyhi efdalüt - taḥiyyât müsâbaḳa için azar

azar kuruca otlar yidirerek atlar yer indirüp şabahda ve ahşamda suvarmağla ve günde iki def'a yedünde gezdürmekle emr iderler idi, ve bu vecihle tazmîr ve müsâbağa öteden berü 'arab beyninde ma'rûf ve mu'teber olmağla ona dek koşu atlarının esâmîsi olup evvelkiye mücellî, ikinciye muşallî, üçüncüye tâlî, dördüncüye bâri', beşinciye mürtâh , altıncıya hazî, yedinciye

8a

'âtıf, sekizinciye mûsil , dokuzuncuya sikiyyet, onuncuya fiskil demişlerdir, ve her birinin ma'nâsı ve vech-i tesmiyesi luğat ve edeb kitaplarında mestûrdur. Bab-ı şâni haylin icrâsı mesnûn ve mergûb ve hayr ve berekâte mazhariyyet ile mahbûb-ı kulûb olması beyânındadır. İbn 'Ömer rağiyallâhu te'âlâ 'anhdan mervîdir ki fahr-i kâ'inat 'aleyhi ezkâ et-tahiyât yârândırdıkları atlar beyninde koşu ve müsâbağa idüp Medine' i Münevvere'de hafyâdan seniyyetü'l vedâ' nâm mahalle dek ve yârândırılmış atlar ile kezâlik müsâbağa vechi üzre seniyyeden mescid-i benî zerîka dek icra buyurmuşlardır. Şeyhü'l İslâm Zehebî Ebi Eyyüb Enşârî rağiyallâhu te'âlâ 'anhaya muttasıl sened ile resûlullahdan rivâyet etmişdir ki lâ tahzuru'l melâ' iketü mine'l lehvi illâ selâseten lehvu'l racul me'a imretihî ve icrâu'l hayli ve'n-nizâl lizâl müsâbağa vechi üzere ok atışmağa dirler muhaşşal-i ma'nâ-yı hadîş melâ' ike-i kirâm vech-i mesnûn üzere olan mülâ'ibe-i ferâşiyye ve at koşturmağ ve ok atışmağ huşûsuna hâzır olurlar. Câmi'u 's-sağîr'de ehabbu'l lahvi ilallâhu te'âlâ icrâu'l-hayli ve'r-remy hadîş-i şerîfi ve nezâiri mestûr ve huffâz-ı hadîşden ebu'l Hasan Dâri Kutnî sünneninde bu bâbda mervîye olan ehâdiş-i şerîfeyi mahşûş bir bâbda îrâd ve ta'dâd

8b

iderek kitâbını bâb-ı mezkûr ile hatm etmegin huşûş-u müsâbağanın kavlen ve fi'len mesnûn olması mefhûmdur. Fahr-i kâ'inâtın müte'ddid atları olup binerler ve severlerdi. İbtidâ üzerine gâzâ buyurdukları haylin ismi sekb olub onunla koşu ve sebkat buyurmalarıyla ferağ-nâk olmuşlar gâdbâ nâmında bir nâkaları var idi ki rükûb ve müsâbağada isti'mâl buyurup bir kimesnenin devesi bunu geçmiş değil iken bir def'a sebkat olunmağla ehl-i İslâma bu vaz'dan meşakkat ve ızdırâb huşûli mahşûs-ı 'âlileri olduğda be' is yokdur. İnnennâse izâ refe'û şey'en ve da'ahullâhû, kelâmı dürer nizâmlarıyla harâretlerin teskîn buyurdukları ve nâka-i mezkûre peygamber

‘aleyhişşalâtü ve'sselâmın civâr-ı rahmâne hırâmân olmalarından sonra ile'l memât ekl ve şürbe ragbet itmediği muşarrahdır. Sünen-i dârî kuṭnîde mestûr olduğuna göre fahr-i kâ' inât mürâhene ya'ni bahş ve üveydil ile daḥî koşu buyururlar imiş, hatta bir kerre sebḥe nâm feresleriyle mürâhene ve sebkat buyurdıkları mervîdir ve peygamber ‘aleyhişşalâtü ve'sselâm müsâbağa huşûşunda ihtimâmlarına binâ'en kenduleri koşu meydânının nihâyetinde ku'ûd ve bir çizi çizüp hattın iki başına karşı karşıya iki adam ta'yîn ve koşu atları bu iki kimsenin mâbeyninden geçmek

9a

üzere tenbîh ve ednâ mertebe kulak ve yâhud 'izârıyla ilerü geçene sebkat hükmü verilmek üzere sipârîş buyurdıkları görülmüşdür, Kütüb-ü siyerden Sîretü'l Halebi nâm kitâb-ı ḥaḳîkat nişâbda mestûr olduğuna göre fahr-i kâ' inât 'aleyhi efdalü't-tahiyyât Medine' i Münevvere ile Şâm miyânında vâki' tebük gâzâsında râkib oldukları taraf nâm küḥayl-i şabâ- refhtarın ta'lîk-i şa'îrine bizzat kıyâm ve ridâ' i şerîfeleriyle zâhrını mesḥe ihtimâm buyurdıklarında ba'zı aşḥâbdan yâ resûlullah ridâñız ile zâhr-i tarafı mesh buyurur musuz denildikde beli mesh iderüm ve câiz ki bu vaz'ı bana Cibril 'aleyhi'sselâm emretmiş ola diyü cevab virmişlerdür, ba'zı aḥbârdan daḥî şöyle mervîdir ki emir-i beyt-i muḳaddes olan Temîmü'd-Darî nâm şaḥâbiniñ ḥuzûruna varup atınıñ yemin tanzîf ve tenkîh ider gördüğümde yâ emir sizden gayrı bu işi görür yok mudur didim buyurdular ki peygamber 'aleyhi's şalâtü ve's selâmdan mesmû'um olmuşdur ki bir adam feresinin şa'îrini taḥîr ve tenkîh ba'dehû üzerine ta'lîke mübâşeret itse Cenâb-ı Ḥaḳ her bir dânesi muḳâbelesinde ana ḥasenât iḥsân ider. Ḥazret-i 'Ali mefḥar-i mevcûdâtдан rivâyet itmiş ki cennette bir şecere' i fâḥire mevcûddur ki a'lâsından ehl-i cennet için ḥulel ve ḥıl'atler ve aşâğısından yakûti licâmlar ile zeheb-i

9b

ḥâlişden maḥlûḳ revş ve bûldan müberrâ ve tûyûr gibi ecniḥa ve ḥuṭây-i vâsi'a ile mevşûf ve muḥallâ ablaḳ atlar zuhûr itmekle gündüzlerde şâ'im ve gecelerde kâ'im olmuş, ehl-i cennet üzerlerine süvâr ve irâde itdikleri maḥallerde uçarlar, imâm şa'lebi rivâyetine göre efrâsdan her birine tûlû'-ı fecr vâktinde du'aya izin verilmekle yâ rabbi benî âdemden beni her kime iḥsân idersen ehl ve malının ziyâde sevgülüsü kıl diyü temenni ider. 'Arabînin biri ḥuzûr-i risâlet- penâhiye gelüp yâ resûlullah ben ḥayli

severim pes cennetde hayl var mıdır didükde cennete dühülün vaktinde saña yâkutdan mahlûk iki kanatlı bir feres yanaştırılır üzerine binüp cennet içre murâd itdigiün yirlerde uçarsın diyü buyurmaları hayle muhabbet müceb-i sa'âdet-i dünya ve âhiret idüğüne işâret-i bâ-beşâretdür. El hâtıme haylin yümün ü şeâmeti ve 'inde'l fuqahâ eklinün hall ve hürmeti ve ba'zı garîbe haşleti beyânındadır. Kibâr-ı muhaddisîn 'Abdullah ibn 'Ömer'den ol daği Cenâb-ı Hayru'l Beşerden. Eşşûmu fi şelâşin el mer'etü ve'd-dâru ve'l-feresü hadîs-i şerîfini rivâyet eylediklerine binâen aşhâb-ı tahkîk ve tevfiğ, bu hadîs-i enîkîñ ma'nâsında ihtilâf idüb ba'zılar ma'nâ-yı zâhirisi üzre îkâ ü hadîs-i tabereden mahşûş ve müstesnâ tutmuşlar, ba'zılar mer'enin

10a

Şe'âmeti tül-i lisân ile 'adem-i vilâdeti ve dârin nühûseti kendi zîklığı ile konşularınıñ kabâhati ve feresiñ yümnsüzlüğü harûnluğuyla bahâsınıñ vefretidür diyü tevcîh ve ba'zılar aşhâbının i'tikâdına tâbi'dir diyü tenbîh etmişlerdir. Bu muqâbelede el bereketü fi şelâşin el mer'eti ve'l feresi ve'ddâri hadîs-i şerîfi zîb- efzâ-yı şahâif-i âşâr olmağın yine 'Abdullah bin 'Ömer der ki fahr-i kâ' inâtdan ma'nâsın istifsâr eyledigimde feres ürkek ve zî-muhâlefet ve 'avret eski kocasına ehl-i hanîn ve muhabbet ve hâne mescid-i şerîfden bu'd ile gayri mesmû' el-ezân ve'l ikâmet olursa meş'üm ve menhûs bu şıfatdan mu'arrâ ise yümün ü bereket ile maqrûn ve me'nûs olur diyü buyurmuşlar. Fahr-i Kâ'inât atda şikâlden haz itmedikleri kütüb-ü ehadîsde mestûr olup şikâl sağ ayağıyla şol eli yâhûd sağ eliyle şol ayağı beyaz olmağdır diyü tefsîr olunmuş ba'zılar üç ayağı beyaz ba'zılar bir tarafında eli ve ayağı beyaz olmağla ma'nâ virüp haz olunmadığı köstekli şûretinde göründüğünden yâhûd hasbe'l tecrübe ol maqûle atıñ şuyu iyi olmadığı ma'lûm olduğundan olmuş ola e' imme-i müctehidînden imâm Şâfi' ve ebu Yusuf ve imâm Muhammed 'aleyhim rahmâtü's-şamed lühûm-i huyûlin me' kûlâtın istihlâl ve Müslim ve Buğâri aħbârından nehy-i reşûlullah sallallâhu te'âlâ 'aleyhi vesellem yevme haybere 'an lühûmi

10b

el humru'l ehliyye ve rahhaşa fi lühûmi'l-hayl hadîs-i şerîfiyle istidlâl etmişler imâm a'zam ve imâm Mâlik mücerred rükûb ve zînet için mahlûk olmağ binâen hürmet ve kerâhetine zâhib ve sâlik ve sünen-i ebi Dâvud ve ibn Mâce merviyâtından inne'n nebîyye şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem neha 'an ekl-i lühûmi'l-hayli ve'l-bigâli ve'l-

hamîri hadîs-i şerîfi ve'l-hayle ve'l- bigâle ve'l hamîre li-terkebûhâ ve zîneten, âyet-i kerîmesiyle ihticâc eyledikleri mahallinde mufaşşaldır. Ekşer müfessirîn ve min ribâtî'l hayli âyeti siyâkında şeytân feres-i 'atîk şâhibine yaklaşmaz ve mevcûd olduğu saraya girmez diyü hadîs-i şerîf sevķ ve tesyîr ve 'atîki sâbık ve hayırlu ile tefsîr iderler haylin tabâ' ve ahlâkıdan olmak üzere mezkûrdur ki kendi zâtıyla ibtihâc ve ihtiyâl ve şâhibine izhâr-ı muhabbet ve delâl idüp ğayr hayvaniñ artuĝın yemez ve suyu bulandırmayınca içmez ve ecnebî adamı üzerine bindirmez imiş. Benî âdem gibi düş görmekle ma'rûf ve hiddet-i başar ile mevsûfdur. Mervân halîfenin bir gögellü aşķar atı olup sâ' isi izinsiz yanına varamazdı. Şöyle ki ahur kapusına geldikde yem torbasını tahrîk ile istîzân ider, şomurdanur ise yanına varır, sükût iderse ırak tırur imiş böyle böyle

11a

Mehâsin ve evzâ'ınun ğâyeti olmayub bu bâbda mahşûş kitablar taşnîfi ile şânına i'tibâr ve hasbe'l isti'râd âdâb ve muhâzara kitablarında haşâ'îş ve evşâfi tebyânına ibtidâr olunmuşdur. Rü'yâda görülmesi bâ'îş-i kuvvet ve 'izzet ve zînet ve ba'zı kerre şâhib-i rü'yânın ittisâ'-i hâl ve düşmene zafer bulmaĝla mesrûru'l-bâl olmasına delâlet ider diyü ta'bîr iderler. Hâlid bin Velîd hazretleri şavt ve şahîli kâlîl olduĝu için, muşâf ve muķâtelede efrâs ve huyûlin ünâşına rükûb ve sâ'ir aşhâb-ı kirâm şufûfda zükûrını ve ĝârât ve şeb-hûnlarında ünâşını ihtiyâr buyurduķları meşûrdur. Câhizden ünâşınıñ ahÿâne hayz görmesi ve zükûrınıñ doķsan sene mu'ammer olması menķûldür. İsti'râd kibâr-ı tâbi'inden Ebân ibn ebi 'ıyaş hâdim-i resûlullah Enes ibn Mâlik rağiyallâhu 'anhadan rivâyet ider ki Mülûk-u benî ümeyyenin hâmisi 'Abdu'l-Melik ibn Mervân 'ummâl ve ümerâsından Haccâca mektub yazup, Enes hazretleriniñ manzûr ve mükerrem olmasın emreylediğine binâen, Enes hazretleri Haccâc'ın meclisine âmed şud ider imiş, bir gün Haccâc yâ Enes saña atlarımı 'arz ve irâ'et ideyim. Resûlullâhıñ atlarıyla beynlerinde münâsebet ve müşâbehet var ise bana beyân it dimiş. Enes hazretleri Haccâc'ın

11b

Huyûline ba'de'n-nazar anlar ile bunlar miyânında hiç münâsebet yokdur diyü Haccâcın hâtırın mükedder itmegin yâ Enes eğer Emîrül mü 'minînin ikrâmına müte'allik emr ü fermânı der-miyân olmasa seni şimdi 'alef-i şemşîr-i bürrân iderdim didükde, ya Haccâc sen bu niyyeti icrâyâ kâdir degilsin. Zirâ fahr-i kâ'inât bana bir du'â-i şerîf ta'lîm buyurmuşdur okudukça beni her mazarrîñ şerrinden emîn ider didükde Haccâc şûret-i gâzab ve gîlzeti mülâyemet ve mülâtafaye tebdîl ve öyle ise oldu'âyı oğlum Muhammede ta'lîm it diyü niyâz ve ricâ etmiş iken ben ol ma'kûle adama ta'lîmden ibâ ve istiğnâ eyledim dimiş. Râvi'-i kıssa Eban Mûmâ- ileyh Enes hazretleri hâlet-i ihtizârında beni huzûrına ihzâr ve beynimizde sâbık ve ber-çarar olan hûkûk-ı sohbet ve uhuvveti yâd ve tezkâr iderek saña ma'hûd du'âyı ta'lîm ideyim ammâ nâ sezâyâ telkîn etme diyü sipâriş ve tavşiyeye itdi didigi ba'zı mu'teberâtda mestûrdur. Binâen-'alâ- zâlik risâle- i cemîle böyle bir fâ' ide-i celîle ile müzeyyen ve müsekkıyyü'l hıtâm kılınmağ münâsib görülmüşdür. Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber bismillâhi 'alâ-nefsi ve dînî, bismillâhi 'alâ-ehlî ve mâlî, bismillâhi 'alâ-küllî şey ' in a'tânî rabbi, bismillâhi hayri'l- esmâ'i, bismillâhillezî lâ yedurru me'a ismihi şey 'ün fi'l ardi velâ fi's-semâi ve hüve's-semî'ül-'alîm, bismillâhi iftatahtu

12

Ve 'ale'llâhi tevekkeltü, Allâhu, Allâhu, Allâhu rabbi lâ üşriku bihi şey 'en. Allâhümme innî es 'elüke min hayrike ellezi lâ yu'tîhi ehadun gayrük, 'azze cârük ve celle senâ 'ük ve lâ ilâhe gayrük. İhfiznî ve'c'alnî fi 'iyâzîk, min şerri külli zî şerrin halâktehû ve ehterzûbîke minhüm ve ükaddimü beyne yedeyye. Bismillâhirrahmânirrahîm. Kul huvallâhu ehad, allâhü's-şamed, lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ehad. Ve min halfî mişlü zâlike ve 'an yemînî mişlü zâlike 'an leyesârî mişlü zâlike ve min fevkî mişlü zâlike ve min tahtî mişlü zâlike.

1167

temmet

fi receb

3.1. Sözlük

A

a'lâ: İyi, güzel. (MOL)

'abâret: İbarete, oluşan ortaya çıkan meydana gelen. (OTS)

'abd: Allah'ın kulu, kul. (OTS)

ablak: Alaca renkli at. (EL-İS)

'âcizâne: Çaresiz olarak. 2. Alçak gönüllülüğü göstermek için kullanılır. (OTS)

Âdâb: Edepler. (MOL)

'adât: Adetler. (OTS)

'add: 1. Sayma sayılma. 2. İtibar etme edilme. (OTS)

'adem: Yokluk, bilinmezlik. (OTS)

'âdet: Görenek usul tabiat alışkanlık. (FD)

'adl: Doğruluk. (FD)

'adüv: Düşman, hasım. (FD)

âfâk: Ufuklar. (OTS)

âfet: 1. Bela, kötülük, sakınılacak şeyler. 2. İnsanın başını döndüren, adamı aşk belasına düşüren dilber. (OTS)

âfitâb: 1. Güneş. 2. Güneş ışığı. 3. Yüz güzelliği. 4. Güzel kadın, sevgili. (OTS)

ağarr: çehresi ak olan at. (EL-İS)

ağbes: Kula at. (EL-İS)

aḥbâr: Haberler. (MOL)

aḥbâr: Haberler. (OTS)

aḥra: Daha layık, münasip, uygun. (FD)

aḥvâ: Kararmış nesne. (OTABL)

aḥvâl: 1. Oluşlar durumlar. (FD)

aḥyân: Vakitler, anlar. (OTS)

'aḥar: İrat getiren mülk. (MOL)

‘aql: Akıl. (MOL)

aķnef: Ensese ak olan at. (EL-İS)

‘alâ: Üst, üzre fevk. (OTS)

alâmât: İşaret, iz nişan. (FD)

‘alef: 1. Yem. 2. Basit ve bayağı duygular, nefse özgü tutkular. (OTS)

‘âlem: Dünya, cihan. (FD)

‘âlemiyân: Aleme mensup olan, insanlar. (FD)

‘âlem-tâb: Bütün dünyayı aydınlatan güneş. (OTS)

‘alîm: Çok bilen (Allah’ın sıfatlarından, bilgisi ezeli ve ebedi olan demektir.) (FD)

Allâhu ekber: Allah büyüktür. (OTS)

almaz: Alt dudağı ak olan at. (EL-İS)

âmed: Geliş, gelme. (OTS)

‘amim: Umuma ait umumi, genel uygun. (FD)

Ammâ ba‘d: Bundan sonra gelelim maksadımıza. (FD)

‘amme: Umuma mahsus olan. (FD)

ân: 1. Bir an. 2. Güzellik cazibe. (OTS)

‘anberîn: Anber kokulu. (FD)

‘arak: Rakı. (FD)

‘âriyet: Ödünç, eğreti. (FD)

‘arşa-i ’âlemde: Dünya arsası. (FD)

‘arz: Sunma, takdim. (OTS)

âşaf: Vezir. (FD)

a‘şam: Ön ayağı ak olan at. (EL-İS)

aşâr: 1. İzler, nişaneler, alametler. 2. Abideler. 3. Hikayeler. (FD)

âşâr: Eserler, izler. (MOL)

a‘şâr: Yüzyıllar. (FD)

aşhâb: 1. Sahipler. 2. Peygamber efendimizi gören müminler. (MOL)

‘aşır: 1. Çağ, zaman, devir. 2. İkinci vakti. (OTS)

aşka‘: Başının tepesi beyaz olan at. (EL-İS)

âşikâr: Ortada, apaçık, meydanda. (OTS)

aşkar: Bütün vücuduyla yelesi ve kuyruğu safi kırmızı olan at anlamındadır. (EL-İS)

‘atâd: 1. Lüzumlu aletler takımı. 2. Büyük kadeh. (FD)

‘âtıf: Koşu atlarından yedinciye verilen isim. (EL-İS)

‘atîk: 1. Eski, kadim. 2. Azatlı, özgür. 3. Soylu. 4. Güzel ve genç kız. (OTS)

atıyeb: Çok güzel. (OTS)

‘avâli: Büyük ve saygılı kimseler, yüceler, Medine etrafındaki semtler. (OTABL)

‘avârif: Bilginler. (OTS)

‘avret: 1. Setri vacip olan azayı beden, açığı haram olan yerler. 2. Karı, zevce. (MOL)

Âyât: Kur’an’ın cümleleri. (FD)

aylık: Bir ay süren iş veya durum. (OTS)

‘azamet: Büyüklük, ululuk. (OTS)

âzim: Büyük, ulu, iri. (FD)

B

bâ: İle birlikte. (OTS)

bâb: Bir kitabın bölümleri. (OTS)

bâd: Rüzgar. (OTS)

ba‘d: Sonra. (OTS)

ba‘dehû: Ondan sonra. (MOL)

bâd-ı şimâl: Kuzey rüzgarı. (OTS)

bahâ: 1. Kıymet değer. 2. İncelik, zarafet. 3. Işık. (OTS)

bahâr: Kışla yaz arasındaki mevsim, ilk yaz. (FD)

bahâriyye: Baharla ilgili. 2. Kasidenin bir bölümü. 3. Padişahın verdiği yazlık elbise. (OTS)

bahrî: 1. Denize ait. 2. Savaş gemilerinden oluşan donanma. (OTS)

baḥş: Bağış, ihsan. (FD)

baht: Talih, kısmet. (OTS)

bâ'is: Sebep olucu, olan. (MOL)

bâkî: 1. Sonsuz, ebedi. 2. Kalan, artan. 3. Allah'ın adlarından. (OTS)

bâl: 1. Gönül, hatır, kalp. 2. Kanat, kol. (MOL)

bâr: Tanrı, Allah. (FD)

bâre: Kale duvarı, duvar. (OTS)

bâr-gâh: Girmek için izin almak lazım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan. (FD)

bâri': Koşu atlarından dördüncüye verilen isim. (EL-İS)

ba's: Gönderme, gönderilme. (FD)

başar: 1. Görüş görme. 2. Göz. 3. Gönül gözü. (OTS)

bâzâr: Alış veriş, alış veriş merkezi, eski takvime göre haftanın ikinci günü, gösteriş. (OTS)

be: İle, birlikte. (OTS)

be' is: 1. Engel uyuşmama. 2. Kötülük zarar. (OTS)

becân: Cana gelmek. (FTL)

bedîdâr: Görünen, zahir, ayan. (OTS)

behcet: Sevinç, güzellik, güler yüzlülük, şirinlik. (FD)

behîm: Tek renk olan at. (EL-İS)

benân: Parmaklar, parmak uçları. (FD)

ber: Edat-1 istila üzere. (MOL)

ber: Göğüs, sine. (OTS)

beşâret: Müjde. (FD)

beyân: 1. Anlatma açık söyleme. (FD)

beyân: Açıklama. (OTS)

beyn: 1. Ara, aralık. 2. Arada, araya . (OTS)

bi-‘avni: Yardımıyla. (FD)

biġâl: Katırlar. (OTS)

bihbûd: İyilik, sağlık. (OTS)

bilâd: Memleketler, şehirler, kasabalar. (FD)

binâ’en: Dayanarak, istinad ederek. (OTS)

bi-smi: Adına (Allah). (OTS)

buyurmak: Birşeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek. (TS)

büldan: Beldeler, şehirler, iller, memleketler. (OTABL)

büleġâ: Güzel söz söyleyenler. (OTS)

bürhân: Delil, ispat. (FD)

büved: Belki, gibi. (FTL)

C

celâl: Ululuk, azamet. (OTS)

celîl: Büyük, ulu. (FD)

celîl: Büyük. (MOL)

cem: 1. Hükümdar, melikşah. 2. Çok, çokluk. (OTS)

cem: Birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim. (FD)

cemâl: Yüz güzelliği. (FD)

cemîl: Güzel. (MOL)

cemzîver: Yüzü, karnı ve dört ayağı beyaz olan at. (EL-İS)

cenâb: Şeref onur ve büyüklük terimi olarak kullanılır. (FD)

cenâb-ı bârî: Allah. (OTS)

cenîb: Yedek hayvanı. (MOL)

cennât: Cennetler. (FD)

ceryu: Suyun ve diğer sıvıların akması, cereyan. (OTABL)

cevâd: Cömert, bahşîşi bol veren. (OTS)

cevelân: Gezip tozma dolaşma. (OTS)

cihân: Dünya, alem. (FD)

cihân-dâr: Hükümdar, padişah. (FD)

cilve-ger: Cilveli. (OTS)

cism: İnsan ve hayvan bedeni, gövde boy. (OTS)

cûd: El açıklığı, cömert. (OTS)

cuy: Nehir akarsu ırmak. (FD)

Ç

çapul: Yağma. (OTS)

çemen: Çimen. (FD)

çi: Nasıl, ne kadar. (FTS)

çû: Gibi, mademki, çünkü, nasıl. (FD)

çün: Gibi, nasıl, çünkü, mademki. (OTS)

D

dâd: 1. Doğruluk, adalet. 2. Şikayet. 3. Kısmet, bahşîş. (OTS)

dâr: 1. Darağacı. 2. Ev, ocak. 3. Yurt, memleket. (OTS)

darb: Damga vurma, damgalama. (OTS)

dâred: Tuttu anlamında. (FTL)

dâver: 1. Cenab-ı Hakkın adı. 2. Doğru insafli olan hükümdar veya vezir. (FD)

debîr: Katip, yazıcı, müsteşar. (OTS)

dehâ: Zekiliğin anlayışlılığın ve uyanıklığın son derecesi. (FD)

dehân: Ağız. (FD)

dehed: Verdi anlamında. (FTS)

delâ'il: Deliller. (OTS)

delâl: Naz, işve, cilve. (OTS)

delâlet: Yol gösterme. (FD)

dem: 1. Soluk, nefes. 2. An, zaman lahza. (OTS)

derdest: 1. Elde etme tutma. 2. Elde bulunan yapılmakta olan. (OTS)

derîçe: Pencere, küçük kapı, oyma kapı. (OTS)

derk: Anlama, kavrama. (OTS)

der-miyân: Ortada, arada. (OTS)

dervîş: 1. Yoksul fakir. 2. Tarikatlardan birinin şeyhine bağlanarak hizmet eden kişi. (OTS)

dest: El. (OTS)

dest-gîr: Elinden tutan, yardımcı. (OTS)

devâb: Yüklü binek hayvanları. (FD)

dü esbe: İki atlı. (EL-İS)

devletlü ‘uûfetlü: Vezirlere, müşirlere, padişah damatlarına verilen unvan. (FD)

devrân: Devir, felek, dünya. (OTS)

dilâ: Ey gönül. (OTS)

duhûl: İçeri girme, içine girme. (FD)

durûb: Dövmeler, vurmalar, çarpmalar. (FD)

dürer: İri inci taneleri. (OTS)

dürûd: 1. Dua övgü, esenleme. 2. Ekin biçme. 3. Kesilmiş ağaç kereste. (OTS)

E

e'imme: İmamlar. (OTS)

ebşar: Gözler. (OTS)

ebû: Baba, ata. (FD)

ebyât: Beyitler. (OTS)

ecnebî: 1. Yabancı, misafir, taşralı. 2. Bir devlete göre kendi tabiiyetinde olmayan gerçek veya hükmi kimse. (OTS)

ecniha: Kanatlar. (FD)

ecred: Tüysüz adam, otsuz yer. (FD)

edhem: Kara yağız at. (FD)

ednâ: Daha aşağı, alçak, adi. (OTS)

efdal: Daha faziletli, daha üstün. (OTS)

efdâlle (efdâl): 1. Ziyadeler, fazlalar. 2. İhsanlar, meziyetler, lütuf, iyilik. (OTS)

efrâs: Atlar, beygirler, kısraklar. (FD)

efres: Atlar. (OTS)

efzâ: Arttıran, çoğaltan. (OTS)

eḥad: Bir adeti, tek. (MOL)

eḥaḳ: En doğrusu. (ATS)

ehl: 1. Sahip, malik. 2. Oturan, sakin. (OTS)

ehliyet: 1. Yetki, işe yarar olma. 2. İktidar, liyakat. (OTS)

e'iddu: Hazırlayan. (ATS)

ekâsire: Eski acem padişahları. (FD)

ekber: Daha büyük. (ATS)

ekl: Yeme. (OTS)

ekşer: En çok daha ziyade. (OTS)

elḳâb: Lakaplar. (OTS)

elyak: Pek yakışan, en layık. (OTS)

emel: Ümit, arzu, hırs, tamah. (FD)

emşâl: 1. Numuneler, örnekler. 2. Eş benzer. (FD)

emşâr: Büyük şehirler, memleketler. (FD)

enâm: Yaratılmış olanlar, halk insanlar. (FD)

enbâz: Ortak, şerik. (OTS)

endîşe: Düşünce, vesvese, merak, kaygı. (FD)

ene: Ben. (ATS)

engiz: Koparan, karıştıran, depreten. (FD)

enmer: Kaplan renginde olan at. (EL-İS)

enşâr: Yardımcılar, koruyucular. (FD)

envâr: Ziyalar, aydınlıklar, ışıklar. (FD)

enẓâr: Nazarlar. (OTS)

ercâ: Daha (en pek çok) rica edilen, istenilen. (FD)

ercel: Arka ayağı ak olan at. (EL-İS)

erḥal: Sırtı ak olan at. (EL-İS)

erḥam: Başı ak ve diğer azaları siyah olan at. (EL-İS)

erih: Temiz ve güzel kokan. (OTABL)

eršem: Üst dudağı ak olan at. (EL-İS)

esâmî: Namlar, adlar. (FD)

esb: At, beygir. (FD)

eşbağ: Kuyruğu ak olan at. (EL-İS)

esbân: 1. Kadınların başlarını örttükleri ince ve güzel bir örtü. 2. Kadınların yüzlerini kapadıkları tül peçe. (FD)

esbeş: Onun atı. (FTL)

esmâ: İsimler. (FD)

eşgûn: Gayet salına salına yürüyen. (OTS)

eşheb: 1. Beyaz kır at. 2. Soğuk. 3. Güç iş. 4. Arslan. (FD)

eşheb: Doru olan, kuyruğu siyah veya beyazı siyahından çok olan at. (EL-İS)

eşher: Pek şöhretli. (OTS)

etem: Çok mükemmel, noksansız. (OTS)

eṭvâr: Tavırlar. (OTS)

evşâf: Sıfatlar, kaliteler. (FD)

evşâf-ı ḥamîde: Övülen, beğenilen nitelikler. (FD)

evzâ': Tavırlar, hareketler. (MOL)

eyyâm: Günler. (OTS)

ezfer: Güzel kokulu şey. (FD)

ezkâ: 1. Çok zeki. 2. Daha temiz, lekesiz, daha faziletli. (OTS)

e'zz-Allâh: Allah aziz etsin. (FD)

F

fâhire: 1. Onurlu, şanlı şerefli. 2. Olgun, kusursuz mükemmel. 3. Kıymetli. (OTS)

fahır-i kâinât: Hz. Muhammed. (FD)

fâ' ide: Fayda, yarar. (OTS)

fâris: 1. Atlı, süvari. 2. Binici, ata binmekte usta. (OTS)

fazîlet: Güzel vasıf. (FD)

fazl: 1. Fazla ziyade. 2. Üstünlük. 3. İyilik fazilet. (FD)

fecr: Sabaha karşı, tan yelinin ağırması. (FD)

fed-fed-i: Metruk arazi, boş arazi. (ATS)

fehvâ: Mana, anlam. (FD)

felâhun: Eflatun. (OTS)

felek: Gökyüzü, baht, kader, evren, alem. (OTS)

ferah- nâk: Sevinçli mutlu. (OTS)

ferâset: Ata iyi binmek ve güzel beslemek. (EL-İS)

ferâşe: Kelebek. (OTS)

feres: At, beygir. (FD)

ferîde: Benzersiz eşi olmayan. (OTS)

fermân: Emir, buyruk. (OTS)

fersân: Derisinden kürk yapılan bir tür kır sansarı. (OTS)

ferzîn: Satranç oyununda vezir. (FD)

fesîh: Geniş, açık, genişleme, açılma. (FD)

fevvâre: Fıskıye. (FD)

fezâil: Faziletler. (OTABL)

fi sebîli: İçin yolunda, uğrunda. (ATS)

fiġan: Izdırap ile baġırıp çağırma inleme. (FD)

fiskil: Koşu atlarından onuncuya verilen isim. (EL-İS)

fuḡahâ: Fıkıh ilminin üstadları. (FD)

fûlân: Herhangi bir şahıs yer zaman, belirsiz bir şey. (OTS)

fürsânihâ: Usta biniciler, atlılar. (FD)

fürûs: Atlar. (OTS)

fürûset: Ata iyi binmek ve güzel beslemek. (EL-İS)

füyûzât: Erdemler. (OTS)

G

ġabġab: Çene altı, çifte gerdan. (FD)

ġaḏbâ: Peygamberimizin devesinin adı. (EL-İS)

ġâhî: Bazen, ara sıra. (FD)

ġaj: Allık, kalem. (FTL)

ġaliye: Misk ile amberden yapılmış siyah kokulu bir madde olup boya olarak kadınlarca saçlara ve başlara sürülür. (FD)

ġanâim: Ganimet. (FD)

ġârât: Yağmalar, çapullar. (OTS)

ġarîb: 1. Kimsesiz zavallı. 2. Gurbette bulunan yabancı. 3. Tuhaf. 4. Dokunaklı. (FD)

ġâşiye: 1. Örtü, zar, perde. 2. Atın sırtına veya eyerinin altına örtülen bez örtü. (OTS)

ġâyet: 1. Son, bitim, nihayet. 2. Netice, maksat, meram. 3. Çok, pek çok, son derece. (OTS)

ġazâ: Din uğruna yapılan savaş ve galibiyet. (OTS)

ġazab: Darılma, kızma, öfkelenme. (MOL)

ġazâl: 1. Erkek geyik. 2. Geyik yavrusu. (OTS)

ġâzî: Gazâ eden, ordunun başına geçen, savaştan sağ dönen. (FD)

ġedâ: Dilenci, yoksul. (FD)

ġerd: Toz, toprak. (FD)

ġerdûn: Dönücü, dönen, devreden. 2. Felek, dünya, sema. (FD)

geşt: 1. Gezme, seyretme. 2. Geçme. (OTS)

ğılâb: Kazanmak için birlikte mücadele etme, ortak çalışma. (OTS)

ğılzet: Kalınlık, kabalık. (MOL)

girân: 1. Yüklü, ağır. 2. Kötü fena kokmuş. 3. Bıktırıcı. 4. Sert. (OTS)

gird: Yuvarlak. (OTS)

gûne: Tarz yol. 2. Sıfat renk. (OTS)

gûyâ: 1. Söyleyen, konuşan. 2. Sanki, diyelim ki. (OTS)

gül-âb: Gül suyu. (OTS)

gül-gûn: Gül renkli. (OTS)

gül-şen: Gül bahçesi. (FD)

gürih̄te: Kaçmış, kaçkın. (OTS)

H

hâdim: Hizmet eden, hizmetçi, hizmetkar. (OTS)

hâfiyye: Gizli. (OTS)

hâhed: İstedi anlamında. (FTL)

hahem: İsterim manasına fiil. (OTABL)

hâhi: İstersin anlamında. (FTL)

hâk: 1. Toprak. 2. Alçakgönüllülüğün ifadesi olarak sufi. (OTS)

hâkan: Hükümdar. (OTS)

hâkîr: Hor, bayağı, kişiliksiz. (OTS)

hâlâ: Şimdilik, henüz. (OTS)

halağa: Yaratmak, yoktan var etmek. (ATS)

hâlât: Haller. (OTS)

hâlet: Keyfiyet, nitelik, durum, hal. 2. Konum, yapı. (OTS)

hâliş: Hilesiz, katkısız. (FD)

halk: Yaratma, yaratılma. (FD)

hall: 1. Çözme sorunu giderme. 2. Problemi sonuçlandırma. (OTS)

Hallağ: Hak edici, hâlik, yaratıcı, yaratan. (FD)

hamâr: Eşek. (ATS)

hamd ü sipas: Allah'a şükür. (FD)

hâme: 1. Kalem. 2. Yazar, sanatçı. (OTS)

hâme: 1. Kalem. 2. mec. Yazar sanatçı. (OTS)

hâmis: Beşinci. (FD)

hâmis: Beşinci. (MOL)

hamle: Saldırma, atılma, hücum. (OTS)

hân: Hükümdar, hakan. (FD)

hande: Gülüş. (OTS)

hanîn: Şevk, arzu, iştiyak, istek. 2. Şiddetli arzudan doğan feryat inilti. (FD)

harâret: 1. Isı sıcaklık. 2. Ateş, yanma. (OTS)

hareket: 1. Kıılmıdanma. 2. Bir işte bulunma. 3. Tarz davranış. 4. Yola çıkmaya başlamak. (OTS)

harûn: 1. Doğru gitmez, gemdenanlamaz, huysuz at. 2. Söz dinlemez, inatçı. (OTS)

haşâ'îş: Birşeye mahsus olup başkasında bulunmayan, keyfiyet. (MOL)

hasb: Göre, gereğince, sebebiyle. (OTS)

hasb: Göre, nazaran, gereğince. (FD)

hasenât: İyilikler. (MOL)

haşlet: İnsanın yaratılışındaki huyu tabiatı. (FD)

haşr: İçine alma, kaplama. (OTS)

hâssa: 1. Özellik, özgülük. 2. Saraya veya padişaha özgü hizmet. (OTS)

hâtemiyyet: Mühürle ilgili, mühür yapan. (FD)

hâtır: 1. Hatır, gönül, kalp. 2. Bellek zihin. 3. Durum, hal keyfiyet. 4. Birine karşı saygı ve sevgi. (OTS)

hâtîme: Yazma eserlerin son bölümü. (OTS)

havâle: 1. Bir işi başka birine bırakma. 2. Görmeyi önleyen şeyler. (FD)

ḥavâs: Hasseler, duyular. (OTS)

ḥayl: 1. Atlı, at. 2. Grup. (OTS)

ḥayvânât: Hayvanlar. (OTS)

ḥayyiz: 1. Taraf, meydan, mekan. (OTÜS)

ḥayz: Kadınlarda aybaşı, adet görme. (OTS)

ḥazî: Koşu atlarından altıncıya verilen isim. (EL-İS)

ḥazret: Saygı, saymak üzere büyüklere verilen unvan. (FD)

her-dem: Her zaman, sürekli. (OTS)

hereb: 1. Kaçma. 2. Şiddetli keder. (FD)

heydeb: Yere yakın olan bulut. (OTABL)

ḥıl'at: Yüklenen at anlamındadır. (EL-İS)

ḥıl'at: Hükümdarların ve vezirlerin birine hürmet ve mükafat karşılığı olarak giydirdiği kaftan. (OTS)

ḥılqat: 1. Yaratma. 2. Yaradılış, fitrat. (OTS)

ḥırâmân: Salına salına naz ve eda ile yürüyen. (OTS)

ḥışân: Aygır. (OTS)

ḥıtâm: Bitme, tükenme sona erme. (OTS)

ḥızr: Kul sıkıldığı zaman yardım eden peygamber. (FD)

ḥicr: Men etmek, bırakmak, şer'an haram olan şey. (OTABL)

hidayet: Hak yoluna doğru yola kılavuzlanma. (FD)

ḥikmet: Bilgelik hakimlik. 2. Sır ne olduğu anlaşılmaz sebep ve hakikat. (OTS)

ḥilâf: 1. Karşı zıt. 2. Yalan. (FD)

ḥilâfet: 1. Bir işin yerini tutma. 2. Halifelik. (FD)

ḥimâyet: Korunma. (OTS)

himem: Emekler, çalışmalar, ermiş olanların tesirleri. (FD)

himmet: Gayret, emek. (FD)

ḥink: Kır at. (OTS)

huceste-hışâl: Geleceği kutlu ve açık. (OTS)

hudâvend: Hükümdarlık sahiplik. (FD)

huffâz: Hafızlar. (OTS)

huld-i berin: Kutsal cennet. (OTS)

hulel: Elbiseler. (OTS)

hulķ: Huy tabiat. (FD)

hulûl: Gelip atma, girme. (FD)

husrevâne: Padişaha veya hükümdara yaraşır tarzda.

huşûl: Üreme, türeme, ıkma. (OTS)

huyûl: 1. Atlar. 2. Atlı alaylar. (FD)

huyûl: 1. Atlar. 2. Atlı alaylar. 3. Kötüler kalabalığı. (OTS)

huzûr: 1. Hazır bulunma. 2. Rahat. (FD)

hüda: 1. Doğru yol gösterme. 2. Kur'an-ı Kerim. (FD)

hükûmet: Bir ülkeyi yönetme, idare etme, devlet. (OTS)

hümâ: 1. Devlet kuşu. 2. Saadet, kutluluk. (FD)

hümlân: Yüklenen at anlamındadır. (EL-İS)

hürmet: 1. şeref, haysiyet. 2. İkrâm. 3. Bir şeyin şer'an haram olması. (OTS)

hüsn: İyilik, güzellik. (OTS)

hüsrev: Padişah, hükümdar. (FD)

I

ıtlâķ: Salıverme. (FD)

ıttılâ': 1. Öğrenme, tanıma, bilme. 2. Haberli olma. (FD)

İ

ibâ: Nefret etme, tikslenme. (MOL)

ı'ibâd: 1. Abidler kullar, 2. İbadet edenler. 3. Çok bol bereketli. (OTS)

ibn: Oğul. (FD)

ibtidâ: 1. Başlangıç, ilk. 2. Bir işe başlama. 3. Öncelikle, en önce. 4. Bir beyitte ikinci dizinin ilk parçasına verilen ad. (OTS)

ibtidâ: Başlama, başlangıç. (FD)

ibtidâr: Azim ve sürat. (MOL)

ibtihâc: Mutlu olma, sevinme. (OTS)

icâbet: Bir davete katılma. (OTS)

icrâ: Uygulama, yapma yerine getirme. (OTS)

i'dâd: Hazırlama. (FD)

i'dâm: Bir kimseyi kanun gereğince öldürme. (FD)

iddihâr: 1. Biriktirme, saklama. 2. Kıtıkta yüksek fiyatta satmak için zahire toplayıp saklama. (FD)

ifâ: 1. Ödeme, yerine getirme. 2. Bir işi yapma. 3. İş görme. (FD)

iftâ: Fetva vermek. (OTS)

iftirâs: 1. Parçalama. 2. Yere yatırma, zorla yere yıkma veya uzatma. (OTS)

ihdâ: 1. Sunma, hediye verme. 2. Doğru yolu gösterme, doğru yola koyma. (OTS)

ihsân: Yüklenen at anlamındadır. (EL-İS)

ihsân: 1. Bahşiş. 2. İyilik, iyi amel. (MOL)

ihsâs: 1. Üstü kapalı anlatma, duyurma sezdirme. 2. Duyum. (FD)

ihticâc: Delil ve tanık gösterme. (OTS)

ihtilâf: Ayrılık, anlaşmazlık. (OTS)

ihtimâm: İşe dikkatle bakmak. (MOL)

ihtirâm: Saygı, hürmet. (FD)

ihtiyâl: Büyükleme, kibirlenme, gurur taslama. (OTS)

ihtiyâl: Kibirlenme grurlanma. (FD)

ihtiyâr: 1. Yaşlı kocamış olan. 2. Baba veya anne. 3. Seçme, tercih etme, üstün tutma. (OTS)

ihtiyâr: Seçme, seçilme. (FD)

ih̄tizâr: Ölüm anı can çekişme. (OTS)

ih̄zâr: 1. Hazırlama, hazır duruma getirme. 2. Mahkemeye davet olunma, çağırılma, celp. (OTS)

ih̄zâr: 1. Hazırlama, hazır olma. 2. Huzura getirme. (FD)

ih̄kâ: Dayanmak, dayanacak şey vermek. (MOL)

ih̄kâmet: 1. Oturma, yerleşme. 2. Kamet getirme. (OTS)

ih̄kbâl: Baht açıklığı veya yüksek bir makama erişmiş olma. (OTS)

ikrâm: 1. Hürmet saygı gösterme. 2. Ağırılama. 3. Bir şeyi hediye verme. 4. Hesap dışı yapılan indirim. (FD)

ih̄ktidâ: 1. Uyuma, uyum gösterme. 2. Örnek alma. (OTS)

ih̄ktidar: Güç yetme, yapabilme. (FD)

ih̄ktirân: Yakınlaşma, yaklaşma. (OTS)

ih̄ktizâ-yı h̄âl: Durumun gerektirdiği. (OTS)

ileyh: Ona (erkek olan tek kişi). (OTS)

iltifât: 1. Yüzünü çevirip bakma. 2. Dikkat. 3. Hatır sorma. 4. Sözü başka bir şahsa çevirme. (FD)

imkân: Yararlanılan uygun şart. (OTS)

imretih̄: Emrinde. (ATS)

imtinân: İyiliği başa kakma. (FD)

inâ: Kapacak. (FD)

‘inâdı: Israr, ayak direme, dediğinden vazgeçmeme. (FD)

in’âm: 1. Nimet verme, iyilik etme. 2. Yeniçerilerin aylıklarına yapılan zam. (FD)

‘inân: 1. Dizgin yular. 2. İdare etme yürütme. (OTS)

inâş: Kızlar, kadınlar. (OTS)

‘inâyet: 1. Dikkat, gayret, özenme. 2. Lütuf, ihsan, iyilik. (FD)

‘inde: Yanında yakınında. (ATS)

‘indinde: Göre, yanında. (OTS)

inne: Gerçekten doğrusu. (ATS)

innemâ: Sadece, fakat. (ATS)

inşâ: Yapma yapılma, kaleme alma. (FD)

irâd: 1. Gelir, akar. 2. Gelir getiren mülk. 3. Söyleme, dile getirme. (OTS)

irhâb: Korkutma, kaçırma. (FD)

irkâb: Bindirme, bindirilme. (FD)

ısr: 1. İz, ayak yeri. 2. Meslek. 3. Yol, gidiş. (OTS)

isti'dâd: Yaradılıştan gelen veya sonradan edinilmiş yetenek. (OTS)

istidlâl: 1. Bir konuda kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma. 2. Çıkarım. (OTS)

istifsâr: Sormak, sorulmak. (MOL)

istiftâ: Fetva almak isteme. (FD)

istiğnâ: 1. İstemez görünme, nazlanma. 2. Doygunluk, gönül tokluğu. (OTS)

istihkâk: 1. Hakkı olma, hak kazanma, 2. Yapılan hizmet karşılığı kazanılan ücret. (OTS)

istihlâl: 1. Helal sayma, helal olarak kabul etme. 2. Helalleşme. 3. Helal edilmesini isteme, dileme. (OTS)

isti'mal: 1. Kullanma, yapma. 2. Üretme, üretilme. (OTS)

istinâs: 1. Alışma. 2. Ürkekliği kalmama. (FD)

isti'râd: Söz arasında sırası gelmişken. (OTS)

istîzân: Yetki isteme, izin isteme. (OTS)

i'ta: Verme verilme ödeme. (FD)

i'tikâd: 1. Düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma. 2. İnanma. (FD)

i'tinâ: Çok dikkat etme özenme. (FD)

ittisâ': 1. Genişlenmek, bollaşmak. 2. Bolluk, genişlik. (MOL)

ityân: 1. Getirme getirilme. 2. Söyleme bildirme ispat. (OTS)

izâ: Ve, daha sonar, bir anda. (ATS)

'izâm: Büyükler. (OTS)

‘izâr: Yanak, ruh. (OTS)

izhâr: Belirtme, gösterme, ortaya çıkarma açığa vurma. (OTS)

izlâl: Küçük görme, alçaltma. (FD)

‘izzet: 1. Büyüklük, yücelik. 2. Kudret, güç. (OTS)

K

kâb: Övmek, methetmek. (OTS)

ķabâhat: 1. Çirkin eylem. 2. Kusur. (OTS)

kâbet: Acılı sıkıntılı kederli olma. (OTS)

ķâbiliyyet: Yetenek, beceri. (OTS)

ķabza: 1. Tutacak, sap. 2. Bir tutam şey. 3. Pençe. (FD)

ķad: Boy. (FD)

ķadem: 1. Ayak. 2. Adım. 3. Yarım arşın. 4. Uğur. (FD)

ķâdir: Kudret ve kuvvet sahibi. (OTS)

ķadr: Değer, kıymet, onur. (OTS)

ķâim: Namaz kılan. (FD)

kâlâ: 1. Kumaş, 2. Sermaye. 3. Ev eşyası. (FD)

ķalîl: Az, ender, nadir. (MOL)

ķâm: 1. Damak. 2. Arzu istek. (FD)

ķârih: Yaralı, cerahatli, çıbanlı. (OTABL)

ķarîn: 1. Yakın olma. 2. Bir şey, elde eden veya sahip olan. 3. Akraba, komşu, gibi yakın olanlardan her biri. 4. Padişahların sürekli yakınında ve hizmetinde bulunan. (OTS)

ķarnen ba‘de ķarnin: Asırdan asıra. (OTS)

ķaşabu's-sebķ-i: Büyük, üstün başarı göstermek, sergilemek. (ATS)

ķaşâ’ id: Kasideler. (OTS)

ķaşârâ: Özel olarak ayrılmış ve korunaklı yer, özel hücre. (OTS)

ķasem: Yemin. (FD)

ķâşım: Kırıcı, parçalayıcı. (OTS)

ķâsir: Kesreden, kıran. (FD)

ķaşr: Zorlama, zoraki iş gördürme, eksiklik, azalma. (OTS)

ķavl: Söz. (FD)

ķavlen: Söz olarak. (OTS)

ķavm: İnsan topluluğu, hısım akraba. (FD)

ķayâşıra: Kayserler, rum hükümdarları. (OTS)

ķebeş: 1. Yiğit, pehlivan. 2. Demir tokmak. 3. Alık, sersem. (OTS)

ķeenne: Sanki, güya, gibi, benzer. (FD)

ķefere: Kafirler. (OTS)

ķelâm: 1. Söz. 2. Cümleler. 3. Nutuk. 4. Dil-lehçe. (FD)

ķemâl: Olgunluk, değer, kadir. (OTS)

ķerâhet: 1. İğrenme, tiksınme. 2. İstemeyerek veya mecbur kalınarak yapılan iş. 3. Pislik, iğrençlik. (OTS)

ķerîme: Kur'an ayetlerinin her biri, kız, kız çocuğu. (OTS)

ķeşîde: 1. Çekilmiş, çekiliş. 2. Ölçülmüş. 3. Sıra sıra dizilmiş, yan yana gelmiş. 4. Yazılmış, kaleme alınmış. 5. Eski yazıda bazı harflerin üzerine çekilen çizgi. (OTS)

ķeyfiyet: 1. Nitelik. 2. Bir şeyin iyi veya kötü olması. (OTS)

ķezâlik: Keza, bu; bu da öyle. (OTS)

ķezû: Ondan anlamında. (ATS)

ķirtâsî: Sadece beyaz olan at. (EL-İS)

ķıyâm: 1. Kalkma, ayağa kalma ayakta durma. 2. Birine hürmet ve riayet maksadıyla ayağa kalkma. 3. Bir işe kalkışma, teşebbüs. 4. Karşı durma ayaklanma. (OTS)

ķibâr: 1. Büyük, zarif, toplumun saygın sınıfına mensup kimse. 2. Terbiyeli, görgülü. (OTS)

kinâye: 1. Maksadı dolayısıyla anlatan söz. 2. Dokunaklı söz. (FD)

kirâm: Soydan gelenler, ulular, şerefliiler, cömertler. (FD)

kişver: Ülke. (FTL)

ķonşu: Komşu. (OTS)

köstek: Hayvanın iki veya üç ayağına vurulan bağ. (OTS)

ķûd: Derilmez olan at manasındadır. (EL-İS)

ķudûm: Uzak bir yoldan gelme. (FD)

ķul: 1. Köle, esir. 2. Yaratılmış mahluk. (OTS)

ķula: Kızıl ile boz renkleri arasında bir renk. (OTS)

ķulûb: Kalpler, gönüller. (OTS)

ķura‘: Dağ zirvelerindeki keskin kaya. (FD)

ķuţnî: Pamukla ilgili, pamuktan yapılan. (OTS)

ķu‘ûd: Oturmak. (MOL)

ķuvvet: Güç, kudret. (FD)

ķuvvetü'z-zahr: Yedek kuvvet, arka kuvvet. (FD)

ķubrâ: Büyük olan. (FD)

ķühayl: Gözü sürmeli cins arap atı. (FD)

ķüllî: Umumilik, bütünlük. (OTS)

ķümeyyit: Kendi kırmızı, yelesi ve kuyruğu siyah olan at demektir. (EL-İS)

ķünâ: Yer, etrafı çevrilerek ekilen yer. (FD)

ķünd: 1. Kör, keskin olmayan. 2. Cesur yiğit. 3. Kısa biçimsiz. 4. Anlayışsız. (FD)

ķünîd: Oldunuz, yaptınız anlamında. (FTL)

ķütüb: Kitaplar. (OTS)

L

lafz: Sözle ilgili. (OTS)

lâkin: Ama, fakat. (FD)

laţîfe: Güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikaye, şaka. (FD)

laţîm: Yüzünün bir tarafı ak olan at. (EL-İS)

leb: 1. Dudak. 2. Kenar kıyı. (OTS)

lehüm: Onlar için. (ATS)

levâzım: Lazım, gerekli. (FD)

libâs: Giysi, elbise. (OTS)

licâm: Hayvanın ağzına vurulan gem. (FD)

lisân: 1. Ağzın içindeki dil. 2. Bir ulusun konuştuğu lügat. (OTS)

luğat: Sözlük. (OTS)

lühûm: Etler. (OTS)

lütf: İyi davranışta bulunmak, incelik göstermek, bildirmek. (OTS)

M

mâbeyn: Ara, orta. (MOL)

mağlûb: Yenilmiş, kaybetmiş. (OTS)

maḥal: Yer, mekan. (OTS)

maḥal: Yer, mekan. (OTS)

maḥbûb: Sevilen. (OTS)

maḥlûk: 1. Halk olunmuş, yaratılmış. 2. Yaratılmış şey, hayvan, insan. (OTS)

maḥlûk: Halk olunmuş, yaratılmış. (FD)

maḥşûl: İfadenin özü beytin ruhu. (OTS)

maḥşûs: 1. His olunmuş algılanmış. 2. Belli ortada aşikar. (OTS)

maḥşûş: Başkasında bulunmayan kendine özgü. (OTS)

ma‘hûd: 1. Bilinen. 2. Sözü edilen. 3. Bildiğin seninki. 4. Düşkün kadın. (OTS)

mâ'il: 1. Bir tarafa eğilmiş. 2. Bir şeye yeteneği olan. 3. İstekli. (OTS)

maḥrûn: 1. Yaklaştırılmış, uzak değil. 2. Erişmiş, kavuşmuş. (OTS)

maḥşad: Kast olunan, anlatılmak istenilen şey, niyet, amaç. (OTS)

ma'kud: Bağlanmış, bağlı düğümlü. (FD)

ma'kûla: Dile getirilmiş, denilmiş, söylenilmiş (söz). (OTS)

ma'kûle: 1. Tür, çeşit, soy. 2. Bilimsel tasnifi yapılmış. (OTS)

ma'nâ: Anlama, iç yüz. (FD)

manzûr: 1. Bakılmış. 2. Gözde olan. (OTS)

ma'rifet: 1. Bilme, ilim. 2. Ustalık hüner. (OTS)

ma'rûf: 1. Bilinen, çok tanınmış. 2. Namlı, ünlü. (OTS)

maşâf: Harp, savaş. (OTS)

ma'steşa'tüm: Gücünüz ne kadar yeterse. (ATS)

maşrık: Şark, doğu. (OTS)

mazar: Şer, zararlı şey. (MOL)

mazhar: 1. Bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer. 2. Şereflenme. 3. Bazı tekkelerde uyunurken dayanılan kısa değnek, bir çeşit tef. (FD)

mazhariyyet: Erişmişlik. (OTS)

mazmûn: 1. Verilmesi veya ödenmesi gereken borç. 2. Anlam, kavram. (OTS)

mecâlis: 1. Meclisler, toplantılar, toplantı yerleri. 2. Köşkler. (FD)

mecbûl: Yaratılmış. (OTS)

medâr: 1. Etrafında dönülen nokta. 2. Yörünge. (FD)

medh: Övmek. (OTS)

medîha: Övme, mevzulu kaside, manzum. (FD)

mefhar: 1. Övünme, iftihar etme. 2. Övünmeye yol açan durum. (OTS)

mefhar: Övünme. (FD)

mefhûm: 1. Anlaşılmış, kavranılmış. 2. Anlam, kavram. (OTS)

me'hâsin: 1. Güzellikler. 2. İnsan vücudunun güzel olan yerleri. 3. İnsanın vechine güzellik veren sakal ve bıyık. (MOL)

me'hâsin: Güzellikler, iyilikler, hayırlar. (ATS)

me'hûl: İmar edilmiş. (OTABL)

mekân: Ev, hane, uzay. (OTS)

mekârim: Keremler, el açıklıkları, iyi ahlaklar. (FD)

mekrûmet: Kerem, izzet, şeref, onur. 2. Cömertlik, ağırlama, saygı. (FD)

me'kûl: Yiyecek. (OTS)

melâ'ik: Melekler. (FD)

melâike: Melekler. (OTS)

melhûz: İyi düşünülmüş, hatıra gelmiş olan, muhtemel mümkün. (OTS)

melik: Padişah, hakan, hükümdar. (FD)

memâlik: Memleketler, ülkeler. (FD)

memât: Ölüm. (OTS)

me'mur: 1. Emir almış olan kimse. 2. Bir işle vazifelendirilen kimse. (FD)

men: Ben. (TFS)

menâfi': Menfaatler, yararlar, çıkarlar. (FD)

menâkıb: Menkıbeler, söylenceler. (OTS)

menhûs: Uğursuz. (OTS)

meniş: Huy, tabiat. (FD)

menkûl: 1. Naklolunmuş, bir yerden bir yere götürülmüş. 2. Bir kitaptan aynen yazılmış. 3. Ağızdan ağza geçmiş, hikaye edilerek gelişmiş. 4. Taşınır, bir yerden bir yere taşınabilen (mal). (OTS)

me'nûs: Alışılmış, alışkanlık. (OTS)

mer': Adam, erkek, er kişi. (OTS)

mer: Elli, 50 sayısı. (OTS)

mer'a: Çayırılık otlak. (FD)

merâhim: Merhametler, şefkatler. (OTS)

merâsim: Resmi muameleler, resmi törenler. (FD)

mer'e: Mer' sözünün dişil biçimi. (OTS)

merğûb: Rağbet olunan, sevilen güzel hoş. (OTS)

- merkâd:** 1. Yatacak yer, yatak. 2. Mezar, kabir. (OTS)
- merkûz:** 1. Dikilmiş dik duruma getirilmiş. 2. Huylu yaratılıştan gelen. (OTS)
- mertebe:** Kademe, basamak, rütbe. (OTS)
- mervî:** Rivayet edilmiş. (OTS)
- mesâlik:** Meslekler, bağlanan yollar. (OTS)
- mesâvi:** Kötülükler, zararlar. (OTS)
- meşel:** 1. Benzer, örnek. 2. Ders verir nitelikte hikaye. 3. Atasözü. (OTS)
- meşh:** 1. El sürme. 2. Abdestte azaya el sürme. 3. Yağ sürme. (MOL)
- mesmû‘:** İşıtilmiş. (MOL)
- mesmû:** Öğrenilmiş, bilgi edinilmiş, haberli. (OTS)
- mesnûn:** Alışılmış, alışkanlık edinilmiş. (OTS)
- mesrûr:** Sevinçli, mutlu. (OTS)
- meşûr:** Satır durumuna getirilmiş, satır yapılmış. (OTS)
- meşakkat:** Acı eziyet, sıkıntı. (OTS)
- meşakkat:** Zahmet sıkıntı, güçlük zorluk. (FD)
- meşgûl:** Bir işi olan çalışan. (OTS)
- meşhûd:** Görülen, gözle teşhis edilen. (OTS)
- meşhûr:** Şöhretli. (FD)
- meşîn:** İşlenmiş veya tabaklanmış deri. (OTS)
- meşk:** Deriden yapılan su tulumu, saka kırbası. (OTS)
- meş‘ûm:** Uğursuz, kötü, şom. (OTS)
- meşy:** Yürüme. (FD)
- mevâhib-i sübhâniyyesi:** Allah'ın lütufları. (OTS)
- mevâni:** Engeller. (OTS)
- mevcûdât:** Var olan şeyler, mahluklar. (FD)
- mevcûdât:** Var olanlar. (MOL)

mevhibet: Bahşış, ihsan bağış. (FD)

mevşûf: Vâsıf olunmuş, vâsıflanmış. (FD)

mevşûl: Bitiştirilmiş, birleşmiş. (FD)

mevşûl: Vasılolunmuş, bitirilmiş, birleşmiş, kavuşmuş. (FD)

meyâmin: Kutlar, mutluluklar. (OTS)

meydân: 1. Açık alan, düzlük yer, 2. Yarışma, eğlence, karşılama yeri, 3. İçinde bulunulan yer. (OTS)

meyelân: Eğilim. (OTS)

meyl: Eğilme, eğiklik, akıntı. (FD)

meziyet: Üstünlük vasfı, artan. (FD)

mezkûr: Adı anılan, sözü geçen, zikredilen. (OTS)

mihmân-dâr: Konuk ağırlayan kimse. (FD)

min kuvvetin: Kuvvetten güçten. (ATS)

minnet: Şükran duyma. (OTS)

mişâl: 1. Örnek olarak gösterilen şey. 2. Eş, benzer. 3. Düş, rüya. (OTS)

mişillü: Benzeri. (FD)

miyân: 1. Ara orta kenar karşıtı. 2. Aralık mesafe. 3. Vücudun ortası beli. 4. Şarkı ve güftelerin üçüncü dizesi. (OTS)

miyân: Orta, vasat, ara. (MOL)

mizmâr: Meydan, at yarıştıracak ve at oynatacak yer, ince belli at. (OTABL)

mu‘ammer: Uzun yaşayan, uzun ömürlü olan kimse. (OTS)

mu‘ar: Ödünç alınmış olan mal. (OTABL)

mu‘arrâ: Çıplak duruma getirilmiş soyulmuş. (OTS)

mûceb: Sonuç, netice. (OTS)

mu‘cib: Hayrette bırakan. (OTS)

mufaşşal: Ayrıntılı. (OTS)

mufaşşal: Uzun uzadıya anlatılan. (FD)

muḥabbet: Sevgi. (FD)

muḥâḍara: 1. Akılda tutulan şey. 2. Edebi sohbet, güzel fıkra ve hikayeler anlatma. (OTS)

muḥafaza: Saklama koruma, esirgeme, kollama. (OTS)

muḥallâ: Süslenmiş, bezenmiş. (OTS)

muḥaşşal: Elde edilen netice. (FD)

muḥaşşal: Elde edilmiş. (FD)

muḥâzara: 1. Hatırda tutulan şeyler. 2. Edebi tarihi fıkralar, hikayeler anlatma. (FD)

muḥtaşırâ: Hülasa, kısaltma. (OTÜS)

muḥtelife: Farklı olan, değişik. (OTS)

muḥâbele: 1. Karşı gelme. 2. Karşılık verme. 3. Karşılaştırma. (MOL)

muḥabele: 1. Karşılık verme, karşılama. 2. Karşılıklı yapılan okuma. (FD)

muḥaddem: Takdim edilen, önde olan, önce gelen, önceki. (FD)

muḥaddemâ: Öncelikle. (OTS)

muḥaddime: 1. Öne geçen. 2. Başlangıç, giriş, önsöz. (FD)

muḥarrer: 1. Kararlaştırılmış. 2. Kesin sağlam. 3. Onay verilmiş. 4. Ulufe. (OTS)

muḥâtele: 1. Öldüresiye dövüşme, meydanda çatışma. 2. Vuruşma, çatışma. (OTS)

muḥtezayât: 1. Gerekenler. 2. Sonuçlar. (OTS)

muntazır: Dört gözle bekleyen. (OTS)

murâd: 1. İstek, arzu. 2. Maksat. (OTS)

muşallî: Koşu atlarından ikinciye verilen isim. (EL-İS)

muşarraḥ: Açık söylenmiş, belirtilmiş, apaçık. (FD)

mûşil: Koşu atlarından sekizinciye verilen isim. (EL-İS)

mu'tad: Adet olunmuş, alışılmış. (FD)

mu'teber: İtibarlı saygın. (FD)

mu'teberât: 1. İtibarlı, nüfuzlu olanlar. 2. Bir yerin veya bir mesleğin ileri gelenleri. (OTS)

- muṭī‘:** Derilmez olan at manasındadır. (EL-İS)
- muṭī‘:** 1. Baş eğen itaat eden. 2. Tâbi olan. (OTS)
- muttaşıl:** Aralıksız devam eden. (OTS)
- mużır:** Zarar ve ziyana sebep olan. (OTS)
- mübâderet:** Bir işi yapmaya girişme. (FD)
- mübâşeret:** Bir işe bizzat başlama, iş tutma. (MOL)
- müberhen:** Bürhan ve delil sahibi ile ispat edilmiş. (OTS)
- müberrâ:** Temize çıkmış, aklanmış. (FD)
- mübeyyen:** Açıkça ortaya konmuş, beyan olunmuş. (OTS)
- mücellâ:** Cilalı parlatılmış, parlak. (FD)
- mücellî:** Koşu atlarından birinciye verilen isim. (EL-İS)
- mücerred:** 1. Çıplak, yalın, açık. 2. Yalnız, tek. 3. Saf, halis. (OTS)
- müceyyeb:** Ayakları dizine kadar ak olan at. (EL-İS)
- müctehid:** Kuran-ı Kerim’in ayetlerinden ve hadislerinden hükümler çıkarma ve onları yorumlama bilgisine sahip kimse, fıkıh bilgini. (OTS)
- müeddâ:** 1. Eda olunmuş. 2. Mana, mefhum. (FD)
- müehhar:** Ertelenmiş, gecikmeli arka kısım, kuyruk, son. (ATS)
- müeyyed:** 1. Kuvvetlendirilmiş sağlam. 2. Yardım gören. (FD)
- müfessirîn:** Müfessirler. (OTS)
- müfred:** Yalnız, tek, bir. (OTS)
- müḥaccel:** Dört ayağı dizinden aşağı beyaz olan at anlamındadır. (EL-İS)
- mükeddir:** 1. Bulandıran, kirleten. 2. Hüzünlendiren. (OTS)
- mükerrem:** Saygın, muhterem. (OTS)
- mülâ‘ib:** Oyun arkadaşı. (OTS)
- mülaḳḳab:** Lakabı olan, ünvanlı. (OTS)
- mülâṭafa:** 1. İltifat etme, şaka yapma. 2. İyi davranma. (OTS)
- mülâyemet:** 1. Uygunluk. 2. Yumuşak huyluluk. 3. Bağırsakların gevşemesi. (OTS)

mültecâ: İltica edilecek, sığınılacak yer. (FD)

mülûk: Melikler. (OTS)

mümtâz: 1. İmtiyazlı, ayrı üstün tutulmuş. 2. Seçkin. (FD)

münâsebet: İlişki. (OTS)

münkâd: Derilmez olan at manasındadır. (EL-İS)

münkâd: Boyun eğen. (OTS)

münşeât: Nesir tarzı. (OTS)

mürâhene: Yarışma, bahis tutuşma. (OTS)

mürebî: Terbiye den , eğitimci, yetiştiren büyüten. (OTS)

mürtâh: Koşu atlarından beşinciye verilen isim. (EL-İS)

müservel: Ayakları buduna kadar ak olan at. (EL-İS)

müsta'mel: 1. Kullanılmış. 2. Eski, köhne. (FD)

müstehab: 1. Sevilen beğenilen. 2. Farz ve vacipten başka olarak sevap kazanılan iş. (FD)

müstesnâ: 1. Kural dışı, ayrıcalıklı. 2. Saygın. (OTS)

müşûl: Hürmet ve saygıdan dolayı ayakta durma. (OTABL)

müşâbehet: Benzerlik, benzeşlik. (OTS)

müşârün-ileyh: Adı geçen, kendinden söz edilen. (OTS)

müşâte: Saç ve sakaldan dökülen kıllar. (OTABL)

müşğîn: 1. Misk kokulu. 2. Kapkara simsiyah. (OTS)

müş'ir: Bilgilendiren haber veren. (OTS)

müşîrân: Maraşaller. (OTS)

müşrikîn: Allah'a ortak koşanlar. (OTS)

müte'addid: Sıkça olan. (OTS)

müte'allik: 1. Bağlı bulunma. 2. İlişkin ilgili olan. (OTS)

mütekebbir: Böhürlenen, kurum satan. (OTS)

mütekeffil: Kefil olan. (OTS)

müzcât: Azıcık. (OTS)

müzekkî: Temizleyen. 2. Şahitlerin durumuna karar veren. 3. Cenaze törenine katılan. (OTS)

müzekkî: Yaşı tamam at demektir. (EL-İS)

müzeyyen: Süslenmiş olan, zinetli. (OTS)

N

nâ-çîz: Değersiz, önemsiz. (OTS)

nâfe: 1. Misk adı verilen hayvanın göbeğinden çıkarılan güzel koku. 2. Sevgilinin saçı. (OTS)

nâḩa: 1. Dişi deve, maya. 2. Deniz filinin dişlerinden yapılan tesbih. (OTS)

naḩî: Temiz, pak. (OTS)

na'l: 1. Ayakkabı. 2. Nal. 3. Oturacak yerlerin en aşağısı. (FD)

nâm: 1. Ad, san, isim. 2. Şöhret, şan. (OTS)

nâs: İnsanlar, halk, herkes. (FD)

nâs: İnsanlar. (OTS)

nâşiye: Alında yazılı olmak. (FD)

nâşî: Sebep olan, ileri gelen, dolayısıyla. (OTS)

naẓâir: Örnek, karşılık. (FD)

naẓar: Bakma, bakış. (OTS)

nebî: Peygamber, resul. (OTS)

nefs: 1. Ruh, can, hayat. 2. İnsanın biyolojik ihtiyaçları. 3. Kendi şahıs. 4. Asıl maya cevher. (FD)

neḩahem: İstemiyorum. (FTL)

nehd: İri gövdeli, karınlı at. (OTABL)

nehy: 1. Yasaklama, men etme. 2. Ket vurma, tutma. (OTS)

ner: Erkek. (OTS)

nesim: 1. Yumuşak ve hafif esen rüzgar. 2. Tatlı hoş mülayim. 3. Rahmani soluk. (OTS)

- neşât:** Sevinç, neşe. (FD)
- nev’:** 1. Çeşit türlü. 2. Cins. (FD)
- nevrûziyye:** Nevruz günü için hazırlanan bir çeşit macun, kaside. (FD)
- nihâd:** Yaradılış, huy. (OTS)
- nihâde:** Konmuş, konulmuş. (FD)
- nihâdî:** Yaradılışa özgü, huy ile ilgili. (OTS)
- nihâyet:** 1. Son. 2. Son derece. (FD)
- nîm-nigâh:** Yarı bakış, göz ucuyla bakma. (FD)
- nişâb:** 1. Asıl, memba. 2. İstenilen derece, kıvam. (OTS)
- nisbet:** Bağlılık, ilgi, kıyaslama, ölçü. (FD)
- nîst:** Yoktur, değildir. (FD)
- nişân:** İz, alamet. (OTS)
- nişesten:** Oturmak konmak. (FTL)
- nişîn:** Oturan, oturmuş olan. (OTS)
- niyâz:** 1. Yalvarma. 2. Dua. 3. Bağlılık. 4. İhtiyaç, muhtaçlık. (OTS)
- nizâl:** Mücadele, çekişme. (ATS)
- nizâm:** Usul, tertip, kaide, düzen. (OTS)
- nühûset:** Uğursuzluk. (OTS)
- nümûn:** Yüz gösteren. (OTS)
- nüvaz:** Okşayıcı, taltif edici manasına kelimenin sonuna gelebilir. (OTABL)
- nüzhet:** Eğlenme, keyif, haz, safa. 2. Mutluluk, sevinç, ferahlık. (OTS)
- P**
- pâd-şâh:** Padişah, hükümdar. (FD)
- paşa:** General. (FD)
- pay:** 1. Birden fazla kişi arasında bir bütünü paylaşımı. 2. Kısım bölük. (OTS)
- pây:** Ayak. (FD)
- pehnâ:** Geniş, enli, yaygın. (FD)

penâh: Sığınma, sığınılacak yer. (FD)

perverd-gâr: Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı Allah. (FD)

pes: 1. Bu durumda, bundan böyle. 2. Sonuç olarak. (OTS)

pesend: Beğenme, seçme. (FD)

pîş: Ön, ileri, ön taraf. (OTS)

pürnûr: Nur içinde, nurla dolu. (OTS)

R

Rabbâniyye: Allah'a övgü, kendini Allah'a adayan. (OTS)

racul: Adam. (ATS)

rağbet: 1. İstekle karşılama. 2. İstek arzu. 3. İyi kabul edilme. (OTS)

rahend: Yoldalar anlamında. (FTL)

râhi: Yola ait, yolla ilgili. (FD)

rahş: Gösterişli yürük ve güzel at. (FD)

rağam: 1. Yazma, yazıp çizme. 2. Yazı ile işaret. 3. Sayıların işareti. 4. Nicelik. (OTS)

rağîb: 1. Aynı işte ve sanatta üstünlük mücadelesi verenlerden her biri. 2. Görüp gözeten anlamında Allah'ın sıfatlarından biri. 3. Şiirde sevgiliyi aşık kadar sevmediği halde sevgiliye sözünü geçiren ve onu aşıktan soğutmaya çalışan kimse. (OTS)

râkîb: 1. Binici, binen, binmiş. 2. Bir nakil vasıtasına binmiş olan. (FD)

râm: İtaat eden, boyun eğen. (FD)

ran: Oyluk, süren sürücü, hükmeden manalarıyla birleşik kelimeler yapar. (FD)

râst: Doğru, uygunluk. (FD)

râvi: Rivayet eden. (MOL)

râyic: Revaçta olan, sürüm değeri. (FD)

re'fet: Merhamet etme, koruma kollama. (OTS)

reftâr: Gidiş, yürüyüş, hareket, salınarak edalı yürüyüş. (FD)

rehân: Bahadırılık, kahramanlık, denemek, at yarıştırmak. (OTS)

rehîn: Rehin edilmiş, bir şeye garanti olarak tutulmuş. (FD)

reht: Cemaat , kalabalık kabile. (FD)

resâ'il: 1. Risaleler, küçük kitaplar, 2. Mektuplar. 3. Dergiler. (OTS)

resed: Yarar, yaraşır. (OTS)

reşk: 1. Gıpta ile bakma. 2. Kıskanılmış, haset edilmiş. (OTS)

rev: Giden yürüyen manaları ile birleşik kelimeler yapar. (FD)

revâ: Uygun, layık, münasip. (OTS)

reviş: 1. Yürüyüş yürüme tarzı. 2. Yöntem, tarz üslup. 3. Yol, iz. (OTS)

revnaç: Parlaklık, güzellik, tazelik, süs. (FD)

ribât: 1. Bağ, ip. 2. Düşünce, fikir. 3. Tekke, menzil, konak. 4. Sinir. (OTS)

ricâl: 1. Erkekler. 2. Yaya olanlar. 3. Belli mevki sahibi kimseler. (FD)

ridâ': Belden yukarıya mahsus örtü şal gibi şeyler. (MOL)

rîh: Yel, rüzgar. (FD)

rihân: Rehinler. (OTS)

rîh-i cenûb: Güney rüzgarı. (FD)

rikâb: 1. Üzengi. 2. Padişahın atının yanında yürüyen kimse. (OTS)

rikâb-dâr: Üzengi tutan, ata binerken padişaha yardımcı olan ve üzengisini tutan. (OTS)

risâle: 1. Mektup. 2. Kısa yazılmış küçük kitap. 3. Dergi. (FD)

risâlet: 1. Elçilik, sefaret. 2. Peygamberlik. (FD)

revş: Hayvan dışkısı. (OTS)

rûşen: 1. Aydın, parlak. 2. Belli, meydanda, aşikar. (OTS)

rûy-i zemîn: Yeryüzü. (FD)

rûz: Gün, gündüz. (FD)

rüçhân: Üstünlük, üstün olma. (FD)

rükûb: Binme. (FD)

S

sâ'ir: 1. Seyreden hareketli olan. 2. Diğer başka. (FD)

sâ'atü: Vakit, zaman. (OTS)

şa'b: Çetin, zor. (OTS)

şabâ: Poyrazdan esen latif rüzgar. (MOL)

sâbık: 1. Geçen, geçmiş. 2. Bundan önceki bir memuriyet veya görevde bulunmuş olan. 3. Zaman bakımından veya rütbe bakımından önde bulunan. (OTS)

sâbık: Geçici, geçen, ilerlemiş, geçmiş. (MOL)

sâbiḥ: Yüzen, yüzücü. (FD)

şadâret: Başta bulunma öne geçme, sadrazamlık. (FD)

şadr: Göğüse özgü, göğüsle ilgili. (OTS)

şâfin: Bir ayağını çekip üç ayağı üzerinde duran at demektir. (EL-İS)

sâḥa: Meydan, alan, avlu. (FD)

şahâ'if: Sayfalar, yapraklar. (OTS)

şahîl: At kişnemesi. (FD)

şahîl: At kişnemesi. (MOL)

sâḥil: Deniz, nehir veya göl kenarı. (OTS)

şâim: Oruç tutan, oruçlu. (FD)

sâ'ire: Dolaşan, gezen, hareket eden. 2. Başka, özge. (OTS)

sâis: Seyis, at uşağı. (FD)

sâlik: 1. Yürüyen, izleyen, bir yol takip eden. 2. Mürit, tarikatta şeyhin yolundan giden. (OTS)

salṭanat: 1. Padişahlık, hükümdarlık, hükümlanlık. 2. Devlet, hükümet. (OTS)

şalûd: Derilmez olan at manasındadır. (EL-İS)

şamed: Yüce, ulu, Cenab-ı Hak. (OTS)

şamîm: Katışksız, halis, saf. (OTS)

şâni: İkinci. (OTS)

saṭvet: Birinin üzerine şiddetle sıçrama, ezici kuvvet, zorluluk. (FD)

şavt: 1. Ses seda. 2. Bağırma, çığlık. (FD)

şavt: Ses, avaz. (MOL)

sâye: Koruma, sahip çıkma. (FD)

-sâz: Eklendiği söze yapan, uyduran, düzen anlamlar kazandırarak birleşik söz varlıkları oluşturur. (OTS)

sebķ: Koşuda kazanan hayvan, ileri geçme. (ATS)

sebķat: Atlama, geçme, ilerleme, yürüme. (OTS)

sebük-'inân: Çabuk koşan. (FD)

secâyâ: Karakterler. (OTS)

sedâd: Doğruluk, hatasızlık, doğru ve haklı şey. (FD)

sehâ: Cömertlik, el açıklığı. (OTS)

sekb: Su dökme veya dökülme. (OTS)

selâşe: Üç. (OTS)

selâîn: Sultanlar. (FD)

semend: 1. Kula at. 2. Çevik ve güzel at. (OTS)

semend: Kula at, çevik ve güzel at. (FD)

semî: Allah'ın sıfatlarından biri (işitme). (OTS)

sened: Kuvvetli delil olabilecek söz. (OTS)

seniye: Öndeki dört diş. (FD)

ser: Baş, başkan. (FD)

ser-bâzân: Cesurlar, yiğitler. (FD)

ser-efrâz: Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan. (FD)

ser-firâz: İtibar makamında bulunan, müstesna mevkide olan, sivrilmiş kimse. (FD)

serîr: Taht. (OTS)

serire: 1. Gizli şey, sır. 2. Yatak. (OTS)

sevķ: 1. Önüne katıp sürme. 2. Bir neticeye bağlama. 3. Yollama, gönderme. (FD)

şevr: Öküz, boğa. (OTS)

seyr: 1. Eğlenmek üzere bakma. 2. Uzaktan bakıp karışmama. 3. Gezilecek görülecek şey. (FD)

sezâ: Uygun, yaraşır. (OTS)

şıfât: Vasıflar. (FD)

sikender: İskender. (OTS)

sikiyyet: Koşu atlarından dokuzuncuya verilen isim. (EL-İS)

sinirlemek: Etin sinirini çıkarıp temizlemek. (OTS)

sipas: Şükretme dua etme, hamd şükür. (OTS)

sitâd: Alma, alış. (FD)

siyâk: Sözüün gelişi, anlatım biçimi. (OTS)

siyeh: Siyah. (OTS)

şubh: Sabahın ilk ışıkları, sabah. (OTS)

şudûr: Göğüsler, sadrazamlar, kazaskerler. (FD)

şufûf: Saflar, diziler. (OTS)

sultân: Padişah. (FD)

sultâne: Güç, kuvvet, hüküm, kanun. (ATS)

sultâniyye: Sultan sözünün dişil biçimi. (OTS)

şûret: 1. Dış görünüş kılık. 2. Tarz üslup. 3. Takdir hal. (OTS)

suvk: Piyasa, pazar, serbest bölge. (ATS)

sübhâne: 1. Allah'ı her türlü eksikliklerden tenzih ederim. 2. Şaşma anlatma için kullanılır. (FD)

sülûk: 1. Bir yola girme. 2. İzlenen yol veya yöntem. (OTS)

süm: Dört ayaklı hayvanların tırnağı. (FD)

sünen: Sünetler. (OTS)

sür'at: Çabukluk, hız. (FD)

sürûrî: Neşeli, keyifli. (OTS)

sütûde: Övülmüş, övülmeye değer. (OTS)

süfûre: Satırlar, yazı dizeleri. (FD)

süvâr: Ata binmiş binici. (FD)

Ş

şa'îr: Arpa. (OTS)

şayân: Uygun, münasip, layık, yakaşır, yaraşır, müstehak. (OTS)

şeâmet: Uğursuzluk. (FD)

şeb şeb: Siyah olan atadı. (EL-İS)

şeb-dîz: Gece renkli. (OTS)

şeb-dîz: Karayağız at. (EL-İS)

şeb-hûn: Gece baskını. (OTS)

şeb-reng: Gece renginde olan siyah. (FD)

şecere: Sülale. (MOL)

şehr-yâr: Padişah, hükümdar. (FD)

şehsuvâr: Ata iyi binen. (FD)

şemâ'il: Huylar. (OTS)

şemâim: Kokular, rayihalar. (OTS)

şemme: 1. Bir soluk koku alma, bir kere koklama. 2. Pek az şey. (OTS)

şemşîr: Kılıç, pala. (OTS)

şemşîr-i bürrân: Keskin kılıç. (OTS)

şemus: Şemslar, güneşler. (OTS)

şerâfet: Şerefli olma. (FD)

şeref: 1. Büyüklük, yükseklik, ululuk. 2. Övünme. 3. Üstünlük. (FD)

şeri'at: 1. Doğru yol. 2. Allah'ın emri. 3. Ayet hadis ve icma-i ümmet esaslarına dayanan din kaideleri. (OTS)

şerîf: Şerefli, saygın, asil. (OTS)

şerife: 1. (şeref) Yüce mertebe, ululuk, yükseklik. 2. Öğünme iftihar. 3. Bir kişi veya bir şeyin benzerleri arasından seçilmesi, imtiyaz. (OTS)

şerm: Utanma. (FD)

şey'en: Bir miktar. (ATS)

şikâl: 1. Devenin ayağının bağlandığı ip. 2. Devenin palanını bağlayan ip. 3. Üç ayağı sekili beyaz at. (OTS)

şîr: 1. Arslan. 2. Yiğit yürekli kahraman. (OTS)

şiyem: Huylar, yaratılışlar. (OTS)

şud: Oldu manasındadır. (BK)

şudem: Oldum anlamında yardımcı fiil. (FTL)

şûm: Şom, uğursuz. (FD)

şümûl: 1. Kapsama içine alma. 2. İlişkin olma delalet etme. 3. Anlam ilişkisi bulunma. (OTS)

şümûs: Şemsler, güneşler. (OTABL)

şürb: İçme. (FD)

T

ţâ'at: Allah'a ibadet etme. (OTS)

tâ: 1. Dek, değin, kadar. 2. -den beri. (OTS)

ţab': 1. Yaradılış, huy. 2. Damga basma, mühür. 3. Kitap basma. (OTS)

ţabâ': Tabiat, huy. (OTS)

ta'biye: Savaş durumuna göre askeri düzenleme. (OTS)

tâc-dâr: Taçlı, taç giyen padişah, hükümdar. (FD)

tâc-dârân: Padişahlar, sultanlar. (OTS)

ta'dâd: 1. Sayma, sayı. 2. Tek tek sayıp dökme, sayım. 3. Sayarak yoklama yapma. (OTS)

taḥaqquk: Hakikat olarak meydana çıkma, gerçekliği anlaşılma. (FD)

taḥiyyât: Allah ömürler versin deme, selamlar hayır dualar. (FD)

taḥkîk: 1. Hakikati arama. 2. Hakikati ortaya koyma. (OTS)

taḥliye: 1. Boşaltma. 2. Özgür bırakma salıverme. (OTS)

taḥmîd: Şükretme. (FD)

taḥrîk: 1. Harekete getirme, oynatma, teşvik etme. 2. Kışkırtma, azdırma. 3. Yolculuğa hazırlama. 4. Uyandırma, uyarma. (OTS)

taħrîr: Yazma yazılma. (FD)

ta'ife: Topluluk grup, takım. (OTS)

taḡaddüm: İleri gitme ileride bulunma, öne geçme. (OTS)

taḡdîm: Öne geçirme, geçirilme, öne alma, ileriye sürme, büyük bir kimsenin huzuruna bir şey götürme verme, sunma, bir şey verme, tanıtma. (FD)

tâli: Koşu atlarından üçüncüye verilen isim. (EL-İS)

ta'lik: 1. Birşeyi bir yere asmak. 2. Şart koşarak asıntıda bırakmak. (MOL)

ta'lim: 1. Öğretme, okutma, belletme. 2. Askerlikte erleri eğitme. 3. Uygulamalı eğitim ve öğretim. 4. Egzersiz. (OTS)

tanzîf: Temizlik, temizlenme. (OTS)

taraf: Yan, yön. (FD)

taşaffuh: 1. Bir işi inceleme. 2. İnsanları tanımaya uğraşma. 3. Yaprak yaprak olma. (OTS)

taşavvur: 1. Zihinde şekillendirme, kurma. 2. Göz önüne getirme. 3. İstek arzu. (FD)

taşnîf: 1. Sınıflara ayırma. 2. Yazma kaleme alma. (OTS)

taḡhîr: Maddi ve manevi temizlemek, temizlenmek. (MOL)

ḡayr: Kuş. (FD)

tâziyâne: 1. Kırbaç kamçı. 2. Tezene mızrap. 3. Vasıta sebep. (FD)

taẓmir: Gönül arkadaşlığı. (OTS)

tebcîl: Ululama, ağırlama. (FD)

tebdîl: 1. Değişirme, başka bir duruma sokma. 2. Sivil ve gizli bir kıyafetle kim olduğunu belli etmeksizin gezen. 3. Sivil polis. (OTS)

tebvîb: Bablara ayırma, kısım kısım ayırma. (FD)

tebyân: Beyan, açık ifade. (MOL)

tecrübe: 1. Deneme, deneyim. 2. Görgü. (OTS)

tefevvuk: Üste çıkma, üstün olma. (FD)

tefsîr: 1. Yorum. 2. Kur'an-ı Kerim'i anlam bakımından açıklama. (OTS)

tehî: 1. Boş. 2. Boşuna. 3. Hünersiz, bilgisiz. 4. Boşu boşuna, nafile. (FD)

tekebbür: Kibir gösterme. (FD)

tekâmîl: 1. Kemale erdirme. 2. Bitirme, sona erdirme. 3. Bütün, hep. (OTS)

telkîb: Lakaplandırma. (FD)

telkîn: 1. Birine bir şey anlatıp zihnine sokma. 2. Ölü defnedildikten sonra imam tarafından mezarın başında okunan dua. 3. Tarikat yoluna yeni giren kimseye şeyhin zikir öğretmesi. (OTS)

temîm: Nazarlık. (OTS)

tenbîh: 1. Uyandırma, uyarma, uyarı. 2. Hatırlatma. (FD)

tenkıye: Ayıklayıp, temizleme. (FD)

terahhüm: Merhamet etme, acıma. (OTS)

terbiyet: Eğitim verme. (OTS)

teskîn: Rahatlandırma, yatıştırma. (OTS)

tesmiye: Ad verme, isim koyma. (OTS)

tesyîr: 1. Yürütme, yürütülme. 2. Gönderme, yollama. (FD)

teşe'üm: Uğursuz olarak görme. (OTS)

tevcîh: 1. Çevirme, yöneltme, döndürme. 2. Söz atma, bakma. 3. Mana verme yorumlama. 4. Rütbe mevki. (FD)

tevekkel: Bütün işlerini Allah'a havale ile kadere razı olma. (OTS)

tevfîk: 1. Mutabık görme. 2. Allah'ın yardımına kavuşma. (OTS)

tevsen: Başı sert at. (FD)

tezkâr: Anma, yad etme, hatıra getirme. (OTS)

tezyîn: Süsleme, süslendirme. (OTS)

ticâret-gâh: Ticarethane. (OTS)

toynaq: Hayvanın ayak tırnağı. (OTS)

tû: Kat, katmer. (FD)

tuem: Senin anlamında. (FTL)

tuhdi: İtaat ettirme. (ATS)

ṭûl: 1. Uzunluk, boy. 2. Uzun müddet. (OTS)

ṭulû': 1. (Güneş) Doğma, doğuş. 2. Ortaya çıkma. (OTS)

turktâz: 1. Çapul, çapulcu. 2. Çapul için yapılan baskın, hücum. (FTL)

tust: Sensin anlamında. (FTL)

ṭuyûr: Kuşlar. (FD)

tünd -'inân: Çabuk giden. (FD)

tünd: Sert, şiddetli, haşin. (FD)

U

uhuvvet: Kardeşlik. (MOL)

ulak: 1. Hızlı her yere yetişen kimse. 2. Haberci. (OTS)

'ulûvv-i himmet: Gayretin himmetin büyük olması. (FD)

'umde: Dayanılacak, güvenilecek şey, itimatlı kimse. (FD)

'ummâl: Devletin bilim, askeri, mali ve idari memurları, valiler, mutasarrıflar. (OTS)

'uncûc: İyi ve yüvirek at. (EL-İS)

'unfuvân: 1. Gençliğin ve güzelliğin başlangıcı, bir şeyin tazelik zamanı. 2. Tazelik parlaklık. (FD)

'unvân: Bir kitap veya yazının başına yazılan yazı, bir kimsenin adı, şöhret. (OTS)

'uzmâ: Daha büyük. (FD)

Ü

übhet: Ululuk, büyüklük, azamet. (OTABL)

ümerâ: 1. Emirler, beyler, sancak beyleri. 2. Yüksek askeri subaylar. (OTS)

ünşâ: Dişi, kadın, kız. (FD)

üstüvâr: 1. Sağlam kuvvetli. 2. Güvenilir emin. (OTS)

V

vaḳâr: Ciddi ve vakur olma durumu, ağırbaşlılık, ciddiyet, haşmet. (OTS)

vâki': 1. Vuku bulan zuhur eden. 2. Bulunan, mevcut. (MOL)

vâsi'a: 1. Geniş, açık, enli, bol. 2. Allah'ın adlarından. (OTS)

vaz': 1. Bırakma, koyma. 2. Duruş, tavır. (MOL)

vaz'a: Üzerine koymak, içine bırakmak, yerleştirmek. (ATS)

ve min ribâti'l hayl: Ve bağlanan atlardan (savaş için). (ATS)

veche: 1. Yüz çehre. 2. Yan, taraf. (OTS)

vecih: Sebep, neden vesile. (OTS)

vedâ': Ayrılma, ayrılış. (FD)

vehm: Kuruntu, yersiz korku, şüphe, tereddüt. (FD)

vekâlet: Vekillik, birinin yerini tutma. (FD)

velâ: Dostluk, arkadaşlık. (ATS)

velî: Fakat. (FD)

verd: 1. Doru at. 2. Hz.Muhammed'in yedi atından birinin adı. 3. Rengi doru olan arslan. (OTS)

vesm: Dağlama, damgalama. (FD)

vezâret: Vezirlik, paşalık. (FD)

vezir: Yüksek rütbelerde bulunan, paşa ünvanını taşıyan kimse. (FD)

vilâdet: 1. Doğurma. 2. Doğma. (FD)

vücûd: 1. Beden, ten. (OTS)

vücûh: 1. Yüzler. 2. Bir memlekette ileri gelen kimseler. 3. Yüzeyler. 4. Kur'an'ın bazı okunuş biçimleri. 5. İmkanlar. (OTS)

vüşûl: Ulaşma, varma. (OTS)

vüzerâ: Vezirler. (FD)

Y

ya'bub: İyi ve yüvirek at. (EL-İS)

yâd: Anma. (MOL)

yâfte: Bulmuş, bulunmuş manalarına gelerek birleşik kelimeler yapar. (FD)

yârân: Dostlar. (FD)

yed: 1. El. 2. Kuvvet, kudret. 3. Yardım. 4. Vasıta. 5. Mülk. (FD)

yek: Bir tek. (FD)

yekke-tâz-ı (yek- tâz): Tek başına savaşan, savaşçı. (OTS)

yek-rân: Soylu, aynı ırktan olan, melez olmayan at. 2. Sarı ve kırmızı arasında donu olan bir tür at. (OTS)

yevm: 1. Gün. 2. Gündüz. (OTS)

yevm: Gün. (OTS)

yol: Karada, suda havada her yöne gidilecek yer. (OTS)

yümn: Uğur, bereket. (FD)

Z

za'af: 1. Güçsüzlük. 2. Bir şeye karşı duyulan aşırı istek. (OTS)

zafer-yâb: 1. Zafer kazanan. 2. Üstün gelen. (OTS)

zâhib: 1. Giden, gidici. 2. Bir düşünceye uyan ve bağlanan. (OTS)

zâhir: Görünen, aşikar. (OTS)

zahr: 1. Arka sırt. 2. Ters. 3. Binek hayvanının sırtı. (OTS)

zâlik: Şu, öteki. (OTS)

zaman: Devir, vakit, çağ, mevsim. (OTABL)

zarûret: İhtiyaç. (OTS)

zât: Hürmete layık kimse, kendi öz, eşit. (OTBL)

zed: Vurma, dövme, çarpma. (OTS)

zeheb: Altın. (MOL)

zeker: İnsan veya hayvanın erkeği. (OTS)

zelûl: Yavaş yumuşak huylu, başı sert olmayan. (OTS)

zend: Büyük. (FTL)

zevi'l- iḥtişâm: Haşmetli kimse. (FD)

zeyl: Çok uzun söz yazı. (FD)

zeyn: Süs bezek. (FD)

zımnında: Hakkında. (OTS)

zîb: Süs, bezek. (OTS)

zîk: Darlık, sıkıntı. (FD)

zıkr: Anma, hatıra getirme, yad. (OTS)

zillet: Hakirlik, horluk, alçaklık. (FD)

zîn: Eyer. (binek atlarına vurulan) (FD)

zînet: Süs, bezek. (FD)

zîr: 1. Alt aşığı. 2. Tiz perde. 3. Sazın en ince teli. (OTS)

zîver: Süs, ziynet, bezek. (OTS)

zuhûr: 1. Görünme meydana çıkma, baş gösterme türeme. (FD)

zuhûr: Görünme, meydana çıkma, baş gösterme. (FD)

zulmet: Karanlık. (OTS)

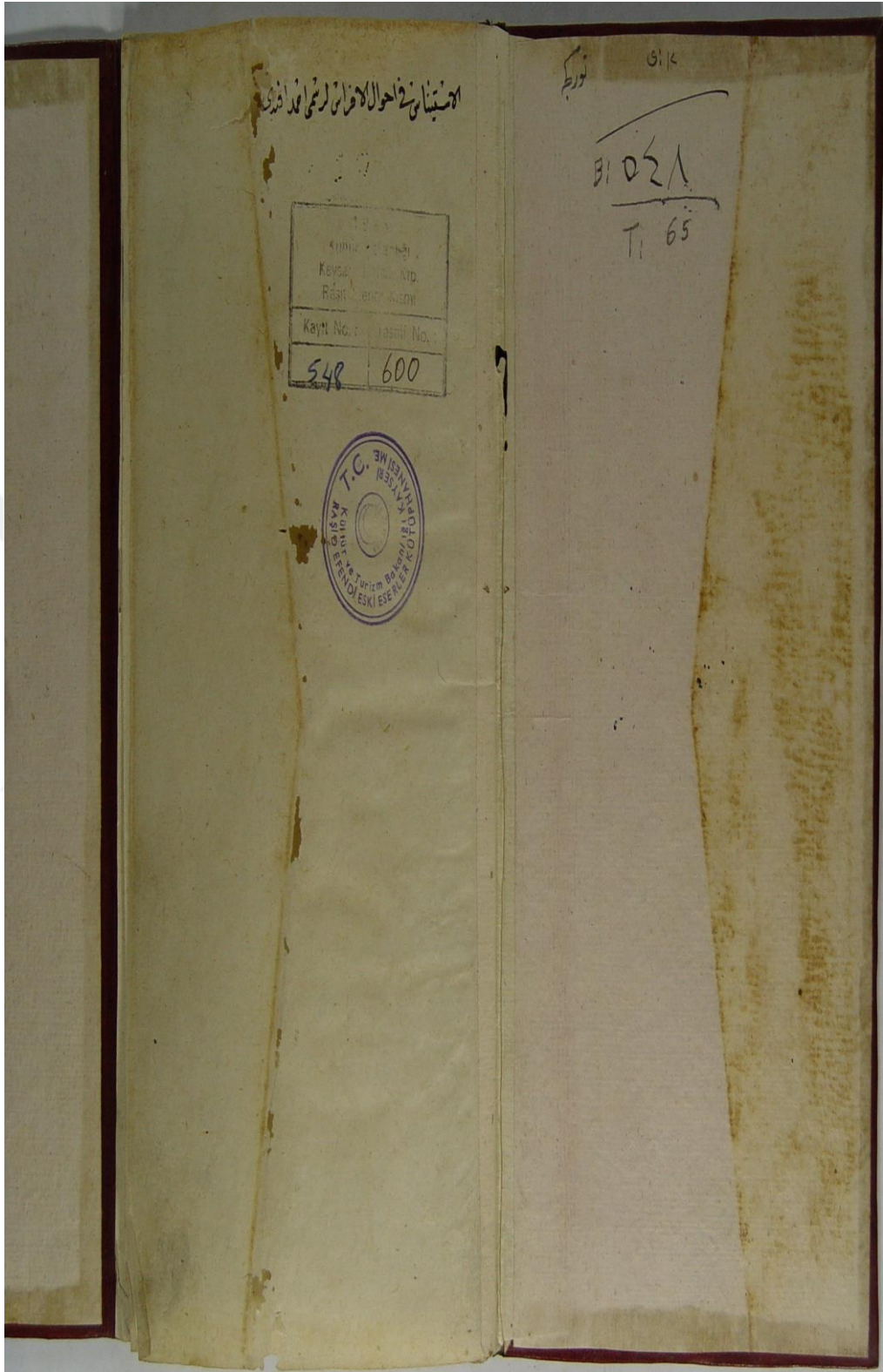
zükûr: Erkekler, erkeklik organları. (OTS)

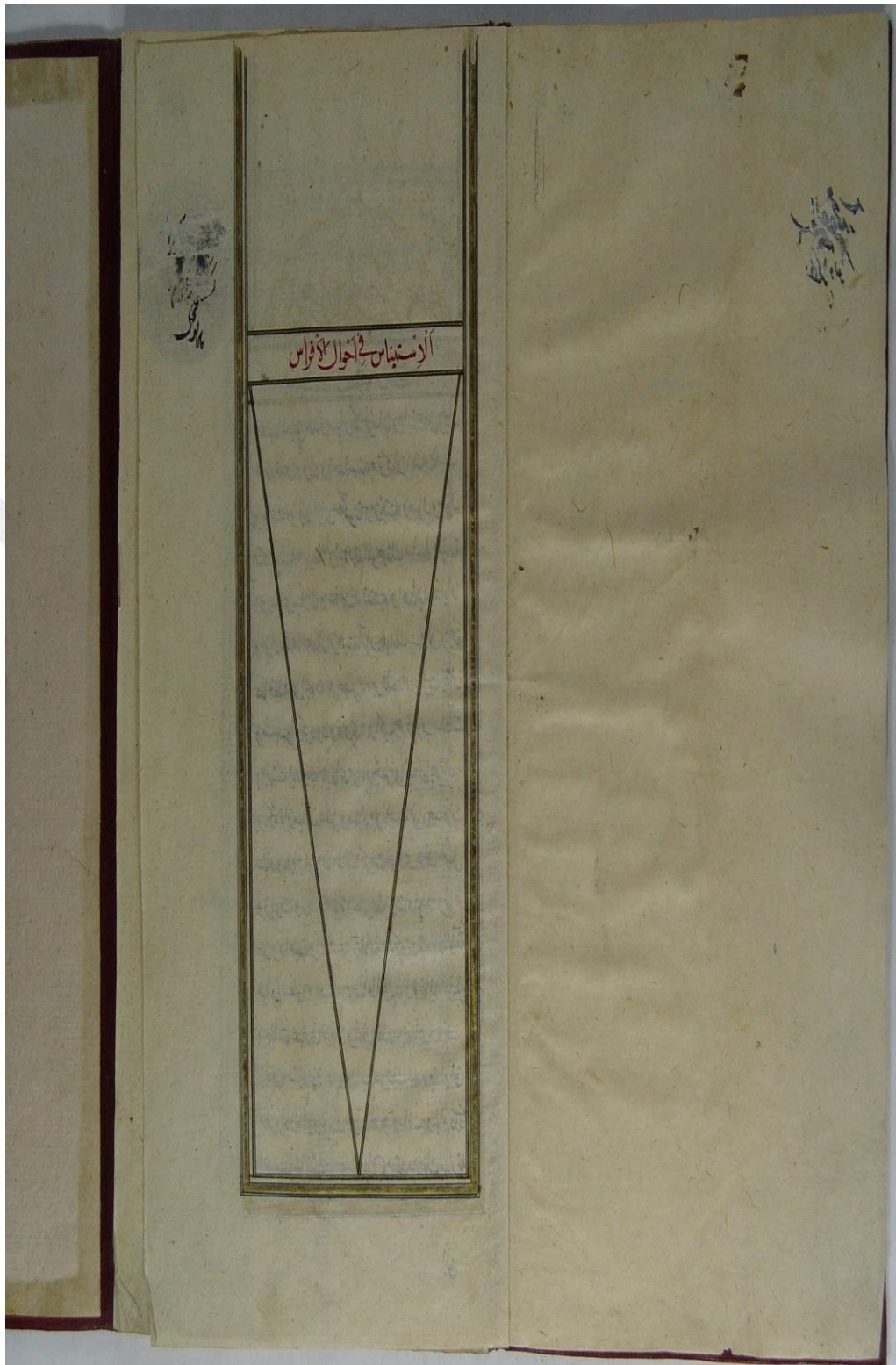
zülfikâr: Hz.Muhammed'in, Hz.Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç. (OTS)

3.2.Tıpkıbasım

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قصبا سبق حمد و سپاس که فرمان رهان عقل چو
 هر نه قدر درک و احساسده ترکمان اسه غایت
 و غایت و فصاحتی مضمون و مزینته وصول و منول
 ممکن اولیده بر خداوندیم الموهبتک ساحة فسیحة
 ادراجی جلال و عظمتنه تقدیم و اهدایه شایان
 و مزاد رده مضمار نزهت آثارجهالتک روفیق و یمنی
 محافظه می چون هر عصر ده بر تاجدار عنایت رفاه
 و شهنسوار کردن و قاری را کبیر زبور سلطنت
 و اهتت ادیب ایفا هم خسر و انه می چون
 بریکه ناز میدان عقل و سداد و ناصیه نواز صافایت
 عباد و بارود اولان ذات مکرمت نهادی دخی کخیل
 وزارت و ردافه قوم الطیر عده و عقاد ابد و شام
 درود احب و ام که غزاله خادمه مشکین رقم نانه لطفه
 میان سطور تعبیه و مشاطه قلم نازنه ناله نوبیه
 و جرات عبارتی تزیین و تخطیه قلمه بهنای روی
 زمانه نسیم دق علی بن اسلمه رنگ خلد برین اولق
 مقرر در اول اسوان قد قدر رسالت و پیام درده
 اشهب خا نبتا حضرت زین العابدین مرقد ملائک مدارتیه

الیق

الیق و احراز که عنان اکثری نمند هدایت اسلمه
 شومین اهل بغدادی زیر ران شریعت شریفه به رام
 ادب و راست در مسالک هذا اولان امت سالت
 غایت غاشیه مایع و افضاله مظهر انعام و اکرم المینة
 اما بعد اخلاق عالم و عالمان اولان بروردگار
 عظیم لافنداره طرف معرفت مشید ز حکمت خفیه است
 اجرا و اظهار چون نوع انسانی اطوار مختلفه لاجل
 اوزره مخلوق و مجبول و هر صانفیه بی برکت
 مقصد و مناقبه میاید ناله مآهول و مشغول بپور
 علی قدر استعداد تربیت و حیا تیری ایمن مالک
 ستوده سلوک و متبیران رفتن افزای قرنا بعد قرن
 صدر حکومت و اقباله اتیان و ابراد ابد کمال
 عادات ریائیه و مواهب سنجایه می مقتضیا شدن
 اولاد یعنی دلائل و آثار ابله مبرهن و استوار و ایجاب
 عقل و تجربه عندنده بیدار و آشکارده بنا علی
 ذلک حال آفتاب عالمات وجود بهبودی روشن
 سازن آقا قحار قف و سلطنت اولان باد ستاره
 و شهریار سلیمان بارکاکاس اسر دوزان قلم
 قاصد زمانه آن صحیح بود کن از ذکر نام اولاد
 چون در عیله مشرق شود دهان اندیشه در تصور
 قصر جلال او هر دم بهای و هم زند سیراد مکان
 سه نفس و جم عظمت داو و خاقان سقوطه بلکه
 اونا قوی جم عبد حقیدی خاقان تاجداران جهان

جان پناه

شیر علی سر فرزان مالک بولده سر بازان السلطان
 الغازی محمود خان ابن السلطان الغازی مصطفی خان
 اعزاز الله بصدقه و زین بالعدل اعصاره و امصاره
 حضرت تبارک و کالت کبریه و صدای عظمی اربابه
 عمده و در ذوی الاحترام و ملتجای عامه نام
 اولاد و ولد و عطفه و جلیل الهم یعنی نسیم آصف
 رونق فاد طون منش ایوا بین والدها خراب مصطفی
 پاشا ابن الوزیر عبدالرحمن پاشا حضرت بکره هـ
 از شرم در تصویر انضای میج او فخره عرف شودم
 خامه در بنانه با خلق او نسیم جن است نسیمی و کن
 جوسبسی که بود جسمه رایجان مدینه سی اوصاف
 حمیده زیند بر شمه هـ نسیم خلقه بر دم فرین
 اولور سه اکر صوی کلاب ابده طبرانی مشک باکی
 شمال منال چورنده عنوان بازار دهر فاک مرکت
 بلغاد سکر اهل کمال مضمونی بیجا ای کریمه زیند
 من کل الوجه اصحاب استخفاف و استعدادی میدانده
 جفاری معده مائل لطف و عطاده بحر بی ساحل بر چو در
 نجسته خصال مستوره شمال اولداران ناشی
 اقتضای حاله کوره رسائل و قصا ایلده اظهار
 قابلیت اید بلنار انظار عوارف و عنایه بایه نطق
 و مسرون اوله کلین بو عبد ناجز بق الصیم رتی
 احمد بن ارباب و خی مکانی مرتبه عرض مرجاه معرف
 ضنده ملحوظ بنیم کوا التفات بحاسن آتالی و لطف

بانه

بانه جوی ایکن بعونه سبحانه عنفوان ايام بهار
 و مجلای انوار فیوضات کرد کلا اولون روز خضر
 حلول و عادت اوزده اصبان خاصه سلطانه
 مرتابه چهارده سی جز تحقیقه موصول اوله غنچه
 بشقه داور مشار ایه حضرت تبارک اسبه کمال
 مرتبه میل و مختار بنده اطراح عاجزانه محصول
 اولمن انا السلطان سونی فائق عمده جمال الیوم
 اعتنا یعنی سادین عظام و وزرای کرامک بحاس
 ذوی الاحترام ای اصحاب معارف و مرتبت
 تجار کاه منافع بار کاهاری اولغله حضور و کلام
 ظهور کرام بخشیده راجع و رغبت رهین اولوا
 کلاهی منافع و معرفتین عرض و تقدیم اناری
 مأمور به و مستحب اوله ملک معانسه افند ضنده
 شرف نفس و عاوهین خصله زیند بعض ایلده الهه
 اناره و حیوانات سائره دن ممتاز اولان خوب
 میان من شموا ل فضائل و خصایص بیانه متکفل
 بهاریته و نور زینه دن بدل لاکحل عیند لک
 نهدر با و احوال هلم بعد لطق ان لم یعود الخال
 مؤذاسخه بر ساله تحریر به جسارت و بیکیه عولی
 بناده اور بر اینه تقدیمه مبادرف ذلیده لاسنیه
 فی احوال افراس نامیه لقب و بر مقدمه و کی
 باب و بر حاکمه اوزر بنده حضرت سید و شادک
 چو کل بخنده در ایدلب امل زلفه اکر

لطفش و زو شیب قبول مقدمه خیلک اسما
 و کاسی و ضرب امثالی و فوت ابله مشهور
 اولان . رجالی باننده در خیل بعضی عندنده
 رهط و قوم مثالی بر همک امبد که کندی
 لغزند مغدی کلر تعصیر مغدی خامل و جمعی
 خیره و اختیاردن مستفیدر بناره اختیار
 اظهار تکبر در کوباسیر و مشنیده مجب و متکبر
 صورنده حرکت و صلعه مگوز اولان نشاط
 و سروری اجراه مبادرت ابدی فرس کذلک
 خیلک مغدی در ذکر و اتناسنه اطلاق اولون
 جمعی فراس و فرس کلور آله اونیگه و کوزل
 بسیلده فراس و فرس و فرسست در لفظ
 فرس بر تق معناسنه افزاسدن مستفیدر کات
 سرعت مشیله بری بر تارق کیدر کارم عریده ایما
 و القابیه هابت یوقدره او ناضیفه یاده بعضی مختصر
 کوریلان اسما و صفات عربیه حصان . حیراجاد
 طرفی سابع و ورد ادهم . احوی . عرب . کوع
 فارح . اجرد . شموس . عیوج . یعنوب . مذکی
 صافق . کیت . هاراج . اشقر . قود . جنب صلود
 خماران . اولوب معناری تخننده مبنیدر تکیل
 فاند و ایچون بعضی بیان اولمنندره عیوج
 و یعنوب . ابو یورک دیکدر مذکی باشی
 تمام صافق زباغن حکوب اوج یاغی اورزنده

طولان

طولان . کیت کندی فریزی یله سی و فرور و غیره سیاه
 اولان . مجمل درت یاغی دیزندن اشغی بیاض
 اشقر . بوتون وجود سیاه ماسی و فرور و غیره صافی
 قهری قود . مصعب و منقاد صلود . در لفظ
 خلعت و احسان بوکلن آله دیزر اکرمان فرس
 آرخم . باشق و سائر اعضا سیاه اولان آن
 اصقع . باشک دبه سی بیاض اولان آقیق کت
 آق اشقر . جهمی آق . طلیه . بوزنک بر طرفی
 آق . آرم . اوست طوداخی آق . آکظ . آت طوداخی
 آق . اصل صریق . مجب . باقاری دیزنه کت
 آق . تمزول . باقاری . بودیه و ارجیه آق . انصم
 اولی یاغی آق . اکران ارد یاغی آق . اصم فرور
 آق . آقبس فولدت . آقبس طودو قور و غیره سیاه
 یاخود بیاضی سیاهنه غالی وله . آبلق . اوجیه
 آنر شیلان رکیده اولون . بهم کوزل اولان
 قوطاسی ساده باش اولان آله در لفظ و کیت
 اوشماع . اوطالب . اومندک . اولضواد ابو
 الخیار . **انتهای فارسینده سی** . اسب باره
 بکران . هیزاب . فوسن . شیرنک . اشیدیز . حیر
 میند . رخس . کلون . شب شب . حیر زیور
 و قاری و درت یاغی بیاض . مشیدیز قوه یاغز
 شب شب تا یلیم انکون دیکدر . **انتهای**

فان سینه می در واسه کوفت اولاق کی ترغمه
 بخدی دبه جک برده فرین نهاده نشت سنک
 مغلوبه در مقابله ضرب اولور بک اسبه ترانو
 در واسه یکی اولور مطلقا اولور معانسه در
 اکثر با اولاق جفته اولور و غیور بویه دره آب
 و فرین نهاده کال بخاند کبابه کدوبه اولور اولور
 تشبه فی بله اعطا ادر دبه کدوبه کبابه تشبه
 فرین نهاده اولور و اسب و فرین دهه با کباب
 و خاک است مراد کما مطیع و منفاد در محله
 مستعمل در ترکیب کران کشت سوار اولور و جمله
 یزدی معانسه دره و فرین نهاده مغلوب ایلدی
 دبه کدوبه **امثال عمریه می** فری کما نالت قول
 شرفیاری بعثت انا و الساعه لفری و هان کادش
 ان یسبح احدھا الاخری باذنها یعنی قوشو و اوبله
 اتاری بر بر قیوب بری آخری قولغنه چکسه
 با قلا سدی یعنی مغلوبین قیامت غایبه یعنی بعثت
 اولور و الخیل اتمه بر سانه آن غیورین سوار
 دبه کدوبه کیدر فلان کابوشفر ان تقدم حشر
 وان تاخر عقره عرش شرفیاری باه شام ایلدی
 بو مثل نوم و مضر اولور آدم حقدله استعمال
 ایلدی ایلر و کیدر سه بوغاز لوه کیر و ظهور سه
 سکوره هر حاله زبایدن حالی دکل دبه کدوبه

جری لمدیکان غلاب یعنی باقی تمام اولور اسار
 سید نمکه افراشته غالب اولور میدان فضل و هوش
 امثالنه تقدم و نفوق ابدن کسبه حقدله ضرب
 اولور آبصرین فرین و اطوع فرین و اعدی
 فرین دخی متلاردن اولور اقدن کورن و صاحبسه
 غایت مطیع و منفاد اولور و بیک بوی اولور
 حقدله ضرب اولور احق الخیل با کرض المعاره
 غاریقی آن قوشو به قول ایلدی یعنی جنبش
 ملکه جوفیق زخم اولور دبه کدوبه و من زکی
 التور لعد الحواد انکر اطرافه و العیب سرجیل
 شعرا سنی ناک سبلا تندک اوانه بنکه الفش آدم
 افضای حاله نوره رکب اولور عیب و طوبی اولور
 خطابه مزه الحواد قد بعثه اوانه بعضی سوره
 معانسه خراف معاد کاهیه قباحی ظهور ایلدن
 حقدله ترکیب لصب من اذ لوله بوان آتیه
 ظفر باب اولور باقی بک آتیه معانسه ضرورت
 حاله اولور سیه کجه که محتاج در دبه حاج بره
 استعمال ایلدی لکلی جری علی مساویه آت نه قدر
 عیب اولور سه سید نمکی بوش قودار دبه کدوبه کرم
 لاصل اولور آدم ضعف و ضرورت و فنده دخی
 اولور کرم و احسانی الدن بر اقا زباید جک
 برده قول اولور اشهر من الابق و من زکی
 الابق ابلق آدن و ابلق آتیه بنددن دخی شهور

دیکه کدر بمقوله آن عربی آنرا بجزده نادر و بدلقه
 قاره می و ظلمه بیاضی غایت ظاهر اولد بفرست
 یک مشهور اولون آدم حقه در ضرب ادر سو
 حتی میان عهد و ریس عسکو اولان امتالی بنده
 معروف و عثمان اولوق چون آلتی آنه بوب مزین
 و شهرتلی یاس کجک عادت ایش **امثال ترکیه می**
 آنک بلسی، او بیک بالمشی آن بچین بلور بپوش
 آنک یوقی اولردان آن اولون کدی، آن کدی بولان
 قور، عربی آنه بقی نرایزه، آن بده نیک قلم فوشانه
 بلیک بولور آن بقی آنرز **ایمان عهده فروست**
و سلجوقی ایله مشهور اولان ایشطام
 این قبیل بکریه سنک فارس می نیم نلسان لقبیه
 ملقب غنیه نلسان فارس می نیم قبیه سنک فارس می
 عامر بن طفیل، زمانه می خلقان آفرین و سترک
 مادعب اولست ایله ملقب عامر بن مالک قبیل
 قبیه سنک فارس می زید الجبل کفر کائنات علی کائنات
 کار که بسند ابوب زید الخیر نسبه بود مشهور
 حتی قبیه سنک فارس می و ملقب بلغای عرب بونار
 ایله مشا ضرب ابوب زید فارس اولون آدم
 حقه در، آفرین من بسطام بن قبیل آفرین من نیم نلسان
 آفرین من عامر بن طفیل آفرین من زید الجبل آفرین
 من مادعب اولسنه زید کاکر کوی، کتیا امثال
 و منساق و محاضر زنده مشهور و مشهور در

اسمیتان

اسمه متعلق بعضی آیات لطیفه در
 سب سیه نخو هم و خوا هم بدولت، بر خنک
 باد شربت آفتاب عنان بشت، خاله توام در
 من نه برکات رسد، کرد تو با فایده باد عنان هوی
 باد عنان و آفتاب عنان و سبک عنان و تمی پای
 بویک آدن کتایه در، خالی مناده بر سر
 منظر، آن شهسوار تدغان را خبر کند متدغان
 آنی اشکون دیکدر، عنان کتایه روی باد شاه
 کشور حسن که نبست بر سر راهی که داد خرابی نیست
 نفتم بر سر ده عنان فر کیش کرم، ولی خوا
 نداز دستم عنان چون آن سوار آمد، نغان
 ز ندای آن شهسوار کرم عنان، کز و حواله در
 تاز یانه کند، جو منت رکاب بوم چه سبک
 عنان سواری، جو بغیر همدانی چه بلا کران رکابی
 کران رکاب آفر بویک بلسی دیکدر، خلد اولد
 هاهت جه انداز قدر قدرت، که نعل نیم آیش نایح
 فویق خسر وان دارد، خداوند اسن اول جابک
 سوار مایع عنسن، که ز نفس دولت اول قدمده
 الدی میدانی سرافراز اول بر سلطنده کون کوی
 دائم سینه عزتک انون عرصه عالمه جولاوی
 هاته نعل اسبی نشان کور بدلا، شاید کتایه
 بسته بید کوه غی ورا، دستکده دوو لغفار
 علی فولک خامه دره باقی سینه طبع اولور دلال

ایستاد

دار او که غاشیه سن آل دونه، لایق بود
 اوله سگدر رکابدار، **ح** بزه کلاجه رخشن
 طوند رمش سکا اول آفت رقیبا باریش بخنک
 پوری وار بر زمان آن طوت، **باب اول**
 خیل جناب بارینک قولرینه لغت و منقی
 اوله سی حالاتی و ابتدای خلقت و موانعی
 و تقهیر نیک صورت کینیتی و خبول
 مسابقه نیک ترتیب و تشبیهی بیاننده در
 حق سبحانه و تقا حضرت زکی سبحان آلتی
 سخر لانا هذا و ما کاله فخرین، ای مطبقین
 آیه کریمه سنده ضمه و اشاره قولرینه امتنان
 و العادلات ضحکا، **سوره** شریفه سنده فی سبیه
 تعالی عدو و جاهول بدن خبول غنیمت موصوله
 قسم الله عز و شرافت، **سوره** و اندو لهم ما استنعم
 من قوته و من رباط الخیل، **فریده** سنده هر کس
 قادر اواد و غی مرتبه آن مفلسون بسلسون دبو
 امر و فرمان بور ماری، **مشعر** فضیلت و زحمات
 ابدیکی محتاج دلیل و برهان دکا دره حضرت
 علی کرم الله وجهه مغر موجود اندن روایت
 ایدر که جناب حق خیل خلق نامک مراد ایدر که
 ریح جنوبیه بور مشر که بن عظمت و قدرتمه
 سندن بر مخلوق ایجاد نامک دیر مکه اولیامه
 عزت و اعادله ذلت اهل طاعته جمال و زینت

رج

رج بو مقابلده فرمان سگدر بارت دیدکده
 رنجک بر قبضه سندن بر فرس مخلوق و مغر
 شرف خطاب بور یلویا بن سنی عربی خلق
 و خبری صاحبزاده معقود و غنائی فخرک اوزر
 تحصیل موجود و سازد و اب اوزر موبده قویا
 سکا قاضی صدران احسان و طلب و هر به مرتبت
 و رحمان و ربوب، **بکاسیم** و نحمد ابدن رطابقه
 اوزر که ارکاب و صوف و صیالح ایلله شکر کنی
 اذلال و ارباب ایلدم دیش و حجر جل و عا و جمیع
 مخلوقاتی آدم علیه السلامه عرض بوروب یوازد
 بکدر و کن آل دیدکده هر بی اختیار ایلر سیه کدر
 و اولدک ایچن عز و شرف اختیار ایلر که دیور
 و آیتد خبیه رکوب ابدن حضرت اسماعیلک اوزر
 اول ساتر و حوش کبی و حقی او یوب جناب حق
 ابرهیم و اسماعیله بناد بیت آیه اذلا و ردکده
 بن سمر ترک ایچن ادخار اولمش بر خزینه و بر مرک
 اسرم دیوب حضرت اسماعیله اول خزینه نلک
 طلیعی وحی و الهام بور مشر، **انادر** بحسب الامر
 دعا ایلر کزده ارض عربیه موجود اولدن اولر
 جهامی خدوره اجابت و اطاعت ایلر که بن ساء
 فر کائنات، **از کون** الخیل فاما بمرات ایکم انما عیل
 خطابله امت و اصحابه تنبیه و تحجیل بور مشر
 تسبیح الاسلام فی الذین سکبدن خیل حضرت

آمدن مقدمی و یا مؤخری خلق اولدک و دکل
 و انا نبتدن قنقی سے اول مخلوق در دیو استغث
 اولدقه و خیل حضرت آدم دن مقدم و خیل
 ذکوری انا نبتدن اول مخلوق در یو افتاب و یو با
 کبار ناسدن بری بر حمله کله جاک اولسه اکرام
 واحترامده متعلق اولدن لوازم مهانداری هر ندایه
 قدر و مندک مقدم احضار و اعتماد اولغنی عرف
 و عادت ندر بنی آدم چونکه اشرف مخلوق اولدق و خای
 عالم ادمه و ذریه اکره انا خلق الکمل فی الارض
 جمعاً یعنی بریزنده موجود اناج جمله سی سرتک
 ایچون مخلوق در دیو یور مده سی ویت و خلق دیو اب
 یوم خمیسده اولوب خلقت ادم علیه السلام جمعه
 کونده واقع اوله سنک حدیث و اثر له بنده سی
 خیال قلم مخلوقیت اده دولت ابد بو جواب
 یازده قری محله ده مفضلا کور و مستدر شرکانات
 علیه افضل الخیات مسابقه ایچون آرزو نور
 اولد بیره رک اثر یازده یو ب صاحبده و اخی
 سوار مغاله کونده ایکی دفعه بدکده کزدر حکانه
 امر ابدل الیک و یو وجهه تفهیر و مسابقه
 اولده دن بر و عرب بنسده معروف و معتبر و خای
 اولدک قشور آتاریک سامیسی اولوب اوز کویبه
 نجلی ایچی به مسلکی اوچی به تالی دردیچی به
 بارخه بنسچی به مزاج النبی به خطی بدیچی به

عالم

عاطف سکنچی به موصل طغیچی به سکت
 اوچی به شکل دینش دردی و هر برینک معانی
 و وجهه نسیه سی لغت و ادب کابلده مسطور
 باب ثانی خیال اجزای منون و م غروب
 و خیر و برکاته مظهرت ابله محبوب طوب
 اوله سی بیانده در از عمر رضی الله تعالی
 مرویدر که شرکانات علیه انکی الخیات یازده
 آثار بنسده قشور و مسابقه ابدوب مدینه منوره
 خیات دن تلیه اوداع نام مجله دک و یازده قشور
 آثار ابله کذک مسابقه و جمی اوزره نده دن
 مسجد بی زرقه دک اجزای یور مشار و شیخ
 او سلام زهی ای اوب انصاری رضی الله تعالی
 عنه به متصل سنه ابله رسول الهدی روایت
 المستدر که لا تحضر الملائکه من المهور الا و اذنه
 له یوالجل مع امرته و اجراء الخیل و النضال
 تضال مسابقه و جمی اوزره اوق التمهده دراز
 محصل معانی حدیث ملائکه کرام وجه مسول
 اولدن ملاعبه شیشه و آت فوندش اوق
 التنب خصوصه حاضر اولور و جامع الصغیر
 احب المهور الی الله تعالی اجراء الخیل و ارفی
 حدیث شریفی و نظاری مسطور و حافظ حدیث
 ابوالحسن دارقطنی سنسده بو بایده مرویه اولدن
 احادیث شریفه بی مخصوص بر بایده اراد و تعداد

ابدك كتابي باب مذکور ايله ختم انك مخصوص
 مسابقه نك قولاً وفعلاً مسنون اولمسي مضمونك
 قهر كاتانك معتدد آنلري اولوب بزرگ سوزلرغا
 ابتدا او زنده غرابورد قاري خيال اسمي
 سكب اولون انكاه قوشو وسبقت بور ماريه
 فحنال اولمشو غضبانامنده بر ناله لري
 وار ابريكه ركوب و مسابقه ده استعمال بوروب
 ركسندك ده رمي بوني جشن دكل ايكن بردنعه
 سبقت اولمغله اهل اسلامه بوضعدن منت
 واضطراب حصولي محسوس عاليري اولدقه
 باس بو قدر اذ اناس اذ انفعوا شيئاً وضعه
 الله كام دور نظام اريله حرارتين تشكيلين
 بور دقاري و ناله مذكوره بغير عليه الكفاوه
 و السلامه جوار رحمانه خردان اولمندن
 صكره الى الماده اكل و شربه رغبت اينديكي مصدق
 سندن دار قضي ده مسطور اولدوغنده كوره قهر كاتانك
 مراده يعني بيت و اويدل ايله دخی قشور بورور
 ايش حقی ركه سجه نام فرساريله مراده وسبقت
 بور دقاري مويدي و بغير عليه الكفاوه كورد
 مسابقه خصوصنده اهتمام اريله ناله لري
 قشور ميدانك ناهيسته قعود و بر جيزي جيزوب
 خيلك ابي باشنه فارسو فارسو به اكي آدم فبين
 وقتو آنلري بواكي كسه ناك ماينندن كجاست

اوزه

اوزه تنبيه و اولم اريله توافق و بلجود عذاريله
 ايلر و كجه سبقت حكيم و بملك اوزه مبارش
 بور دقاري كورمشدر كتب سبدن سيرة الحلبي
 نام كتاب حقيقت نصابده مسطور اولدوغنده
 كوره قهر كاتانك عليه افضل الخيرات مدينه منوره
 ايله شام مياننده واقع تواج غراسنده ركب
 اولدقاري طرف نام كجبل صبار قمارك تعلقين
 شعريته بالذات قباوه و رده شريفه ريله ظريفي
 مسحه اهتمام بور دقارنده بعض صحابدين باسول
 الله در اكر ايه ظهري في مسع بور مسن ذكوره
 بلي مسع ايدم و حازكه بو وضعي كاجويل عليه كاتانك
 امراتش اولدو بوجواب و ير مشدرد بعض اخبارين
 دخی شوبله مرويدركه امير بيت مقدس اولون
 نيم الداري نام صحابيك حضورينه واروب
 آنك بن تظيف و تنقيه ابد كور ديكده با ايد
 سزدن غيري بوايش كورر و شيدر ديدم بور ديك
 بغير عليه الكفاوه و السلامه مدن سموعر اولمشدر
 بر آدم فرسك شعريتي نظير و تنقيه نعه او كونه
 تعلقه مبارزت انسه جناب حق عر بردانه سي
 مقابله سنده كاحسنات احسان ايدر حضرت
 علي فخر موجود اذن روايت المشكك جنده بر شجره
 فاخره موجود در كه اعاد سندن اهل جنت بعوت
 حلال و حلاله و انا غسندن با توفيق لامل ايله و هب

خالصدن مخلوق روف و بولدن مبراه و بطور کئی
 اجنه و خطای واسعة ایله موصوف و محاربه اولوق
 آنلر ظهور انکله کوندن زده صائم و کیمه لوده
 اولمش اهل جنت اوز لرینه سواره و اراده ایتدی
 محله زده اوچار لر یتم تعلی روایت کوره اولسان
 هر برینه طلوع فر و فنده دعایه اذن و بر یکله
 یارب بنی آدم دن بنی هر کیمه احسان ایدر سات
 اهل و مالک زباده سون کوس قلدونتی ایدر
 اعرابنک بری حضور رسالت بناهی به کلوب
 یار رسول الله بن خلی سورم بس جنده خیل
 وار میدر دیدکده جنده دخوال و فنده سکا
 باقندن مخلوق ایک قشالی بر فرس بنامندریاور
 اوز رینه سوب جنت بزم مراد ایتدی کلک برده
 اوچار سن دیوبور دلمی خیمه جنت موجب شفا
 دنیا و آخرت ایدیکه اشارت با بشارت در **الحاقه**
خبرک بن و شامی و عند الفقهاء اکثرت
حل و صحتی و بعضی غیره حاصلی با ائمه در
 کبار محدثین عبد الله ابن عمر دن اولدنی خباب
 خیر البشر دن **السنن فی ثلث المراه و الدار و الفی**
 حدیث شریفی روایت ایتدی که یه سانه اصحاب
 تحقیق و توفیق بو حدیث ایتقان معانسه اخراج
 ایدوب بعضار معانی ظاهر بی اوزده اقا و حدیث
 طبره دن مخصوص و مستناطون مشاره بعضار مره نه

شامی

شامی طول لسانیه عدم ولادتی و دارک مخوفی
 کندی ضیق قلبی ایله قوتور لرینک قباحتی و فریک
 بئسن کی حر و نفسیه هاستانک و فریندر دیو توبیه
 و بعضار اصحابنک اعتقادیه تا بعد لر دیو تنبیه
 انتشار در بره مقابله ده الکره فی ثلث المراه و الفی
 و آثار حدیث شریفی رب اقوی صحائف آثار و لغز
 ینه عبد الله بن عمر در کفر کانا ایدن معانسن انتشار
 ایلدیکه فرس اورکنک و دی مخالفت او عورت
 اسکی قوجه سنه اهل جنین و محبت و خاله مسجد
 شریفدن بعد ایله غیر سموع اذان و اقامت
 اولورسه مشنوم و منحوس بوصفا اذن معرا ایسه
 بین و برکت ایله مقرون و مانوس اولور دیو یوم شاره
 قهر کائنات آده فکا ایدن حفظ ایتدی که ی کساحاقه
 مسطور اولوب شکل صانع ایاغیه صول الی یخود
 صانع البیاه صول ایاغی بیاض اولقدرد بوقصد لغز
 بعضار اوج ایاغی بیاض بعضار بر فرقه الی و ایاغی
 بیاض اولغله معنا و یوب خط اولدنی کوسنکی
 صور تنده کوزند و کندان یا خود حسابا خیره اول
 مقوله آنک صوفی اولدنی مرغی حاوم اولد و غنای
 اولمش اوله **ایضا** جتهد بندن امام شافعی و ابو یوسف
 و امام محمد علیهم رحمت الصالحون خیوالک تا اوتون
 استعمال و مسلم و بخاری اخبار دن نهی رسول
 الله صلی الله تعالی علیه و سلم یوم خیره عن لوم

الحزب الأهلبيته ورخص في الحوم الخيل حديث
 شريفه استدلالا مستترا امام اعظم و امام
 مجتهد ركوب وزيت اجون مخلوق ولغفه بناء
 حرمت وكراهته ذاهب وسالك وسنن لولا
 وان اواجه مروياتدن ان النبي صلى الله تعالى
 عليه وسلم نهي عن اكل لحوم الخيل والبغال
 والحمر حديث شريف والخيل والبغال والحمر
 المذكورها وزينة اب تكريمه سبيله احتياج اليه
 محذره معضد اكثر مفسرين ومن رباط الخيل
 آبي سباقده شيطان فرب عتق صاحبه يظلمه
 وموجود اولدغش سرايه كرمه دو حديث شريف
 سوق وشبارة وعتق سابق وخبر لوانه نفسدر
 ايدرلر خيلك طبايع واخلاقه دن اولق اوزده
 مذکور در كره كذري ذابله ايتاج والختياك
 وصاحنه اظهار محبت ودول ايدوب غير خيوا
 آرتوغش نيزه وصوفي بولوندد بجهه اجيزه واجبي
 ادی اوزرته بندر فائش بن آدم كمي دوش كوكله
 معروف وحذت بصرايه موضوعه مروان
 خليفه ناهج بركوكله واشقر آق اولوب ساشي
 اذن سن بانته واره مردی سوبيله كرم آخر
 قيو سنه كلد كره بم طور به سن خويج ايسله
 استبدان ابدو صوردا نور ايسه بانته وارر
 سكوت ابدسه ابراق صورر ايتش بويلاه بويلاه

محاسن

محاسن واوضاعك غايبي اولوب بويلاه مخصوص
 كتابه نصيفي ايله ثابته اعتباره وحسب استغداد
 اداب و محاضره كتابه بنده خصائص واوصافي
 نبيا ننه ابتدار اولمندن رويا ده كورلمس
 باعث قوة وعزيت وزيت او بعض كره صاحب
 رويا نك اشاع حال و دو نيزه ظفر بولمغه
 مسرور البال اولمسنه دلالت ايدرلر بوعبير
 ايدرلر حاكين و ليد حضرت تاري صوت وصهيل
 قليل اولدغش اجون مصاف ومقاتله ده افوس
 و خيواك انانته ركوب و سارا صباي كرام صفتوه
 ذكور بني غارات وشخونلر نه انا غني الختيال
 بيوردقاري مسطور دره حجاجفدان انا تيارك
 احبانا حوض كورده سي و ذكور نيك فطسان
 سنه معرا و مده سي منقولدره **استعرا** اكارا تا ابعده
 ابان ابن ابی عبايش خادم رسول الله انس ازمه
 رضی الله عنه دن روايت ايدركه مبولوك بني أمية نك
 خامسي عبد الملك ابن مروان عال و امر اسندف
 حجاجه مکتوب باروب الش حضرت تاريك منقول
 ومكرم اولمن اربابه يكله بناء حضرت تاري حجاجه
 مجلسنه آمد شد ايدر ايتش بركون حجاج بالنس
 سكا آتاري عرض و ارادت ابدو بم رسول للملك
 آقاريله بيشارنده مناسبت ومشاہت و اربسه
 بجابيان اب ديش الش حضرت تاري حجاجه

حيوته بعد انظر ان اول ابه نور ميانده هم ميبست
 بو قدر بو جج حاجت خاطر بن مكدرا انكن بالسن
 اكر امير المؤمنين اكر امك متعلق امرو فرهاق
 در ميل اولسه سني نهدى علف بنمير بران ابدى
 ديدكده باججاج سن بو نبي ابراهيم قادر دكسن
 زيرا همكائات بكار دعاء شريف تعليم بو رسيد
 او فودجه بن هر مفرح شرنندن امير ابدركه
 ججاج صورت غضب و غلظت ملايت و مراقبه
 تبديل و اوسيله ايسه اول دعوى او علم خارج تعليم
 ابتدو بن باز و رجا امن اكن بن اول مقوله آمده
 لغير دل ابا و استغنا ابدكش راوى قصه
 امان موى ايه اسن حضرت نرى حالت اخضر اينه
 بن حضور بنه احضار و بنزده سابق و برقرار اول
 حقوق صحت و احرى ياد و تذكر ابدرك مسكا
 معبود دعوى تعليم ابدك ماما نامزايه تلقين نامه
 ديو سبارش و توصيه ابدى ديكى بعض معتبره
 مسعود بنه بناء على ذل رساله جليله بوسيله
 بر فائده جليله اياه من بن و مسكى الختام هتمن
 مناسب كور مستدره الله اكبر الله اكبر الله اكبر
 بسم الله على نفس و ديني بسم الله على اهلى و عالى
 بسم الله على كل شى اعطاني ربي بسم الله خير
 الامناء بسم الله الذي لا يضر مع اتية شى في الارض
 ولا في السماء وهو الشيع العليم بسم الله الفتيت

وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا اللَّهُ اللَّهُ رَبِّي لَا تَرْكِبْ بِهِ
 سُنْثًا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِكَ الَّذِي
 لَا يُعْطِيهِ أَحَدٌ غَيْرُكَ عَزَّ وَجَلَّ وَعَزَّ نَأْوُكَ
 وَلَا اللَّهُ غَيْرُكَ احْفَظْنِي وَاحْفَظْنِي فِي عِبَادَتِكَ
 مِنْ شُرَكَائِي شَرِّ خَلْقَتِهِ وَاحْفَظْنِي مِنْهُمْ
 وَأَقِيمْ بَيْنَ يَدَيْكَ بِسْمِ اللَّهِ أَحْمَدُ الرَّحِيمِ قُلْ
 هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَا يَأْتِيهِ كُفُوفٌ وَلَا يُكُنَّ
 لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ وَمَنْ خَلَعِي مِثْلَ ذَلِكَ وَعَنْ يَمِينِي

مِثْلَ ذَلِكَ وَعَنْ يَسَارِي مِثْلَ ذَلِكَ
 وَمَنْ فُوِي مِثْلَ ذَلِكَ
 وَمَنْ تَخِي مِثْلَ
 ذَلِكَ
 بِرَحْمَةِ

SONUÇ

El-İstinâs Fi Ahvâli'l-Efrâs adlı yazma eserin çeviri metni ve incelemesi adlı çalışmamızda üç ana bölüme yer verilmiştir. Birinci bölümde at ve atla ilgili genel bilgiler, atın İslamiyetteki, iktisadi hayattaki ve edebiyatımızdaki yeri açıklanmıştır. Atın eski çağlardan başlayarak günümüze kadar geçen süre içerisinde kültürümüzü ne denli etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca ata, dinimizde verilen önem vurgulanmış, edebiyatımıza girerek edebi eserlere konu olması açıklanmış, iktisadi hayata olan katkılarından örnekler sunulmuştur. Eserin müellifi olan 1700 Girit doğumlu Ahmed Resmi Efendi'nin bir diplomat olmasının yanında aynı zamanda kültürümüze bıraktığı bir çok eserin de olduğuna yer verilmiştir.

İkinci bölümde El-İstinâs fi Ahvâli'l-Efrâs'ın incelemesi yapılmıştır. Kayseri Raşid Efendi kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi kütüphanesinden eserin nüsha tavsifleri elde edilmiştir. On iki varak olarak yazılan bu eser beş bölümden oluşmaktadır. Ahmed Resmi Efendi tarafından dönemin padişahı 1.Mahmud ve özellikle veziri (Abdurrahman Paşa'nın oğlu) Mustafa Paşa için kaleme alınmıştır. Bu eserin at yetiştiriciliği üzerine yazılmış bir eser olup, atların faziletleri, donları ve isimleri, cinsleri, hikayeler, hadisler, atasözleri, at sahibi meşhur adamlar, atların Farsça isimleri, Arapça'daki ve Farsça'daki örnekleri, Türkçe'deki örnekleri ve son olarak da uzunca bir duadan oluştuğu tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde eserin çeviri metni hazırlanmıştır. Eserde geçen kelimeler taranarak sözlük çalışması yapılmıştır.

Sonuç olarak atın tarihsel süreçteki etkileri kültürel, ekonomik, sosyal ve dini alanda incelenmeye çalışılmış, böylece kültür, sanat ve edebiyatımızın temel kaynaklarından birine, Ahmed Resmi Efendi tarafından açılmış bir pencereden yeniden bakmaya çalışılmıştır. Ahmed Resmi Efendi'nin çabası bize at'ın yeniden bir değer olarak üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş.H. (2011). *Türkçe Sözlük* (11.Baskı). (3-178-179-184-187). Ankara:TDK Yayınları.
- Akman, E. (2003). "Türk Kültüründe ve Azerbaycan Destanlarında At" .*Kastamonu Eğitim Dergisi*,1, 233-236-239.
- Aksan, V. (1997). *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi*. (Çev. Özden Arıkan) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aksoy, A.R. (2016). "At yetiştiriciliği ders notları".23-25-27.
- Aksoy, M. (1998). "Türklerde At Kültürü ve Kıymızı". *Türk Dünyası Tarih Dergisi*,42.
- Altuntaş, M. (2000). "Geçmişten Günümüze At:Derleme" .*Türk Veteriner Hekimliği Dergisi*, 2, 37.
- Arabacı, A. (2013).*Koroğlu Destanında Seyislik Sıncılık Soyapkerlik ve Günümüz Kırgızistan'daki Uygulamaları*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Türkoloji Ana Bilim Dalı.Yüksek Lisans Tezi.Bişkek.
- Asya, A.N. (2007). *Bütün Eserleri Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aydın, E. (2012). "Küli Çor Yazıtı ve Yazıtla İlgili Sorunlar Üzerine Notlar" . *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*,5, 253-254-255-257.
- Aydoğan, Bedri. (2007). "Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar arası Sempozyumu" .Bildiriler,Almatı 2007, s.303-304.
- Beyatlı, Y.K. (1995). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Birinci, N., Yetiş, K. (2009). *Mükemmel Osmanlı Lügati*. İstanbul:TDK Yayınları.
- Cömert, Bedrettin. (2014).*Mitoloji ve İkonografi*.Ankara:De Ki Basım Yayım Ltd.Şti.
- Çamlıbel, F.N. (1995). *Han Duvarları*.İstanbul: MEB Yayınları.
- Çavuşoğlu, A. (2007). "At Kültürü Düşünce ve Duygu Dünyamızdaki Yansıması". *İstem*, 9,110.
- Çavuşoğlu, Ali (2015). *Türk-İslam Edebiyatı (Kitaplar,Türler,Devirler ve Şahsiyetler*. Kayseri: Tezmer Yayınları.

- Çavuşoğlu, Ali (2011). *Kültür ve Zihniyet*. Ankara:Laçın Yayınları.
- Çınar, Ali Abbas. (1998).” Türkmen Edebiyatında At Kültürü ve Atın Türkmen Hayatındaki Rolü” .(*Türkmen Atının Dünya Atçılığının Gelişmesindeki Rolü Sempozyumundan Bildiri*) Aşkabad 1998, s.123-124-127
- Çınar, Ali Abbas (1993). *Türklerde At ve Atçılık*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çoruhlu,Yaşar (1999). *Türk Mitolojisinin ABC’si*. İstanbul:Kabalıcı Yayınevi.
- Çoruhlu,Yaşar (2016). *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar*.İstanbul:Ötüken Neşriyat.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, A. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğanın Özgür Çocukları Yıllık Atları. (2017,Ocak). *Şehir Kültür Sanat*,37.
- Dubrovsky, Dmitry (2002).” Cuci Ulusu’nun Cenaze Törenlerinde At Kurban Edilmesi”. *Türkler Ansiklopedisi* (3,129).Ankara:Yeni Türkiye Yayınları.
- Durmuş, İlhami (2015). *İskitler*. Ankara:Akçağ Yayınları.
- Erdemir, H. P. (2002).” Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik” .*Türkler Ansiklopedisi* (1664). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2016). *Orhun Abideleri*. İstanbul:Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, Muharrem(1969). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul:MEB Yayınları.
- Erim, D. (2007). *Türkiye Selçuklu Devletinde Spor ve Eğlence Hayatı*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı.Yüksek Lisans Tezi. Afyon.
- Erk, N. (1962).” Memleketimizde At Yarışları ile İlgili İlk Derneğin Kuruluşu”.*Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 9, 3-4.
- Esin, E. (2002).”Türk Sanatında At”.*Türkler Ansiklopedisi* (4, 215-216)
- Esin, Emel. (2003). *Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Estin, C.ve H.Laporte.(2002) *Yunan ve Roma Mitolojisi*. (Çev.MusaEran)
Ankara:Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Gençosmanoğlu, N.Y. (2002). *Bütün Şiirleri Serisi:2 (Kürşat İhtilali Destanı)*.
İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Gökçimen, A. (2005).” Türkmen Atasözlerinde At” . *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,28, 201-203-205-206-207.
- Görgünay, Neriman (1995). *Altaylar’dan Tunaboyu’na Türk Dünyası’nda Ortak Motifler*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Grakov, B.N. (2008).*İskitler*. (Çev.D.Ahsen Batur) İstanbul:Selenge Yayınları.
- Güftar, G.ve Ziya, F. (1984). *Farsça-Türkçe Lügat*. İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Güleç, Ertuğrul (2005). *Türk At Irkları*. Ankara:Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği.
- Güler, Oğuz (1995). *Antik Çağ İkonografisinde Erciyes*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Hayvancılık Sektör Raporu. (2013-2015). *Tigem*, 43.
- Hesiodos. (2015). *İşler ve Günler/Tanrıların Doğuşu*. (Çev. Furkan Akderin) İstanbul: Soy Yayınları.
- Hitit Dünyasında Hayvanlar. (2015,Mart-Nisan). *Aktüel Arkeoloji*, 96-98.
- Işık, Mehmet (2014). *Türklerin Kültür Kökeni*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- İbn-i Bibi (1941). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi (İbn-i Bibi’nin Farsça Muhtasar Selçuknamesinden)*. (Çev. M.Nuri Gençosman) Ankara:Uzluğ Basımevi.
- İbn-i Fadlan (2016).*İbn-i Fadlan Seyahatnamesi ve ekleri*. (Çev. Ramazan Şeşen) İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- İnan, A. (1994).”Etilerde Ekonomi Hayatı”.*Belleten*,11/12, 428.
- Kabaklı, Ahmet (2006). *Aşık Edebiyatı*. İstanbul:Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1999). *Türk Milli Kültürü*.İstanbul:Ötüken Yayınları.
- Kanık, O.V. (2001). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Adam Yayınevi.

- Kaşgarlı. (1998). *Divânu Lügati't-Türk Tercümesi*. (Çev. Besim Atalay) Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Bülent (2008). *Divan Şiirinde At*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kesik, Muharrem (2011). *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2012). *Ata Senfoni*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N.F. (2005). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Koca, Salim (2003) *Türk Kültürünün Temelleri*. Ankara: Odes Ltd. Şti. Kültür Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali* (2004). Ankara: TDV Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1996). *Hayali Bey Divanı'nın Tahlili*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Levend, A.S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Mutçalı, S. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Olgun, İ. ve Draşan, C. (2005). *Farsça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Murat Kitabevi.
- Ögel, Bahaeddin (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ögel, Bahaeddin (2014). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkartal, M. (2012). "Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabından Örnekler)". *Milli Folklor*, 94, 68.
- Öztürk, M. ve Örs, D. (2009). *Burhan-ı Katı*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.

- Sezen, Lütfi (1991). *Halk Edebiyatında Hamzanameler*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sinmez, Ç.Ç., M.K. Arıcan ve A. Yaşar. (2015).” Hadislerde Hayvanları Koruma ve Gönenci(Refahı) Üzerine Bir Değerlendirme”.*Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 118.
- Taşagül, Ahmet (2016). *Ergenekon’dan Kağanlığa Türk Model Devleti Göktürkler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- TDV Ansiklopedisi (2012). (2,121-122).İstanbul: TDV Yayınları.
- Tevetoğlu, Fethi (1971). *Enis Behiç Koryürek, Çağdaş Türk Yazarları Şiiri Serisi :1*. İstanbul: Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi.
- Unat, F.R. (1968). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, A. (2013).”Eski Anadolu’da At: Hititçe Kikkuli At Eğitimi Metinleri ve Tavlaya Çekmekle İlgili Teknik Bir Ayrıntı”. *Hitit Söyleşileri İl Özel Sayısı*, 14,1-2-6-10.
- Yeğin, A.,Badıllı, A.,Hekimoğlu İsmail ve Çalım, İ. (1992).*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*. İstanbul: Türdav Yayınları.
- Yılmaz, Orhan. (2016).*Atçılık*.Ankara:Veni Vidi Vici Yayınevi.
- Yücel, M. (2010).”Kazak Türklerinin Milli Oyunlarındaki At yarışları”.*Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 357.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Ayşe ERMİŞ TÜRKMEN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 23 Mart 1979, Sarız

Medeni Durumu: Evli

Tel: +90 505 932 75 69

email: omer3861.78@gmail.com

Yazışma Adresi: Gesi Fatih mah. Saffet Arıkan Bedük Cad. Şüheda apartmanı Bina no: 52
Daire 45

Melikgazi/ KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	DEÜ İlahiyat F. DKAB Öğr.	2002
Lise	Sarız Lisesi, Kayseri	1996

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2002- Halen	MEB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni